



# Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

## Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

**Danskernes Historie Online** er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

### Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

### Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

### Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>





HØRSHOLM EGNES MUSEUM 1993

HØRSHOLM EGNES MUSEUM  
Årbog 1993



# HØRSHOLM EGNS MUSEUM

Årbog 1993

Udgivet af Hørsholm Egnsmuseum

Omslag: Gouache af Søren Læssøe Lange 1797.  
(Hørsholm Egnsmuseum)

Oplag: 1500 stk.

Sats, repro og tryk: Ilsted Tryk, Nivå

ISBN 87-87371 16-2



# Indhold

Forord	
Af Steen Poulsen .....	side 5
Mine Usserødder	
Af Mette Kirk .....	side 7
Monumenterne i Hørsholm Slotshave	
Af Lisbet Hein .....	side 35
»Hørsholm fremtid« - en afholdsloge	
Af Lisbet Hein .....	side 75
Forfatterliste .....	side 93
Museumsforeningen for Hørsholm og Omegn .....	side 94
Museumsforeningens tidligere udgivelser .....	side 95



## Forord

af bestyrelsesformand for Hørsholm Egnsmuseum  
advokat Steen Poulsen

I 1992 udgav Hørsholm Egnsmuseum for første gang et årsskrift, der direkte afspejlede museets virksomhed i det forløbne år. I en række artikler berettedes om nogle af de vidt forskellige felter inden for museets arbejdsområde: Fra de arkæologiske undersøgelser af stenalderkulturen på egnen til arbejdet med at fastholde vores viden om den nærmeste fortid, ikke mindst til gavn for de næste generationer.

Bogen blev vel modtaget af medlemmerne af Museumsforeningen for Hørsholm og Omegn, og det er derfor bestyrelsens hensigt at videreføre rækken af årsskrifter i denne form.

I 1993 rummer årsskriftet tre artikler: Arkivar Mette Kirk beretter om forfatteren Hostrups tilknytning til miljøet omkring Den militære Klædefabrik i Usserød. Udgangspunktet for artiklen er nogle originale manuskripter, der her for første gang bliver trykt og dermed kommer til offentlighedens

kendskab. Museumsinspektør Lisbet Hein har skrevet en artikel om de mindesmærker, der er sat over det længst forsvundne Hirschholm Slot i parken ved Hørsholm Kirke. Mindesmærkerne er resultat af den interesse for parkens fortid som slotshave, der opstod omkring århundredeskiftet - en interesse, der igen er vågnet i lokalsamfundet, og som Hørsholm Egnsmuseum bestræber sig på at stimulere. Endelig meddeler Lisbet Hein de foreløbige resultater af museets arbejde med at undersøge afholdsbevægelsens virksomhed på egnen, her med afholdslogen »Hørsholm Fremtid« som eksempel.

Det er mit håb, at medlemmerne af Museumsforeningen for Hørsholm og Omegn vil få glæde af bogen, samt at den også i videre kredse vil styrke interessen for museets virksomhed og for den lokale historie.

Steen Poulsen



# Mine Usserødder!

af arkivar Mette Kirk

## På sporet af Usserød

*»Mine Usserødder!*

*Jeg er saa dristig at sige »mine«, thi jeg taler ikke til Nogen Enkelt af dem: hele det lille Huus med alle dets Beboere, fra de største til de mindre store, staar nu i mit Hjerte, enten de bryder sig om den Plads eller ikke....«*

(Jens Christian Hostrup,  
fra Nytaarsbrev 1845.)

Ordene kunne være mine egne, netop her i 1993: For det Usserød, der i løbet af 200 år er vokset frem af de to store klædefabrikker, Hørsholm Klædefabrik og Den militære Klædefabrik, er samtidig også det Usserød, der ofte holder på sin egen fortid - og på sin store rigdom af historier. Dette skaber selvfølgelig en voksende nysgerrighed og interesse, når man arbejder med den lokale historie. Og dette fører da



*Den militære klædefabrik, set fra Gammelværksdam. Foto o. 1890. Hørsholm Egns Museum.*

*Til venstre den lave, stråttækte forpagterbolig fra 1796, dernæst kontorbygningen fra 1870 og det gamle valkeri fra 1796. Bag forpagterboligen ligger »indelukket«, hvor fabrikkens fester blev afholdt.*



også til, at Hørsholm Egns Museum i år indleder en omfattende indsamling om Usserød, begyndende i og omkring fabrikernes mange arbejderboliger.

Indledningsordene - og med dem også denne artikel, skildrer kun et ganske lille hjørne af hele denne historie. Det er historien om forpagterfamilien på Den militære Klædefabrik i Usserød, om beboerne i arbejderboligerne Lange Længe og om den unge digter, Jens Christian Hostrup (1818-1892). Han træder i 1842 ind på denne scene og forlader den igen 7 år senere.

## På sporet af Hostrup

Den 21. november 1992 var 100-års dagen for J.C. Hostrups død. Hørsholm Egns Museum fik her en oplagt lejlighed til at hente sin lille samling utrykte breve, vers og kantater fra digterens hånd frem fra dens hidtil upåagtede tilværelse.

Manuskripterne, der stammer fra årene 1843 - 46, er alle skrevet til forpagter Hans Vielsgaard Hansen og dennes familie på Den militære Klædefabrik. Teksterne er lyse og lette, præget af digterens venskab med familiens voksne og børn. Samtidig er de også et meget personligt stykke lokalhistorie, der inspirerer til en efterforskning af de navne og lokaliteter, der optræder i linjerne (1).

At udstille manuskripterne i sig selv giver ingen oplevelse af deres indhold. Hørsholm Egns Museum besluttede derfor at markere 100-året for digterens død med en uropførelse af Hostrups

værker. Til dette formål allierede museet sig med en musikkyndig, Viggo Kirk, der til lejligheden gik på jagt i samtidens melodiskat og satte melodier til kantaternes forskelligartede vers, en fremgangsmåde, Hostrup selv benyttede.

Mennesket Hostrup er måske ikke så kendt: men mon ikke de fleste kender syngespillet Genboerne og kan nynne med på både studentens og madammens sange? Genboerne, der vel nok er et af Danmarks nationale klenodier! Hostrup skrev et utal af sange, men han komponerede aldrig. Han var vokset op med sang i hjemmet, han spillede guitar, og han medvirkede tidligt i små syngespil. Han sagde selv, at han fra barndommen havde en rigdom af melodier. Når han senere skulle bruge en melodi til et af sine syngespil, tog han den blot fra beholdningen i hovedet. Og det var meget ofte Bellmann, han benyttede (2).

Til uropførelsen blev da også især Bellmann den foretrukne komponist. Men vores »beholdning i hovedet« var nok noget mindre end Hostrups, for det var et uhyre møjsommeligt arbejde at finde de rette melodier, og det krævede et solidt kendskab til versefodderne! I et enkelt tilfælde viste opgaven sig umulig, og Viggo Kirk komponerede derfor slutkoret til den store festkantate fra 1846.

Vi havde det endog meget store held, at operasangerne ved Det Kgl. Teater, Tina Kiberg og Stig Fogh Andersen, ledsaget på klaver af Jesper Mark, tog sig tid og havde lyst til at medvirke ved uropførelsen. De to, iøvrigt lokale, sangere foretog Hostrups værker med en

En Stump Kantate

i Anledning af  
den 20 Juli 46

Chor af Usserødder

Bygget hos og som frøsten - løft og den mægtige Lenge,  
Hav, O Hav, og søg og Hav, O Bønder!  
Lyftigt som fird, alle Nordens Bønder, Nordens Bønder,  
Alle, hvis Andet og Gænder er Bønder!

Bygget hos Bønder  
Ligver mig for Støt og Hjælp,  
Datter som Bønder,  
Men I Bønder!

Gærd mig til den stolte Bønder Løfter Lyftigt Bønder,  
Høstjulets Bønder og alle Bønder gear,  
I Bønder Bønder og Bønder gear den stolte Bønder,  
Den Bønder Bønder! - ifald I ser den gear.

Alting fast ind  
Jule fast, men først dog man  
Bønder gear Bønder  
Lige Bønder gear





*Operasangere ved Det Kgl. Teater, Tina Kiberg og Stig Fogh Andersen, med akkompagnatør, Jesper Mark. Foto Allan Nørregaard, 1992.*

medrivende entusiasme i Den militære Klædefabriks gamle spinderibygning. En smukkere ramme kunne næppe tænkes, og mere oplagt til netop denne lejlighed. Også her havde vi det store held, at bygningernes nuværende ejer, elektronikvirksomheden Søren T. Lyngsø, med stor velvilje stillede både lokaler og hjælp til rådighed for opførelsen. Det blev en aften, der forhåbentlig gengav lidt af det trylteri, man oplever, når

man pludselig lader sig føre 150 år tilbage i tiden. Dog - det var jo ikke slet så vanskeligt, for efter den mørke tur op ad alléen trådte man direkte ind på »scenen«, hvor de rigtige »kulisser« var stillet op. Ganske vist var forpagterboligen og Lange Længe væk, men for en enkelt aften blev de hentet frem igen. Og med disse linjer får de lov at blive stående lidt endnu, sammen med forpagterfamilien og Hostrup.

## Bag voldene

Den unge Hostrup kommer til Usserød fra Chr. 8's fredelige København. Det er den sene guldalders by bag voldene. Det er en tid, hvor Oehlschläger og Søren Kierkegaard vandrer frit rundt i gaderne. Det er et København med et åndeligt liv, som vi næppe har oplevet før eller siden: Navne som H.C. Andersen, Thorvaldsen, Heiberg, Grundtvig og Weyse er næppe ukendte!

Man mødes i Det Kgl. Teater som byens kulturelle midtpunkt. Eller man



*Jøns Christian Hostrup i 1852. Litografi af Tegner efter tegning af Anton Dorph. Hørsholm Egns Museum.*

går i Casino eller i det nye Tivoli. Det er en borgerskabets tid. Men det er bestemt også en brydningstid: Den politiske bevidsthed er voksende, og den kulminerer med Grundlovens underskrivelse i 1849. Den skandinaviske bevægelse vinder frem, ikke mindst blandt studenterne. Og den første højskole åbner - folkeoplysningens tid er på vej.

I Slesvig-Holsten murrer uroen, i begyndelsen fjernt fra København. Efterhånden breder uroen sig som ringe i vandet og fører uundgåeligt frem til krigsudbruddet i 1848.

Hele denne tid er Hostrups. Han er ikke blot tilskueren, han deltager i det hele på nærmeste hold. Senere i livet viderebringer han hele denne tids mange rørelser i sine omfattende erindringer (2).

At sætte et lighedstegn mellem de sorgløse studenter i Genboerne og den unge Hostrup er fristende, men langt fra retfærdigt. I 1841 flytter den noget tilbageholdende Hostrup ganske vist ind på Regensen, hvor han som kontubernal får den udadvendte Edvard Black, der lige som han selv læser teologi. »*Min Kontubernal var det fornøjeligste og omgængeligste Menneske, jeg har kendt.*« skriver Hostrup i sine erindringer. Hostrup deltager ivrigt i studenterlivet; men samtidig er han med i alt, der rører sig i tiden, og han kender en lang række af de personligheder, der præger den.

Hostrup vakler i disse år om sin egen fremtid. I 1843 får han den teologiske embedseksamen. Men han har allerede skrevet og digtet i flere år, først smådigte og fra 1838 de første syng-



spil. Arbejdet i Akademikum, senere Studenterforeningen, og for den skandinaviske sag, den liberale bevægelse mellem studenterne, tager meget af hans tid. I disse år drager han flere gange på udvekslingsbesøg i de nordiske lande, og i København er han med i modtagelsen af studenter fra Sverige og Norge.

Når det hele bliver lidt for »akademisk«, drager Hostrup uden for voldene. Sønnen, Helge Hostrup, fortæller i sin erindringsbog om faderen: *»Naar Foraaret kom, og Regensens Lind blev grøn, længtes Hostrup ud. Saa fik han fat i et Par gode Venner, og de tog Ranselen paa Nakken og Staven i Haand og vandrede ud imellem Nordsjællands smukke Skove. En lys Sommeraften - en Pinselørdag drog de ud fra Regensen. Saa gik de langs Sundet hele Natten og hørte Nattergalene synge om kap, næsten fra hvert Hegn. De saa Solen staa op fra Ewalds Høj i Rungsted. Derfra gik Turen videre til Helsingør.... Hostrup vandt paa saadanne Udflugter en Kærlighed til Nordsjælland, som aldrig siden lod sig fortrænge, og som gjorde, at han i grunden følte sig mere som Nordsjællænder end som Københavner«* (3).

## På Kokkedal

Efter sin eksamen i 1843 får Hostrup lyst til at beskæftige sig med noget morsomt. Han skriver Genboerne, der under stor jubel får premiere på Hofteatret i 1844.

Ved udgangen af april samme år flytter han til Kokkedal Slot ved Rungsted. Han bliver huslærer hos justitsråd Nygaard frem til 1846; dog tilbringes vintrene på familiens bopæl i København.

På Kokkedal bliver han den første sommer inspireret til Eventyr på Fodrejsen, som han dog først fuldfører i 1847. Handlingen lader han foregå på gården Strandbjerg i Nordsjælland. Scenen er *»en Bakke ved Sundet, som ses i Baggrunden med Hven og den svenske Kyst. Til venstre Træer, der ogsaa hist og her beklæder Skrænten nedad mod Stranden, saa man kun ser Toppene af dem. Til højre Gavlen af Strandbjerg beliggende paa Bakken med et Par Vinduer«* (4).

Det er nærliggende at antage, at det er lystgården Strandbjerg i nærheden af Kokkedal, som Hostrup har i tankerne med denne beskrivelse. (Det »gamle« Strandbjerg, ikke at forveksle med det i dette århundrede opførte Strandbjerg, beliggende umiddelbart ved siden af den gamle hovedbygning.)

Under alle omstændigheder har Hostrup gæstet det »gamle« Strandbjerg, for i en af ruderne ridser han sit navn (5).

På Kokkedal møder vi den noget forbeholdne Hostrup. Han knytter sig til de tre børn, han læser med, men holder sig i øvrigt mest for sig selv. 1844 er da også det år, hvor han på Kokkedal modtager budskabet om vennen Edvard Blacks død af tyfus.

Hostrup fortæller udførligt om opholdet på Kokkedal i sine erindringer, herunder også om sin tilbageholdenhed: *»Naar vi havde spist til Middag og drukket Kaffe, forsvandt jeg som oftest hele den øvrige Dag; jeg læste paa mit Værelse eller travede omkring i den skønne Egn, og efter jeg havde lært en elskværdig Familie i Nabolaget at kjende, nemlig Forpagter Hansens paa Usserød, tilbragte jeg næsten alle mine Aftener der«* (2).



*Strandbjerg: Den oprindelige hovedbygning, Rungsted Strandvej 179. Ligger direkte op til den senere opførte hovedbygning, ligeledes kaldet Strandbjerg. Foto 1903. Hørsholm Egns Museum.*

Disse ganske få linjer er den ene af de ialt fire gange, hvor Hostrup kortfattet beretter om forpagterfamilien i sine erindringer. Hostrups liv er fyldt med mennesker, og forpagterfamilien i Usserød er kun en lille del af de mange, han møder.

Hostrup skriver sine erindringer i en høj alder, og hukommelsen kan have spillet ham et puds: For allerede to år før, han kommer til Kokkedal, nemlig i 1842, har han indledt sit venskab med forpagterfamilien (1).

Temaet omkring Hostrups ophold på Kokkedal Slot har været behandlet

flere gange i den lokale litteratur og er primært medtaget hér for at knytte forbindelsen til Usserød. En sådan rød tråd mellem Kokkedal og Usserød finder man i digtet Til en lille Dreng paa hans Fødselsdag, skrevet mens Hostrup er huslærer på Kokkedal, efter indholdet at dømme til en af hans elever. Dette digt er, ud over erindringerne, det eneste trykte vidnesbyrd om forpagterfamilien. Det viser, at ikke blot Hostrup, men også hans elever på Kokkedal kender forpagterfamilien og måske besøger den i Usserød, hvor digtet da også er skrevet (6):



## Til en lille Dreng paa hans Fødselsdag

*Det regner her den hele Dag,  
og Stormen gjør Spektakel,  
og Spurven kryber under Tag,  
han fryser slemt, den Stakkel!  
Men da nu han i Dag ej vil  
dig Hilsen fra mig give,  
saa ser jeg nok, jeg kommer til  
en Vise dig at skrive.*

*Jeg først dig gratulere skal  
fra dem, som bo herude,  
fra alle Heste paa vor Stald  
og alle Faar og Stude,  
fra dem, som pløje nu og saar,  
fra mine Børn, som læse,  
og fra vor Tyr, som hisset gaar  
med Ringen i sin Næse.*

*Og alle Hansens, en og hver,  
en Hilsen til dig sender;  
og hver en Fugl i Skovens Træer  
og alle Høns og Ænder.  
Ja, Uglen selv, som er saa vred  
og tuder, naar jeg ser ham,  
han flyver til mit Øre ned  
og siger: »Gratulér ham!«*

*Men fra mig selv jeg véd nok, hvad  
jeg ønsker dig, min kjære:  
at du maa altid rask og glad  
og altid artig være.  
Saa bli'r du snart en hel Person,  
der stolt til Skole spanker,  
og bliver stærk en Dragon  
og li'saa stor som Anker.*



*Forpagterboligen, tegnet af professor Jensen, o.1850. Hørsholm Egns Museum.*

## Forpagter Hansens paa Usserød

Det venskab, den unge Hostrup skriver om i indledningens citat fra Nytaarsbrev 1845, har taget sin begyndelse i sommeren 1842. Formodentlig er Hostrup på en af sine mange vandringer i Nordsjælland også kommet igennem Usserød: Han har gjort holdt ved »kroen« til Den militære Klædefabrik, og han er kommet i snak med forpagter Hans Vielsgaard Hansen, der driver »kroen«. Eller måske med et af børnene, eller med madammen selv. Hostrup er blevet hos familien i kortere eller længere tid. »Mit Sommerhjem«,

kalder han forpagterboligen i det brev, han sender til familien det følgende år, den 25. april 1843 (1). Brevet er stilet til Jomfru Hanne Hansen, forpagterens ældste barn. I det versificerede brev præsenterer han for første gang familiens enkelte medlemmer: Hr. Hansen, Madammen, børnene, Frøkenen og Jomfru W., alle personer, der går igen i samlingen af utrykte breve, vers og kantater. I brevet undskylder Hostrup, at han på grund af travlhed med at skrive en studenterkomedie ikke har kunnet nå frem til forpagterens og madammens bryllupsdag, som iøvrigt er den 16. april (7). Til gengæld ser han frem til at gense familien den førstkommande torsdag:

*Højstærede Venner!*

*d. 25 de April 1843*

*De, Hr. Hansen,  
Der troer, at mit Venskab for Deres og Dem,  
Min Kjærlighed til mit Sommerhjem,  
Som ved Deres Godhed saa snart skjød frem,  
Nu ligesaa hurtigt gik bag af Dansen;  
Og De Madam, og Deres Datter,  
Som, skjøndt hendes Hjerte er »blødt som Smør«,  
Dog ej for disse Liniers Forfatter  
Den mindste Undskyldning fremføre tør;  
Og De min satiriske Jomfru Signe,  
Der sagtens paa Grund af mit runde Gesigt  
Og Næsens Rødhed og andet sligt,  
Behager mig spydigt med Solen at ligne;  
Og De min elskværdige Konfirmand,  
Som sidst jeg med Legetøjet fandt,  
Men som vel nu i en Haandevending  
Er hævet over Barnetant,*



Og Frøkenen, Sophie og Mester Henning  
Og Jomfru W og den lange Drabant,  
Som Brevet mig skrev - jeg siger for sandt,  
Det Brev har sat mig i en voldsom Spænding.  
Hvad maler min Rædsel, hvad skildrer min Skræk?  
Saasnart jeg det saae, var jeg ganske væk,  
Jeg laa under Suk og Hjerteklappen  
I 4 Dage og suged paa Labben,  
Af Pinsel jeg ikke en Draabe nød  
Og spise gjorde jeg ikke heller  
(Til Middag kun en Tallerken Grød  
Og saa 3-4 Frikadeller),  
Jeg tænkte paa Intet, det kan jeg beedige  
Undtagen paa en Studenterkomedie.  
Men da nu den femte Morgen kom,  
Saa vaagner jeg op, saa seer jeg mig om  
Og opdager Brevet, men ak! - da jeg ser'et  
Saa føler jeg straks, at jeg er leveret.  
Hvad skulde jeg gjøre, jeg arme Jens?  
Min Skjæbne trued mig med Krabasken  
Mon jeg da skulde tie, imens  
Min Fremtids Forhaabning gik i Vadsken?  
Nej hellere strax i Kampen drage  
Og skrive Dem til som jeg kunde bedst  
Og nedlægge mod Deres falske Klage  
En stærk, højtidelig Protest.  
Jeg vilde kommet til Bryllupsdagen  
Men kunde ikke - og hvorfor ej?  
Ja jeg skal nærmere klare Sagen,  
Saa snart jeg Dem seer - den første Maj.  
Ifald jeg fejled, saa vil jeg bøde,  
Men dersom intet, jeg her forbrød,  
Jeg venter paa Torsdag atter at møde  
Det gamle Venskab paa Usserød.

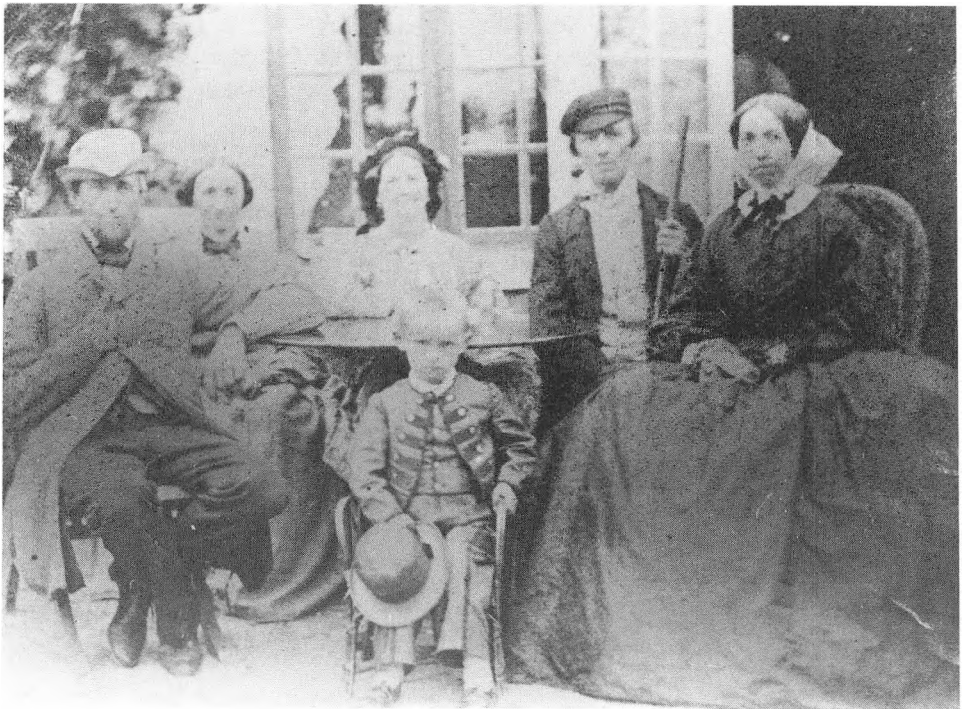
Deres  
C. Hostrup

Brevet er stemplet Kbh. 25.4.1843 og stilet til  
Jomfru Hanne Hansen  
paa Usserød  
pr. Hirschholm.

## Og alle Hansens...

Denne familie, der så hurtigt tager Hostrup til sig, inviterer ham til deres bryllupsdag og senere til fødselsdage og jul. Familien kommer til at tage del i hans forfatterskab, og den møder hans venner, hans studenterkammerater fra Norden og hans familie. Den lader ham få del i hverdagen, hvor han diskuterer med de voksne - og driller dem,

og hvor han læser med børnene - og leger med dem. For Hostrup bliver forpagterboligen i Usserød et åbenbart fristed med madammens ænder i vandet, med forpagterens kartofler, med storken på taget og lærken, der slår i »Indelukket«. For Hostrup måske en idyl på landet i den rette Rousseauske ånd, men først og fremmest en ramme om hans venskab med familiens mange medlemmer:



### *Forpagterfamilien.*

*Til venstre forpagter Hans Vielsgaard Hansen. Til højre for ham datteren Signe. Dernæst Jomfru W., Jane Würschner, lærerinde i håndarbejde i forpagterboligen. Ved hendes side Anker, forpagterens ældste søn. Helt til højre datteren Laura, gift Møller, med sønnen Henning siddende forrest i billedet. Affotografering af daguerretypi, o.1858. Hørsholm Egns Museum.*

Forpagteren er **Hans Jørgen Vielsgaard Hansen** (1794-1858). Han er søn af provst Henning Hansen og Dorthea Maria, født Borch. I en slægtsfortegnelse fra 1889 over Jacob Møller og hans slægt benævnes Vielsgaard Hansen som Kgl. Landmåler, ejer af gården Amsterdam (ved Hørsholm) og samtidig forpagter af Usserød Klædefabriks jorder. Han er kommet til Usserød i 1822 fra en bestyrerpost på gården Stenalt i Randers Amt (7).

I folketællingerne fra 1840, 1845 og 1850 benævnes forpagteren henholdsvis Hans W. Hansen, Hans Hansen og Hans Wilsgaard Hansen (8). I folketællingerne opgives hans erhverv som forpagter, hvilket dog ikke kan siges fuldt ud at dække hans endog meget omfattende arbejdsområde: Hans Vielsgaard Hansen er ganske vist forpagter af de knap 90 tdr. land, som ved statens overtagelse af Den militære Klædefabrik i 1802 er blevet bortforpagtet (9). Hertil ejer han selv en del jord, således jorden fra den nærliggende Amsterdam Kro (10). Samtidig er forpagteren fabrikkens brygger. I forpagterboligen driver han et marketenteri, hvor fabrikkens ugifte arbejdere kan spise. Han er kromand og købmand, omend i beskeden målestok. Og han er bager. Bageriet er indrettet i kælderen til Plejehuset, der blev opført i 1812, oprindelig som beboelse for 80 børn. Ud over alt dette skal forpagteren ifølge kontrakten årligt foretage 104 ture til København for fabrikken, og han skal stå for den daglige kørsel på fabrikkens område (9).

**Madammen**, som Hostrup kalder hende, gifter sig med forpagteren i

1820. Proprietærdatteren fra Præstø, **Marie Elisabeth**, født Hinrichsen (1795-1852), går ind til en travl hverdag, ikke mindst præget af 9 børnefødsler på 14 år. To af børnene dør som små, mens de syv andre alle optræder hos Hostrup:

**Hanne** er familiens ældste barn, **Johanne Magdalene**, født 1821 som det eneste af børnene i Jylland. De øvrige er født i Usserød. Hun dør ugift i 1863.

**Anker**, der har en stor stjerne hos Hostrup, er **Nicolai Ancher Borch**, født 1824, cand.philos., ejer af Ellebrudgård ved Kallehave i Præstø Amt og død ugift i 1879.

**Signe** er **Larsine Karoline**, født 1826 og død ugift i 1888. Ifølge familiens optegnelser har hun en ulykkelig kærlighed i sin ungdom, der gør hende lidt sær (11).

**Henning** er **Henning Peter Frederik**, født 1827. Måske under indflydelse af Hostrup tager han teologisk embeds-eksamen i 1855. Han er adjunkt i Slesvig 1859-1864, derefter skolebestyrer i Sorø og senere på Frederiksberg. Han gifter sig i 1859 med Maria Stangerup og får 4 børn. Hans dødsår kender vi ikke.

**Laura** er **Laura Cornelia**, født 1828 og gift 1851 med Hans Tellus Møller. Også hun får 4 børn, og også hendes dødsår er os ubekendt.

**Jakob** er **Johannes Jakob**, født 1830. Jakob bliver sømand og gifter sig med den svenske pige, Anna Alderson. De får 1 barn. Han dør i Amerika i 1865.

**Sophie**, **Sophia**, **Sofie** eller **Sofia**. Hostrup er lidt i tvivl, er **Sophie Frederikke**, født i 1834 og død ugift i 1855 (7).



Som »inventar« i familien - og hos Hostrup - optræder desuden Frøkenen, husjomfruen Marie Møller, som i folketællingen 1845 er 29 år. Ifølge familiens optegnelser er hun en ung pige, født af fattige forældre, men selv meget fornem, »hun kunne kun sy med silke« (11). Sammen med hende optræder Jomfru W., Jane Würschner, der er lærerinde i håndarbejde i forpagterboligen (11). I periferien finder man hos Hostrup endelig Moldrup, Frederik Emil Moldrup, først assistent på klædefabrikken med ansvar for regnskaberne, siden kontrollør og i

flere år et agtet medlem af Hørsholm Sogneråd. Og så er der endelig den mystiske, tysktalende Carlsen, hvis identitet må stå hen i det uvisse!

## Nytårsbrevet

Efter en sådan kortfattet, tør, men dog alligevel nødvendig præsentation af forpagterfamiliens medlemmer er det let at overlade det til Hostrup at puste liv i personerne. Dette gør han i sit Nytaarsbrev fra 1845, hvor han gennem små nytårsvers udtrykker sine ønsker for familien:

### *Mine Usserødder!*

*Jeg er saa dristig at sige »mine«, thi jeg taler ikke til Nogen Enkelt af dem; hele det lille Huus med alle dets Beboere, fra de største til de mindre store, staar nu i mit Hjerte, enten de bryder sig om den Plads eller ikke. Jeg taler højtideligt, thi Uhret staar paa Midnat, og det een af de sidste, som vor gamle Konge, Anno 1845, skal opleve. Om det i mange Henseender var en Snegl, gjør Intet til Sagen, vi maae dog med sømmelig Alvor følge ham til Jorden. Denne Gang kommer jeg neppe til Usserød i Julen, skjønt jeg saa gjerne vilde, af tre Grunde: 1. fordi ingen Vogn henter mig som sidst; 2. fordi Vejret ikke tillader mig, som jeg helst vilde, at gaa; 3. fordi jeg har nok at bestille med at tvinge min Muse til at levere en Fastelavnskomedie. Min Muse maa være alt for stor, hvis hun ikke rummes i mit snævre Værelse; derude under den frie Himmel gik det meget bedre.*

*Imidlertid skal Komedien skrives og spilles, saa jeg tager slet ikke i Betænkning allerede nu, hvor daarlige Udsigterne end ere, at indbyde de lysthavende Usserødder til at komme og se den (Anker naturligvis iberegnet). Men hvad jeg egentlig vilde er at sige Tak for det gamle Aar, hvor jeg er rykket Dem en heel Del nærmere derved, at De har gjort Bekjendtskabet med min Familie. At det er et meget godt Bekjendtskab, er jeg ubeskeden nok til at mene, da jeg har 27 Aars Erfaring med det; men paa den anden Side er jeg ogsaa overbevist om, skjøndt jeg deri knap har 2 Aars Erfaring, at mine Folk vil have stor Glæde af Dem.*

*Det andet, man maa gjøre i et Nytaarsbrev, er at frembære sine gode Ønsker, og jeg har da ogsaa en hel Kop fuld, som jeg for at gjøre det ret højtideligt vil prøve paa at sætte i Vers.*

Til Forpagteren

Gid Lykken Dem fuldtop maa beskjære  
Alt det hvorpaa megen Priis De sætter!  
Gid Sæden maae tusinde Fold Dem bære!  
Gid Deres Kartofler maae fejlfrie være,  
Mens alle de Andres er fulde af Pletter.

Til Madammen

Gid Æbler og Pærer maae Haven bedække!  
Gid Løg og Kjørvel maae voxer sværet!  
Gid Ænderne tusinde Æg maae lægge  
Med fire Ællinger i hvert!

Til Hanne

Hvis blot i det nye Aar De kan samle  
Lidt mere Mod og - vel at forstaae -  
Lidt Tillid til Deres Venner faae,  
Saa ønsker jeg blot, at De blive maae  
Forresten den Samme som i det gamle.

Til Signe

(Til Gaader taler man i Gaader)  
For dyb til at glædes ved det Tomme,  
For tom til det Dybe at forstaae!  
Men snart vil det Savnede banke paa,  
Og lukker De op, saa vil det komme!

Til Laura

Gid Deres Glæde, gid Deres Lykke  
Maa daglig voxer et drabeligt Stykke,  
Naar bare De selv ikke voxer meer,  
Thi ellers jeg frygter, det snartlig skeer,  
At ganske De mig over Hovedet seer.

Til Sophie

Aa Sophie, see min Glæde!  
Du er kommen nu saa vidt,  
Du kan drikke, du kan æde, (poetisk Udtryk)  
Du kan smile engleblidt.  
Nu jeg synge maa Hurra o.s.v.

2.

Naar du læser som du plejer,  
Gutmanns Bog, og uden Frygt  
Kane slaaer og Tagmand leger,  
Blier af Glæde jeg forrykt.  
Saa jeg synge vil Hurra o.s.v.

Til Anker

Min kjære Hr. Anker, vi veed det jo godt,  
Du er saa gyselig rar,  
Og derfor en eneste Ting er der blot,  
Som nu at ønske jeg har.  
Du ved det jo nok, at der findes Somme,  
Som altid vil lukke sig til,  
Som aldrig man rigtig tillivs kan komme,  
Saa gerne man ogsaa vil.  
Og derfor jeg kommer i fuld Gallop,  
Og derfor jeg skriger: Luk op! Luk op!  
Luk op for den lille Pedro.

Til Henning

Os smager Latinen som Medicin,  
Men Dem som Slikkeri,  
Gid De da maa sluge Alverdens Latin,  
Saa bliver vi derfor frie.

Lewel! Deres C.H.

Min Hilsen til Doctoren

(Bloch er i Bedring)

Jfr. Würschner Carlsen og Moldrup.

Blandt nytårsversene til familien mangler der et til sønnen Jakob, der i 1845 er 15 år. Formodentlig er han til søs, Hostrup digter i det følgende om Algier og Spanien, og formodentlig har han en eller anden tilknytning til Sverige: Året efter optræder han nemlig på et besynderligt dansk-svensk som sømanden Jakob i den ene halvdel af »En Stump Kantate i Anledning af den

20. Juli 46«, skrevet i anledning af forpagterens fødselsdag:

## 2. Jakob

*Sjöman er jag, vidt omkring  
Reste jag från Hämmat,  
Og jag såg så många Ting  
Som er Eder främmadt.  
Jag såg, hvordan i Algier  
Türken man på Trutten gi'er  
/:Trutten gi'er:/ (4 gange)  
Og jag tidt såg Spanier  
Gumla på Kastanier.*

*Jag var der, hvor soleklar  
Solen altid skinner,  
Hvor af Træerne man ta'r  
Mandler og Rosiner.  
Men om Frugten end var söd,  
Det var inte Usseröd,  
/:Usseröd:/ (4 gange)  
Der var mere Gammen  
I det Huus ved Dammen!*

I nytårsbrevet udtrykker Hostrup sin glæde over, at forpagterfamilien i det forgangne år har stiftet bekendtskab med hans egen familie. Hostrup er stærkt knyttet til sin mor og sine søstre, (faderen er død allerede i 1830). Mens han er huslærer på Kokkedal, tager han hver lørdag efter undervisningen ud til sin mor i Valby, en tur, han klarer til fods eller i løb ad Kongevejen fra Hørsholm. Søndag aften går det hjem igen ad Strandvejen.

Året efter kommer familien igen, denne gang på et længere sommerophold i Usserød: »I sommeren 1846 havde min

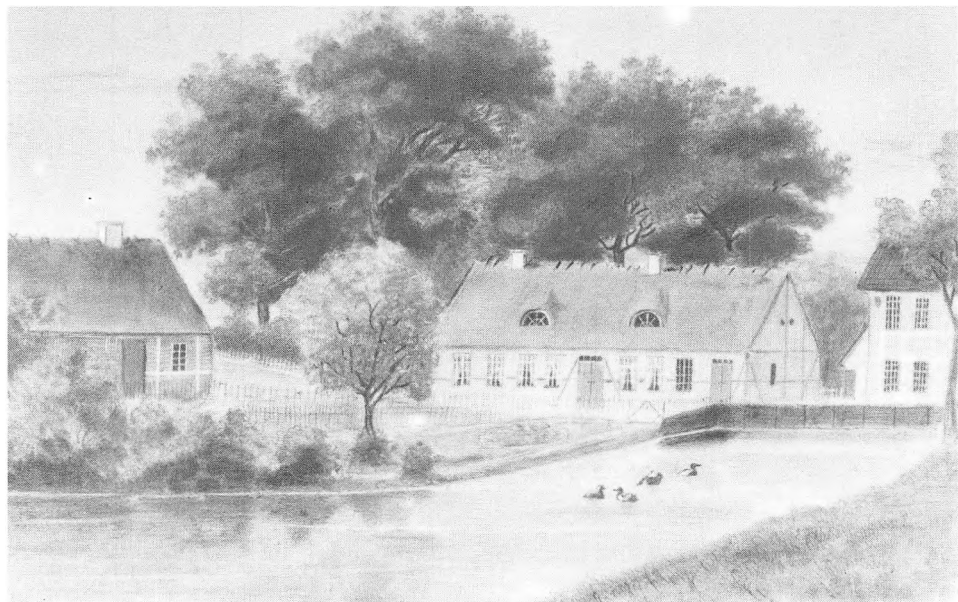
*Moder og mine Søstre for at leve rigtig paa Landet og være mig nærmere, lejet et Huus i Nærheden af Usseröd, og jeg blev saaledes fri for de lange Vandringer til og fra Kjøbenhavn« (2).*

1845 er ikke blot året, hvor forpagterfamilien møder Hostrups familie. Det er også året, hvor Nordens enhed kommer til Usserød! I juni 1845 afholdes det første samlede møde af nordiske studenter i København. Hostrup får fri fra sin stilling på Kokkedal til at deltage i mødet. De fem hundrede norske og svenske gæster modtages med sang og taler, og et samlet optog går gennem Københavns gader under en regn af blomster fra damerne i vinduerne.

Mødet varer i seks dage, afbrudt af store fester og teaterforestillinger. Den sidste aften tilbringes i det nye Tivoli, »der med sine løvfulde Træer og sin straalende Belysning fortryllede alle.« Hostrup slutter sin begejstrede skildring af disse dage med ordene: »Efter Mødet besøgte Mantzius med flere af mine norske Venner mig ude paa Landet, og jeg samledes der med dem i min kjære Forpagterfamilies gjæstfrie Hjem« (2).

Kristian Mantzius har været ven med Hostrup siden skoletiden på Metropolitanskolen. Ved premieren på Genboerne spiller han både Skomageren og Løjtnant von Buddinge, og han indleder kort efter en stor skuespillerkarriere på Det Kgl. Teater.

I nytårsbrevet hentyder Hostrup til sin travlhed med at skrive en fastelavnskomedie, som han indbyder de lysthavende Usserødder til at overvære, når den da ellers engang er færdig. Hostrup er i sine kunstnerisk mest produktive år, begyndende med Gen-



*Akavrel af forpagterboligen, 1850.*

*Akavrelen er malet af forpagterens svigerdatter Marie, født Stangerup og gift med forpagterens søn Henning. Hørsholm Egnsmuseum.*

boerne fra 1844, Intrigerne fra 1845, det i brevet omtalte stykke En Spurv i Tranedans, også fra 1845, og Eventyr på Fodrejsen, som han fuldfører i 1847.

De første år opføres Hostrups stykker af studenter og for studenter; men i 1846 opføres Genboerne første gang på Det Kgl. Teater med stor succes, samme år også Intrigerne og i 1848 Eventyr på Fodrejsen og En Spurv i Tranedans. Mindst to gange har forpagterfamilien overværet opførelsen af et af Hostrups syngespil, sandsynligvis flere. Hostrup lader det dog ikke blive ved invitationerne. I efteråret 1845 sender han

således et trykt eksemplar af Genboerne til familien, ledsaget af et følgebrev. Det fremgår af brevet, at familien har set Genboerne i en af dets første udgaver, (Hostrup ændrede flere gange på teksten), og at den har set Genboerne opført i en senere udgave som »skolekomedie« på sønnen Hennings latinskole i Hillerød. Ved denne lejlighed har også Hostrup overværet opførelsen, for han fremhæver Hennings præstation:

*Fra Candidat C. Hostrup til Forpagter Hansen paa Usserød med »Genboerne«.*

*Medfølgende Bog, som ønsker sig en Plads i Deres Huus, tør vel gjøre Regning paa en*



god Modtagelse, for jeg behøver jo ikke at frygte, jeg som i halvfjerde Aar har nydt og misbrugt Deres Gjæstfrihed; jeg kan vel være vis paa, at De vil tage godt imod Barnet, i det mindste for Faderens Skyld. Rigtignok har det forandret sig lidt, siden De saae det; men det har næppe tabt derved. Det er blevet lidt større, det har faaet en bedre Figur og mere bestemte Ansigtstræk, men i det Væsentlige er det det samme lystige Barn som før. Dog - jeg vrøvler (reverenter talt) til ingen Nytte; De har jo seet Barnet i sin nuværende Skikkelse i Frederiksborg, dengang Skoledisciplene vilde bære det paa Armen. Men det var dem for tungt. Kun Henning kunde løfte det saa højt, at man rigtig fik det at see; men han var nu ogsaa den stærkeste. Læs da Bogen eller lad være,

gjem den eller glem den, men glem for Guds Skyld ikke ham, hvis Aand i dette Øjeblik usynlig omsvæver Dem.

Deres  
C. Hostrup

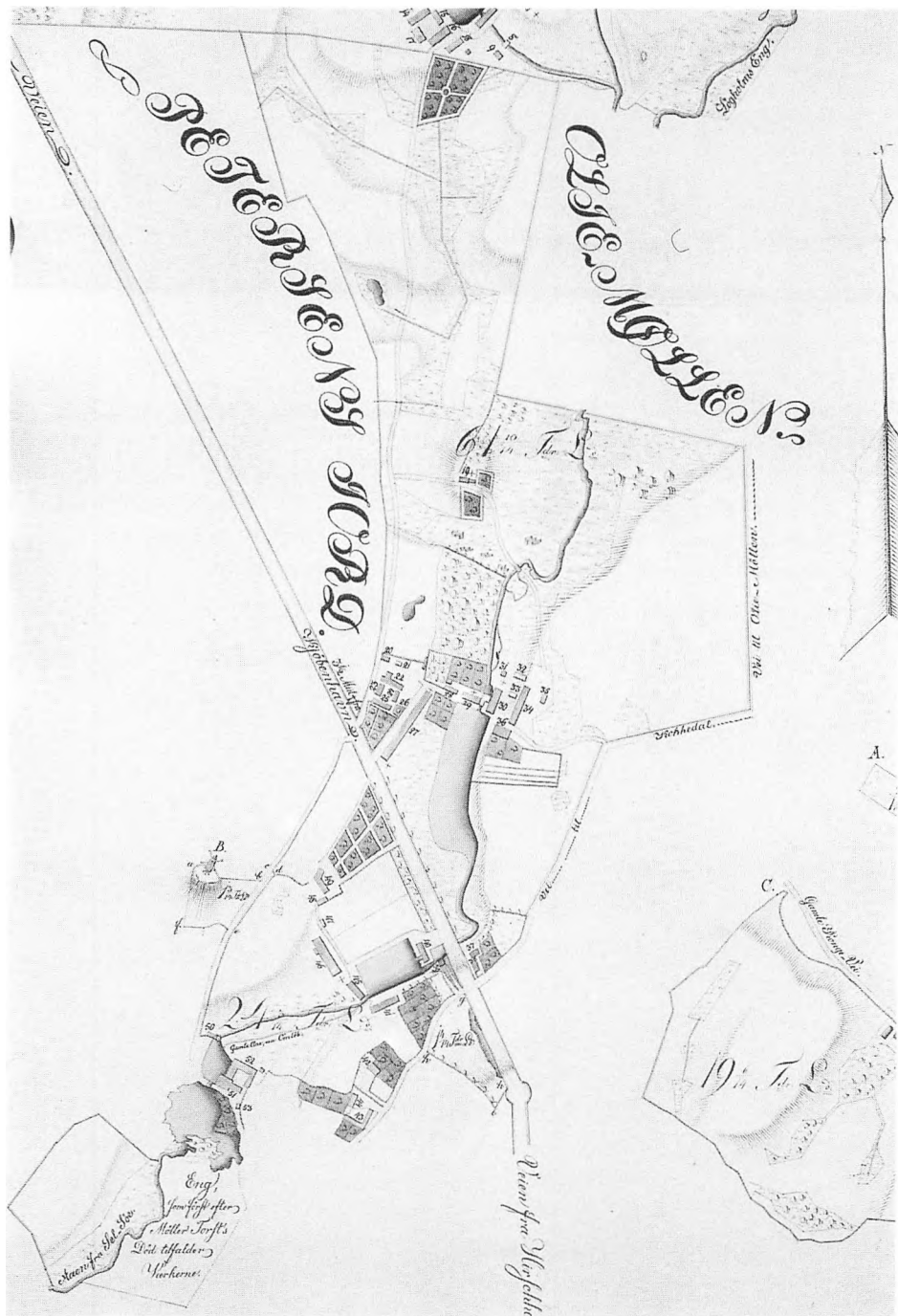
Gratulerer, lille Laura!  
Gratulerer, lille Sophie eller Sophia eller Sofie eller Sofia - undskyld, jeg veed ikke hvorledes du staver dit smukke lille Navn.

## I det Huus ved Dammen

Det kan være endog meget svært at forstå, hvordan den store forpagterfamilie i Usserød har haft tid, kræfter - og plads til at modtage Hostrup så gæstfrit, som den gør. Den lave, stråtækte forpagter-



Fotogravure af Den militære Klædefabrik med forpagterboligen liggende midt i billedet og Lange Længe til venstre for forpagterboligen. Fra Danske Folkebilleder III. Ludvig Christensens Forlag, o. 1900. Hørsholm Egns Museum.



Plan over Gl. Værk. Udsnit af større kort. Hærens arkiv.

bolig ved Gammelværksdam er ikke stor: I stueplan er der tre rum, opdelt i forskellige funktioner, et kammer, en folkestue, et køkken med spisekammer, et kontor og en butik. I loftsetagen er der et sovekammer, to pigekamre og kornloft (12,13).

Forpagterens arbejdsområde indbefatter, som tidligere beskrevet, ud over landbrugsdriften flere forskellige funktioner fra bryggeri til bageri. Til driften har han da også adskillige tjenestefolk, hvoraf de fleste bor i forpagterboligen. Dog disponerer han ifølge sin kontrakt over et værelse til bolig for tjenestefolk i naboejendommen Lange Længe, og visse af funktionerne er udlagt til andre bygninger på klædefabrikkens område, f.ex. bageriet (9).

I folketællingen fra 1840 er der i forpagterboligen foruden forpagterfamilien opgjort 16 tjenestepiger, tjenestekarle og bagersvende; i 1845 er der ialt 19 tjenestefolk samt husjomfruen (8). Tjenestefolkene er i alderen 16-56 år, så med forpagterens mange børn har det været en livlig husholdning.

Avlsgårdens bygninger ligger noget spredt på fabrikkens område. Selve forpagterboligen, også kaldet markentenderiet eller kroen, er opført i 1796 ved siden af valkeriet (valkemøllen) fra samme år. Forpagterboligens placering svarer altså nogenlunde til den nuværende, nordlige parkeringsplads ved Søren T. Lyngsø. På den anden side af alleen op til fabrikkens ligger lade- og staldbygningerne, hvoraf de ældste bygninger stammer tilbage fra 1706 (14). Her ligger også den oprindelige fabrikkebolig, opført i 1798 og fra 1895 omdannet til forpagterbolig ved

opførelsen af en ny fabrikkebolig. (Som den eneste af avlsgårdens bygninger er den endnu bevaret. De øvrige bygninger blev nedrevet i det første tiår af dette århundrede) (15, 16).

Umiddelbart bag forpagterboligen ligger »Indelukket«, en lille skov, hvor fabrikkens fester afholdes, og nord for »Indelukket« ligger Plejehuset med bageriet i kælderen.

### ...fra den lyse og den mørke Længe

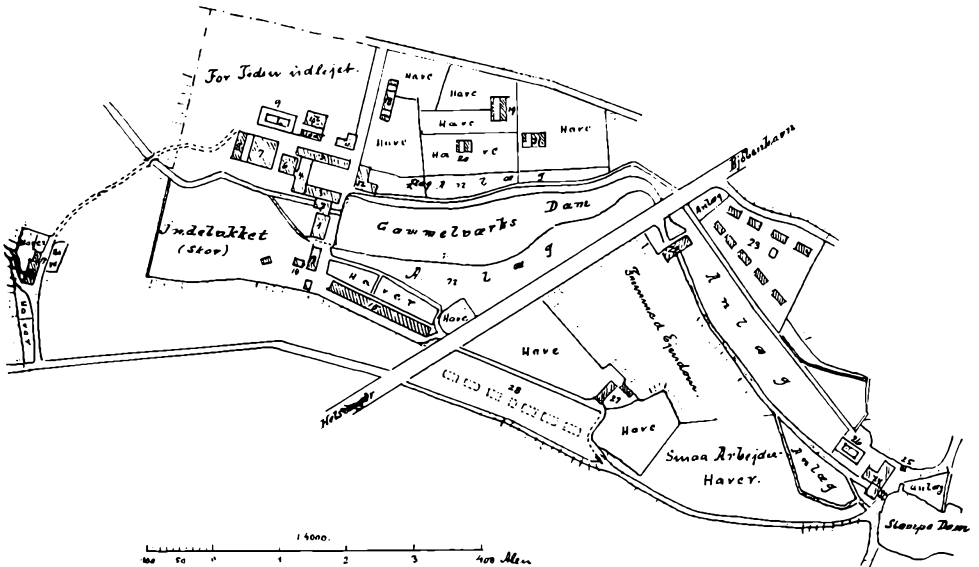
Den 20. juli 1846 fejrer forpagter Hansen sin fødselsdag. I den anledning forfatter Hostrup det, han benævner En Stump Kantate, en ganske lille kantate, hvis sidste halvdel udgøres af sønnen Jakobs dansk/svenske sømandssang.

I Hostrups trykte som utrykte manuskripter inddrager han kun en enkelt gang forpagterboligens omgivelser, Den militære Klædefabrik i Usserød, og endda her kun et hjørne af fabrikkens, nemlig arbejderboligerne Lange Længe. Åen, vandhjulet og vævene nævnes kun med enkelte ord. Det fremgår tydeligt af hans værker, at det er familien, han besøger. Men selvfølgelig færdes han også på fabrikkens område igennem de syv år, han besøger Usserød. Det kan han slet ikke undgå, for forpagterboligen ligger i umiddelbar nærhed af fabrikkens øvrige bygninger.

Tættest på forpagterboligen ligger Lange Længe; fra forpagterboligen har Hostrup kunnet kigge ind ad vinduerne. Og det er da også her, han henter sit lystige kor af Usserødder, der i kantatens første del hylder forpagteren:

# Situationsplan

over den militære Klædefabrik.



- |                                       |                             |
|---------------------------------------|-----------------------------|
| 1. Kontorbygning.                     | 16. Slejehuset.             |
| 2. Vandstue.                          | 17. Skolehuset.             |
| 3. Gt. Spinderi.                      | 18. Mesterbolig B.          |
| 4. Ny Fabrikbygn.                     | 19. — do — A.               |
| 5. Presseriebygn.                     | 20. Fabrikmesterbolig.      |
| 6. Maskin- og Kædelhus.               | 21. Fabrikørbolig.          |
| 7. Nyt Valveri.                       | 22. Nyværk.                 |
| 8. Oplagsskür.                        | 23. 9 nye Arbejder Boliger. |
| 9. Vandfilter.                        | 24. Valkemøllen.            |
| 10 <sup>a</sup> . Rinc- og Tafflehus. | 25. Lærhus.                 |
| 10 <sup>b</sup> . Hülshür.            | 26. Vandfilter.             |
| 11. Nyt Færveri.                      | 27. Kontrolørbolig.         |
| 12. Gt. Færveri.                      | 28. 6 projekt. nye          |
| 13. Gt. Færverterbolig.               | Arbejderboliger.            |
| 14. Spindstuehus.                     |                             |
| 15. Sænge Sænge.                      |                             |

Situationsplan over Den militære Klædefabrik, 1910. Tegning af Andreas Stybe i: Den militære Klædefabrik af Andreas Stybe, 1910. Hørsholm Egns Museum.



*En Stump Kantate i Anledning af den 20. juli 46*

*1. Chor af Usserødder.*

*Skynd Jer og kom fra den lyse og den mørke Længe!*

*Ier, I Store, og nopper Jer, I Smaae!*

*Lystig kom hid, alle Værkets Piger, Værkets Dreng!*

*Alle, hvis Ansigt og Hænder ere blaae!*

*Forpagter Hansen*

*Fejrer nu sin Fødselsfest,*

*Fletter ham Krandsen,*

*Som I kan bedst!*

*Ham nu til Ære skal Aæns Bølger lystig skumme,*

*Vandhullet drejer, og alle Væve gaae;*

*Blæser paa Fløjter og dunder paa den store Tromme*

*Domdomdaromdom! - ifald I een kan faae.*

*Alting saalunde*

*Juble skal, men først dog maae*

*Vægterens Hunde*

*Ha'n Mundkurv paa.*

»... fra den lyse og den mørke Længe!«

Hostrup kender sine omgivelser godt nok til at vide, at halvdelen af Lange Længes lejligheder ligger mod øst og kaldes den lyse side; den anden halvdel ligger mod vest, skygget af træerne, og kaldes den mørke side.

Lange Længe, fabrikkens første arbejderboliger, er opført i 1804. Den røde bygning ligger til højre for alleen, der fører fra Kongevejen op til fabrikken, med små haver ned til Gammelværksdam. Ganske vist de første arbejderboliger, men allerede året efter fulgt af to andre længer, indrettet til familier, i 1812 af Plejehuset, indrettet til børn, og i 1813 af en kaserne, indrettet til fabrikkens ugifte arbejdere.

Den 161 1/2 alen, ca. 100 meter, lange egetræsbindingsværksbygning i røde sten og med stråtag er opført med 36 lejligheder, hver med en stue og et

køkken (13). Væver Oscar Kirstein fortæller i sine erindringer: »Som det nu havde knebet med at skaffe arbejdere til fabrikken, så måtte man gøre noget for at holde på de, man havde, og så byggede man en arbejderbolig... Lejligheden var på en stue og et lille køkken og en smule loftsplads, og uden nogen udendørs rum til brændsel eller lignende. Men der var eet fælles vaskerum, en post i hver ende af længen og til alle lejlighederne en stump have på nogle kvadratalen. Men lejlighederne var meget eftertragtede, da de var gratis. Andre steder i byen havde fabrikken også nogle enkelte boliger for såvel arbejdere som for fabrikkens mestre, men Lange Længe var kernen, hvor arbejderne boede...« (17).

I 1840 er der under fabrikør Johan Frederik Withs ledelse 253 arbejdere på fabrikken, hvoraf de 95 er børn under 12 år. Desuden er en del af de



*Lange Længe. Foto af skjold fra større samling, malet o. 1930 af malermester Vengfeldt. Hørsholm Egns Museum.*

hjemmegående kvinder beskæftiget med arbejde for fabrikken i hjemmet, så det reelle antal arbejdere er noget højere. Ifølge fabrikkens opgørelser arbejder der 37 vævere, også kaldet

dugmagere, ved fabrikkens 37 væve, hver med et barn under sig til at spole tråden, »...og alle Væve gaae.« Også vægteren er med i opgørelsen, men ikke hunden (9)!



*Fra noppestuen på Den militære Klædefabrik. Foto 1923. Hørsholm Egns Museum.*

Der arbejdes på fabrikken fra kl.5 om morgenen til kl.8 om aftenen med ialt 2 timers pause. Om sommeren slutter man dog lidt tidligere om lørdagen, og om vinteren lørdag og mandag ved mørkets frembrud. Flere af fabrikkens arbejdere tjener desuden lidt ekstra ved at hjælpe forpagteren med høsten.

Børnene har samme arbejdstid som de voksne. De får dog fri til skolegang, indtil 1857 i fabriksskolen, lørdag og søndag formiddag og mandag aften (9).

De er ikke meget hjemme, de 31 familier, der ifølge folketællingen fra 1845 bor i Lange Længe. Nogle få af de oprindelig 36 lejligheder er slået sammen, bl.a. til fabrikmesteren, Carl Frederik Grundtmann (fabrikør 1854-73), hans kone og de, foreløbig, 8 børn i alderen 1-14 år. I et par af lejlighederne bor der »pensionister«. Når specielt værerne fremhæves i det foregående, er det fordi hovedparten af dem, ialt 20, bor med deres familier i Lange Længe. Familierne er ikke voldsomt børnerige, mange har først fået børn i en forholdsvis sen alder. Kun i 3 af familierne er der mere end 4 børn. Til gengæld er der hos 6 af de 31 familier også et plejebarn, og hos flere af familierne bor mandens eller konens mor i den lille lejlighed. Ialt bor der 159 personer i Lange Længe i 1845, hvilket i snit giver lidt over 5 pr. lejlighed (8).

L.H.Yhman, assistent og fra 1884 til 1918 måler ved Den militære Klædefabrik, beretter om forholdene på fabrikken omkring 1840: »Naar dertil kom, at Hustruen i en saadan 1 Værelses Lejlighed som oftest noppede hjemme, især de brede Fedtstykker, saa kan man forstaa, at Pladsen til at røre sig paa, kun var

ringe, naar der stod en Noppedisk i Stuen, foruden Bohaveri. Ofte hjalp man sig til Natten paa den Maade, at man brugte Fedtstykket til Sengeleje for et Par af Børnene, der saa var noget blaafarvede om Morgenene, men det tog man ikke saa nøje den Gang« (9). Hostrup har dog bemærket det: »Alle, hvis Ansigt og Hænder ere blaae!« Lige som han har bidt mærke i udtrykket at neppe: »og nopper Jer, I Smaa!«

Ved nopningen fjernes med en slags pincet alle knuder og uregelmæssigheder fra det vævede stof. Dette foregår dels som hjemmearbejde, dels på fabrikken, (i 1840 er der 23 noppere eller noppersker i arbejde på fabrikken) (9).

Familierne i Lange Længe køber de mest nødvendige kolonialvarer hos forpagteren. De øvrige indkøb foretages bl.a. i Hørsholm, og ikke mindst når de handlende om lørdagen kommer til Usserød og holder med deres vogne for enden af Lange Længe: slagtere, bagere, fiskere osv. (9).

## Mod krigen

Hørsholm Egns Museums samling af Hostrups breve, vers og kantater stammer alle fra årene 1843-46. Men dermed forlader Hostrup endnu ikke sine Usserødder: I 1847 kommer justitsråd Nygaards søn i latinskole, og Hostrup flytter tilbage til sin mor. Hans kunstneriske løbebane er nu på sit højeste, og han spås en stor, litterær karriere. Hostrup omtaler for sidste gang forpagterfamilien i sine erindringer i forbindelse med røret omkring forfatningsændringerne efter Chr. 8's død i januar 1848: »Den ny Konge havde fra sin Fader arvet en Plan til en ny Forfatning





*Jens Christian Hostrup. Litografi af Tegner efter fotografi, uden år. Hørsholm Egns Museum.*

*for den hele Stat; men da han otte Dage efter sin Thronbestigelse gav et Tilsagn derom, fandt vi denne Plan langtfra frisindet eller dansk nok...Jeg kom ved et rent Tilfælde desværre ikke en Gang selv med til vor egen Revolution, som man senere har kaldt den store Folkemasses Gang op til Christiansborg for at bede Kongen om at skifte Ministerium. Jeg havde været med ved det første af de to berømte Kasinomøder, men var saa uden at ane, hvor rivende Udviklingen nu gik, taget til mine Venner i Usserød, lige før Budskabet kom til Kjøbenhavn om de slesvigske og holstenske Stænderdeputerede, som i Rendsborg mod to Sønderjyder havde vedtaget, at Slesvig skulde indlemmes i det tyske Forbund og forenes med Holsten til en Stat. Derfor samledes der strax i Kjøbenhavn et nyt Kasinomøde den 20de Marts, paa hvilket det blev bestemt, at hele Forsamlingen med Borgerrepræsentanterne i Spidsen næste Dag skulde gaa op til Kongen og bede ham paa Grund af den overhængende Fare at vælge sig Ministre, til hvem Folket havde Tillid. Dette skete saa, og Kongen svarede, at han vidste, hvorfor de kom, og han havde allerede afskediget sine forrige Raadgivere for at vælge sig ny, og hvis de havde Tillid til ham, som han havde til dem, saa vilde han føre dem til Ære og Frihed. Da dette Budskab naaede mig i Usserød, ilede jeg strax til Kjøbenhavn....(2)«*

Ved krigsudbruddet få dage efter er det Hostrups agt at melde sig under fanerne; men af flere årsager beslutter han sig for at blive hjemme. Ikke mindst holder den noget lunke forlovelse med Henriette, en søster til Kristian Mantzius, ham tilbage. Henriette har tuberkulose, og Hostrup føler det som sin pligt at gifte sig med hende. De bliver viet den 2. november 1848, og hun dør kun 2 måneder senere.

Efter mange anfægtelser de efterfølgende år beslutter Hostrup sig for at opgive sin karriere som digter. I 1855 bliver han af Grundtvig viet til Elisabeth Hauch, med hvem han får et endog meget lykkeligt ægteskab. Hostrup vælger præstegerningen, først i Silkeborg, derefter i Hillerød. I 1881 tager han sin afsked og flytter til Frederiksberg. Han dør den 21. november 1892.

## Tag dit Glas!

Med undtagelse af Shakespeare, der i Romeo og Julie lader afskedsstunden være sødmefyldt, er det vel de færreste, der bryder sig om at tage afsked. Og især ikke, når det drejer sig om krigsudbrud, personlige anfægtelser og dødsfald. Da Hostrup forlader Usserød, går Den militære Klædefabrik ind i en særdeles travl periode med de kommende års leverancer til den danske hær.

Forpagteren, madammen og børnene går en hårdere tid i møde, de er kun fuldtallige få år endnu. At digte er også at fastholde nu'et, og derfor bliver det Hostrup med sin festkantate fra 1846, der får lov til at fastholde billedet af alle Usserødderne lidt endnu:

*Stor Festkantate i Anledning af den høie Ankers høie Fødselsdag*

*I. Chor*

*Tredie Juli!*

*Store Høitid, Glædens Bringer!*

*Jubel Dig i Møde klinger!*

*Høit Dig hilser Glædessukket.*

*Lærken slaar i Indelukket,*

*/:Træet med sit grønne Flag*

*Melder Ankers Fødselsdag.:/*

*Store Høitid!*

*Mærkelige tredie Juli!*

*Alting glæder sig saa gruelig.*

*Sig i Fløiel Marken pynter,*

*Selve Svinet festlig grynter,*

*/:Fisk i Vand og Stork paa Tag*

*Hilser Ankers Fødselsdag.:/*

2. Solo

*Ja vi hører Glædens Røst*

*Klinge dybt i hvert et Bryst,*

*Som en Røg er Sorgen fløiet*

*Og i Øjet*

*Boer kun Lyst.*

*Hvem mon nu vel gruble gad?*

*See vor Vært og spørg ham ad!*

*Grant vi læser i hans Blikke,*

*Han er ikke*

*»Stilleglad«.*

*Ja see paa Madammen, hvor fro man kan blive!*

*Hun for Fryd har glemt at give*

*Kyllingerne Mad.*

*Hanne glemmer Vrøvl og Nød*

*Og de Glæder Vippen bød.*

*Uhyre morsomt kan der være*

*»Paa det kjære*

*Usserød!«*

*Men et Under nu jeg seer,*

*See, hvad der med Signe skeer! -*

*Himmel, Jord og Sjerners Skare*

*See dog bare*

*Signe leer!*

*Dagen maa man prise med Sang og Spektakkel.*

*Den har gjort et stort Mirakel*

*Og kan gjøre fleer.*

*Jomfru Jane jubler ret,*

*Hendes Hjerte er saa let,*

*Hun og Moldrup høit af Glæde*

*Sammen kvæde*

*En Duet.*

*Jomfru Møller mangler Ord,*

*Sofft sig i Himlen troer,*

*Og ei meer i Lauras Hjerte*

*Sorg og Smerte*

*Lønlig boer.*

*Festen for dem Alle saa lystig hennrinder,*

*Selve Carlsen Dagen finder*

*»Würglich meriglich stor«.*

3. Quartet

*Ja tredie Juli prises skal,*

*Det seer enhver med aaben Sands,*

*Thi 3 er jo et helligt Tal*

*Og Juli Aarets Glands.*

*Og selve Heltens Navn - jeg troer -*

*Slaar om vort Haab et sikkert Hegn,*

*Thi altid var jo her paa Jord*

*Et Anker Haabets Tegn.*

4. Duet

*Smilende Haab! Du elskte Barn, som svæver*

*Let over Jord paa dine lange Been!*

*Hjerte og Blik vi Smaafolk til dig hæver,*

*Mød dem med Lyst, hvis du ikke er af Steen.*

*Yndige Blomst! af dig vi Frugter sanker,*

*Glæde og Haab for Hjertet, som er trangt;*

*Glæden er fast, den ligger jo for Anker,*

*Stort er vort Haab - det er trende Alen langt.*

5. Chor

*Tag dit Glas!*

*Anker skal leve! Hurra*

*Ja hans Liv skal glide saa let som et Bal,*

*Og hvad dér vil hindre hans Fremgang skal*

*Blive til Aal.*

*Tag dit Glas!*

*Anker skal leve! Hurra*

*Giennem Storm og Slud, over Stok og Steen*

*Skal han ile saa kjækt paa de lange Been*

*Frem mod sit Maal.*

*Tag dit Glas!*

*Anker skal leve! Hurra*

*Baade fjernt og nær, og i Fryd som i Nød*

*Vil hans Hjerte hænge ved Usserød.*

*Drik da hans Skaal!*

## Noter

1. J.nr. 1993/75; A118: Jens Christian Hostrup. Hørsholm Egns Museum.
2. C. Hostrup: Erindringer fra min Barndom og Ungdom. Kbh., 1891. Senere Livserindringer. Kbh., 1893.
3. Helge Hostrup: Jens Christian Hostrup. Hans Liv og Gerning. Kbh., 1916.
4. C. Hostrup: Æventyr paa Fodreisen. Et syngespil. Kbh., 1847.
5. Interview med tidligere ansat på Rekonescenthjemmet Strandbjerg, 1992. Hørsholm Egns Museum.
6. C. Hostrup: Sange og Digte fra trede Aar. Kbh., 1872.
7. Apotheker, Assessor Pharm. Jacob Møller og hans Slægt. Samlet, udarbejdet og udgivet af H.J. Møller. Kbh., 1889.
8. Folketællinger 1840, 1845, 1850. På film, Hørsholm Egns Museum.
9. L.H. Yhman: Erindringer om Forholdene paa Den militære Klædefabrik m.v. i ældre Tider, samlede af L.H. Yhman. Utrykt manuskript, 1928. Hørsholm Egns Museum.
10. Navneregister til Skøde- og Panteprotokol for Hirschholm Birk (1-19). Landsarkivet.
11. J.nr.1979/15: Notater om Hans Vielsgaard Hansen og apoteker Gottfried Schmidt ved Gudrun Münster. Hørsholm Egns Museum.
12. Bygningsvæsenet paa Den Militære Klædefabrik: Planer, 1889. Hærens arkiv.
13. Brandtaxationsprotokol for Lynge-Kronborg Herred under Hørsholm Amtstueddistrikt 1853-68. På film, Hørsholm Egns Museum.
14. H.M. Kisling: Industrien og dens pioneer i Danmark. Årbog for Hellebæk Aalsgaard Egnshistoriske Forening, 1980.
15. A.R. Gjerlev og H.C. Rosted: Den militære Klædefabrik 1849-1949. Udgivet af Den militære Klædefabrik. Kbh., 1948.
16. Janne Sønderberg: Den militære Klædefabrik i Usserød. Afgangsupgave fra Kunstakademiets Arkitektskole, 1983.
17. Erindringer fortalt af væver Oscar Kirstein ved Den militære Klædefabrik, 1955. Afskrift af kopi fra Nationalmuseet i Brede, nr. 1445. Undertitel: Lidt oplysninger om Forholdene paa Den militære Klædefabrik i Usserød, og om lidt af Livet paa Egnen. Dels som min Moder har fortalt mig det, og dels som jeg selv har erfaret det i Aarene omkring 1900.



# Monumenterne i Hørsholm Slotshave

Af museumsinspektør Lisbet Hein



*Luftfoto over Slotshaven i Hørsholm, 1955.*

Parken omkring Hørsholm Kirke er et vigtigt åndehul midt i det centrale Hørsholm.

Den lokale befolkning glæder sig over naturen i området, der er smukt året rundt; farver og synsvinkler skifter med årstiderne, og mange færdes her dagligt.

Også for byens gæster er anlægget en attraktion, ofte kombineres en indkøbstur eller et besøg på kvarterets museer med en vandretur.

Den særprægede udformning af parken; de rektangulære øer, omgivet af skarpt afgrænsede søer, fortæller den besøgende, at der er tale om et kultur-

landskab; et stykke natur udformet af menneskehånd.

Skilte fortæller lidt af historien: Parken var engang rammen om det prægtige kongeslot Hirschholm, der blev fuldendt i 1740'erne, men som allerede blev revet ned i begyndelsen af 1800-tallet.

Rester af slotshavens udsmykning kan ses enkelte steder, og endelig er der i havens sydlige del opbygget et lille anlæg til minde om slottets og havens fortid.

Anlægget stammer fra begyndelsen af vort eget århundrede, og er emnet for den følgende beretning - men først lidt om den fortid, det er sat som minde over:

## De ældste haveanlæg

### i området

#### Indtil 1721

Lige fra 1100-tallet har der været borg eller slotsanlæg på den nuværende kirkeplads i Hørsholm.

Hørsholm var adelsgoods indtil 1391, hvor det lykkedes Margrethe I at bringe såvel bygningerne som de tilhørende jorder under kronen.

Vi ved ikke meget om de daværende bygningers udseende eller nøjagtige beliggenhed, men udgravninger, udført i 1941 af Nationalmuseet, viste dog, at der har været tale om et forsvarsanlæg, beliggende på en holm midt i et sumpet område, en placering der er kendt fra andre middelalderlige borganlæg (1).

På Frederik II's tid (sidst i 1500-tallet) blev de gamle bygninger revet ned og

erstattet af et bygningskompleks, hvis udseende vi kender fra enkelte samtidige billeder (2).

Det er klart, at der ikke mere var tale om et forsvarsanlæg, men snarere om et lystslot, hvor den jagtglade konge kunne opholde sig midt i det vildt-rige Nordsjælland.

Det er da også fra denne tid, at man har de første udsagn om, at der ved slottet var anlagt en have (3).

Lensregnskaberne fra 1582 omtaler udgifter til aflønning af havepersonale, men det må antages, at der kun har været tale om et mindre anlæg lige ved bygningerne samt en køkkenhave ved den nuværende Folehavevejs forløb.

Kongehusets interesse for Hørsholm voksede i den periode (1700-21), hvor Hørsholm var tillagt Frederik IV's dronning Louise som »livgeding«, d.v.s. som hendes personlige ejendom. Dronningen interesserede sig levende for godsets drift, og for de kongelige »virksomheder« på egnen, f.eks. teglværket i Nivå, krudtværket i Donse, de mange fiskedamme, »hollænderiet« (d.v.s. mejeri), fasanopdrættet m.v.

Den mest markante af de endnu eksisterende gule bygninger i Hørsholms gamle slotskvarter, Den store Lade (i dag en del af Jagt- og Skovbrugsmuseet), blev fuldendt i 1713 og bærer Fdr. IV's og Dronning Louises navnetræk.

Selve slotshaven var også omfattet af dronningens virkestrang. Hun lod opføre nogle buegange i haven, og vi ved, at der omkring 1702 var beskæftiget 12 husmænd med havens pasning (4).

Der findes en inventarfortegnelse over haven 1708 - 10, hvoraf man kan se, at

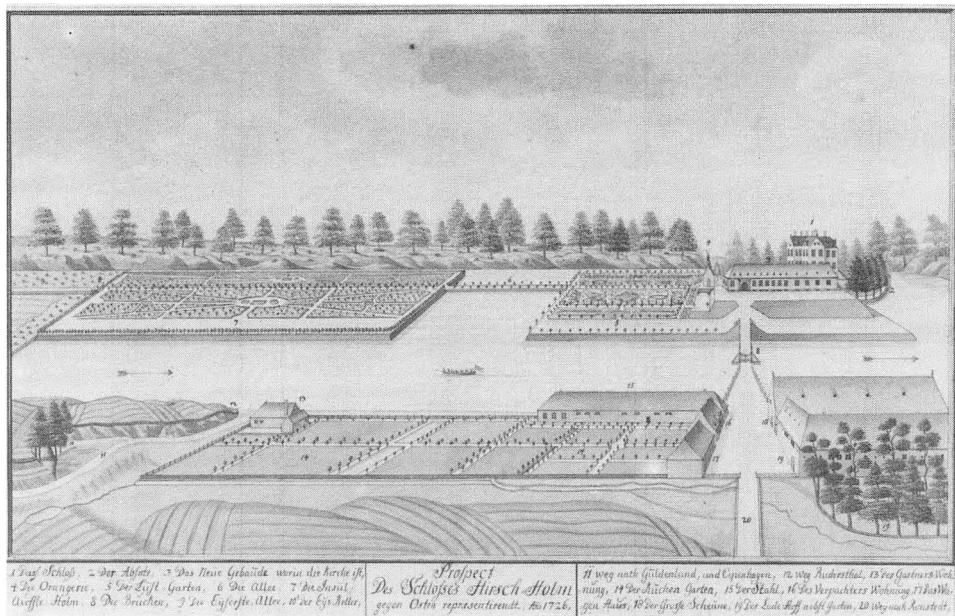
der var tale om to egentlige prydhaver, en syd for og en nord for slotsbygningerne, begge på selve slotsøen. Blandt de vækster, der nævnes, var adskillige importerede sorter: Cypresser, laurbær- og pommeranstræer, samt en del mere hjemlige frugttræer, som også fandtes i stort antal i køkkenhaven. Til havens drift må gartnerne have rådet over et væksthuse, fortegnelsen omtaler nemlig en mængde drivhusplanter, som nellike, myrte, rosmarin, levkøj o.m.a. (5). Omkring 1720 påbegyndte dronning

Louise en ombygning af slotsbygningerne, og sandsynligvis var det tanken at lade bygningsarbejdet følge op af en omformning af hele anlægget efter tidens stil, der krævede harmoni mellem bygninger og haveanlæg. Imidlertid døde dronningen i 1721, hvorefter Hørsholm tilfaldt kronprinsen, den senere Christian VI og dennes gemalinde, Sophie Magdalene.

Det faldt nu i deres lod gennem de følgende godt 20 år at fuldføre et enestående harmonisk barokanlæg, hvor slot og have gik op i en højere enhed.



*Under Nationalmuseets udgravninger i Slotshaven 1941/42 udtørrede man søerne og gjorde her adskillige fund, som i dag er udstillet på Hørsholm Egns Museum.*



1 Das Schloss, 2 der Hof, 3 Das Neue Gebäude worin die Kirche ist, 4 Die Orangere, 5 Der Lust-Garten, 6 Die Allee, 7 Der Saal, 8 Die Brücken, 9 Die Einfeste, 10 Die Egg-Salle, 11 Der Weg nach Grödenland, und Copenhagen, 12 Der Auerstall, 13 Der Garten der Wohnung, 14 Der dänische Garten, 15 Der Tisch, 16 Des Republiques Wohnung, 17 Das Weisse Haus, 18 Der große Schuppen, 19 Der Lade-Hoff nicht garden, 20 Der Weg nach Akerstet.

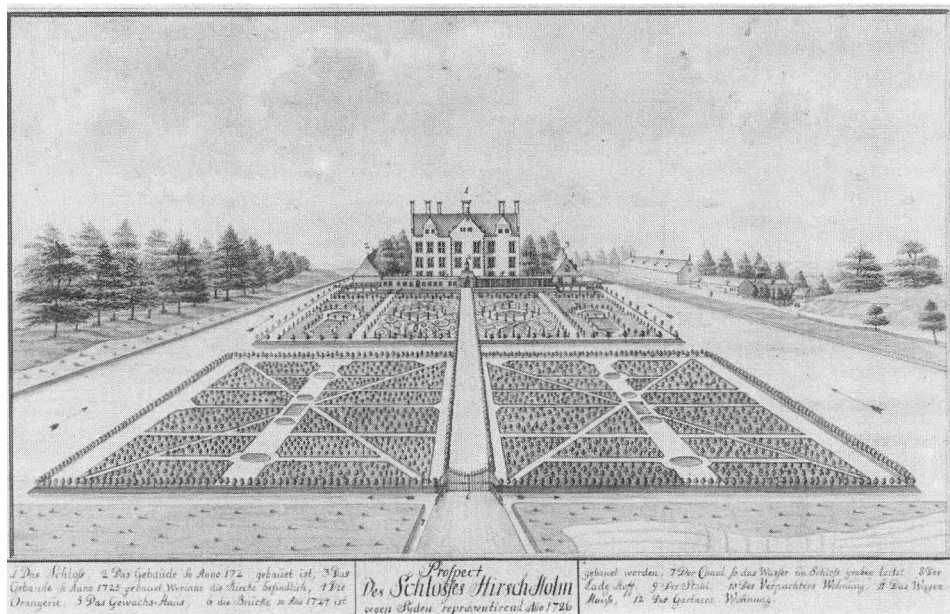
*Hirschholm Slot 1726, set fra øst. Pennetegning (antageligt af J. Fr. W. Schrøter), der viser slotsområdet og haven efter den omlægning, der blev iværksat under dronning Louise. Have- eller Æbleøen er inddraget i anlægget, og området bag det bygningskompleks, der i dag udgøres af Kavaler-boligerne og Jagt- og skovbrugsmuseets værksteder, er udlagt til køkkenhave.*

## Hirschholm Slotshave i Christian VI's og Sophie Magdalenes tid 1721-70

Allerede i Christian VI's kronprinstid (indtil 1730) blev der arbejdet samtidig på slottets bygninger og på haven. I første omgang blev den gamle hovedbygning (»det røde hus«) udvidet med sidefløje og et forbindende »orangeri« (væksthus), så man fik et sammenhængende bygningsværk, der lå symmetrisk omkring en nord/sydgående akse.

Efter samme princip blev haven omlagt, i 1732 fik slottets daværende bygmester J. C. Krieger ordre til at lægge en plan »zu Folge daz Schlotz zu Hirtzholm in eine gute Semetri zu bringen« (6).

Af de eksisterende planer og tegninger fra omkring 1726 er det da også netop symmetrien i havens anlæg, der springer i øjnene, men samtidig er det slående, hvor ambitiøst, planerne for haveanlægget havde udviklet sig: Den egentlige prydhave dækkede nu ikke bare den ø, hvorpå slottet var anlagt, men også en sydfor liggende ø,



*Hirschholm Slot 1726, set fra syd. Pennetegning med samme oprindelse som den foregående illustration. Haverne på de to øer er anlagt symmetrisk omkring den nord/sydgående akse, mens »fastlandet« endnu ikke indgår i den egentlige have.*

»Haveøen« eller »Ebleøen«. Ved omfattende jordarbejder var de to øer, søerne omkring dem og »fastlandets« bredder blevet rettet til i lige linier og niveau-forskellene jævnet ud.

Under arbejdet måtte man tørlægge både slotssøerne og Dronningedammen, og store kontingenter soldater blev udskrevet til at udgrave søerne og bringe vældige jordmasser fra de omkringliggende »Bjerge« til opfyldning af øerne.

Konturerne til nutidens anlæg var skabt (7).

Umiddelbart bag slottet - i forlængelse af Orangeriet - var anlagt en parterre-

have, d.v.s. en have, hvis hoved-effekt var lave klippede hække, der dannede et sindrigt mønster.

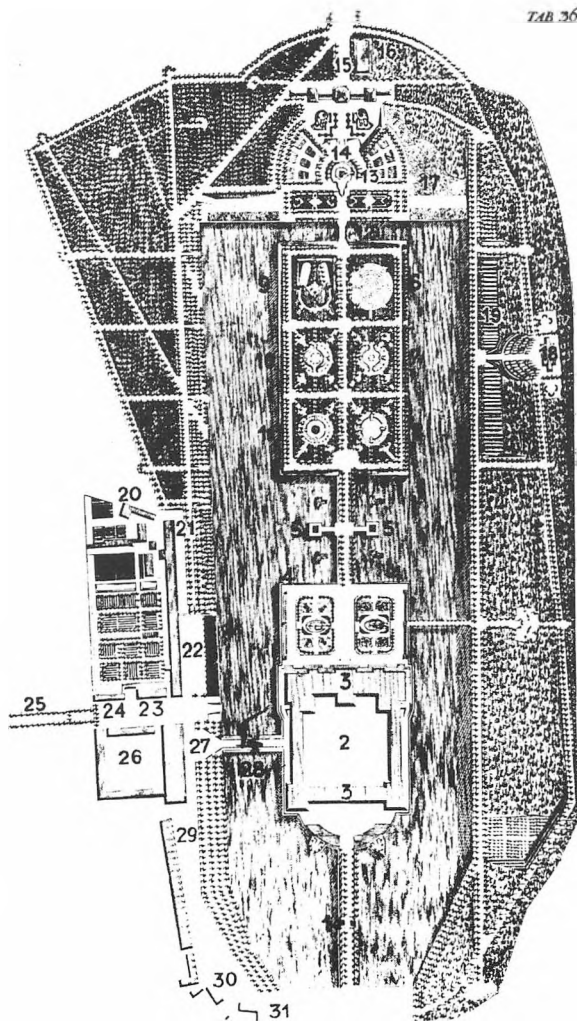
Parterrehavens mønster var i dette tilfælde understreget af vandbassiner og springvand.

En dæmning førte til »Haveøen«, der ser ud til at have været udformet over et stift mønster med en seksdeling af arealet. Anlægget betegnedes et »Lustwildniss«.

De gengivne planer er udarbejdet af kaptajn J. Fr. W. Schröeter, der stod for den praktiske ledelse af omlægningen, og muligvis også for den egentlige udformning (8).

I Lauritz de Thurahs arkitekturværk »Den danske Vitruvius« fra o. 1749 findes denne plan over Hirshholm Slothave, her gengivet med tal og forklaringer efter P. Chr. Nielsen, anf. værk. Bemærk, at syd er opad.

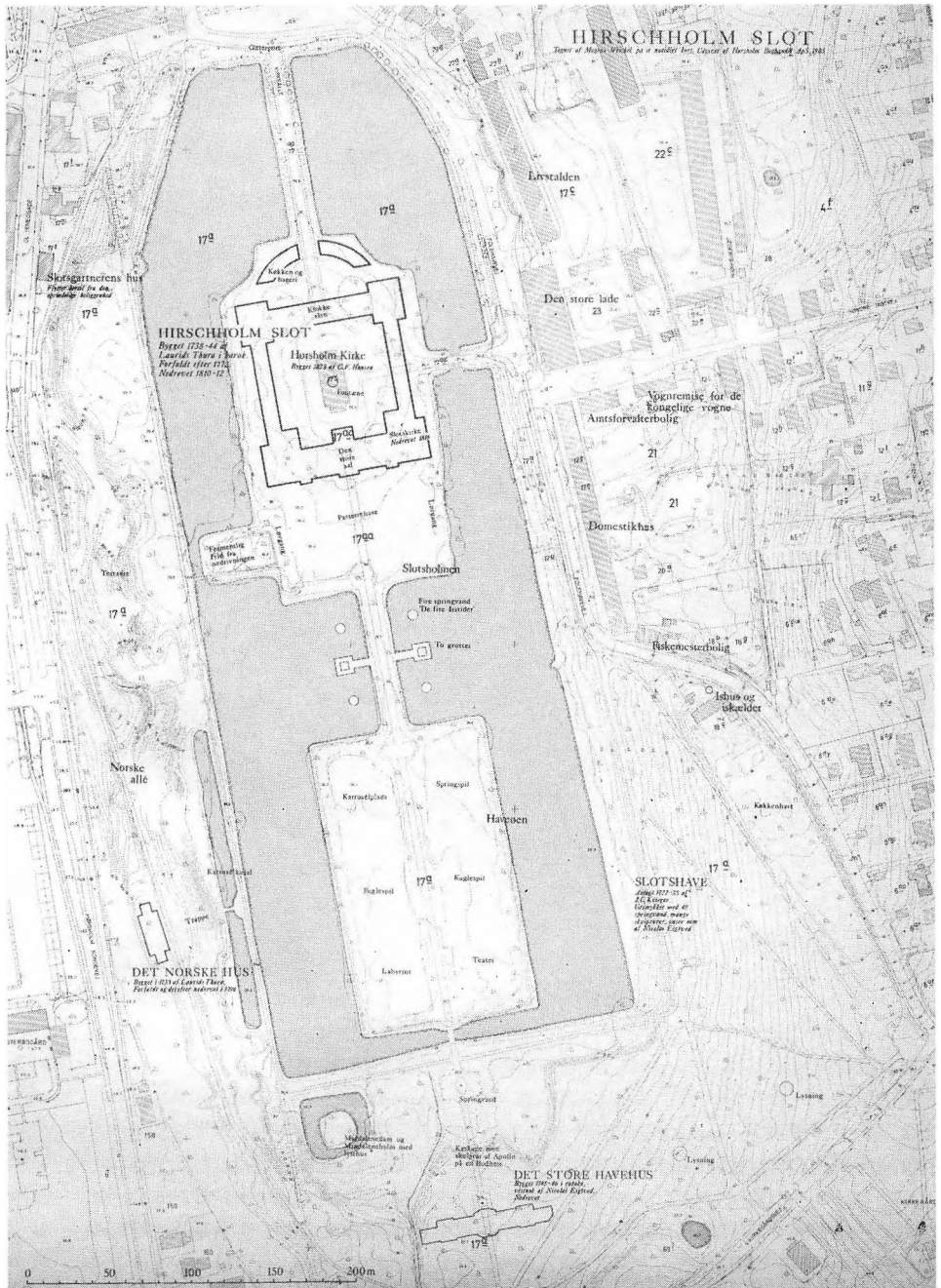
1. Bro, 2. indre slotsgård,
3. slottet, 4. løvgange, 5. grotter, omgivet af springvand,
6. labyrent, 7. fuglespil,
8. karuselplads, 9. teater,
10. kuglespil, 11. springspil,
12. bro, 13. springvand på pladsen kaldet »Hjorten«,
14. kaskade, 15. palæ og orangeri, 16. uvist, muligvis vandreservoir, 17. andedam,
18. Norske Hus,
19. karuseldam,
20. fiskemesterbolig,
21. slotsforvalterbolig m.v.,
22. materialstalden,
23. amtsforvalterbolig (i dag Hørsholm Egns Museum),
24. vognremise, 25. Sdr. Jagtvej,
26. ladegården,
27. Store Lade, 28. bro,
29. Livstalden, 30. ting- og arresthus, 31. hollænderi.



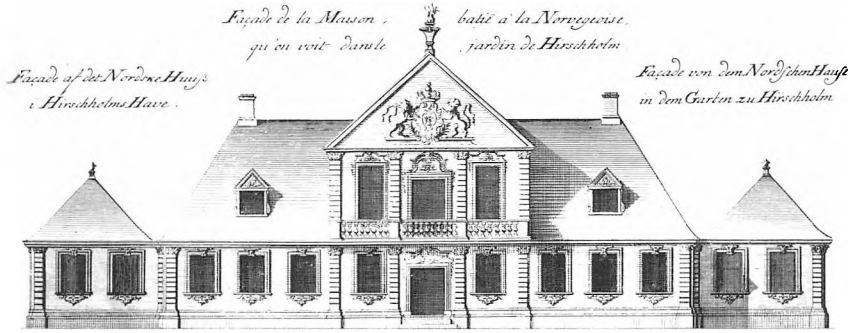
I 1730 døde Frederik IV, og Christian VI besteg tronen. En af hans regerings-handlinger var at overdrage Hørsholm til dronningen, Sophie Magdalene blev nu den egentlige ejer af Hirschholm. De økonomiske muligheder for en udvidelse af anlægget var nu tilstede; slottet blev bygget så grundlæggende om, at man i 1739 i praksis kunne ind-

vie et helt nyt slot, og igen blev byggeaktiviteten fulgt op af en tilsvarende omlægning af haven. Mens andre (først J. C. Ernst, senere Lauridz de Thurah) nu var ledende arkitekter på slottet, lå ansvaret for haven fortsat på J. C. Krieger, der i denne periode synes at have været personligt engageret i anlægget (9).

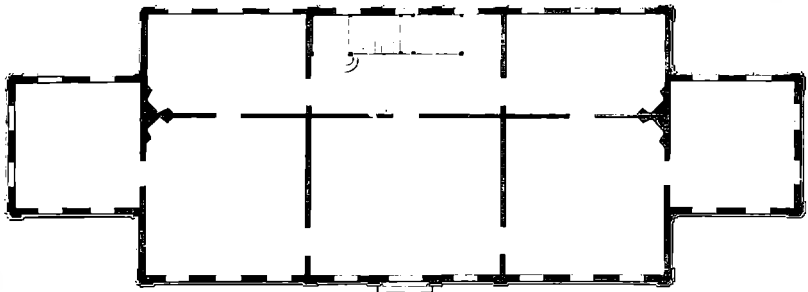




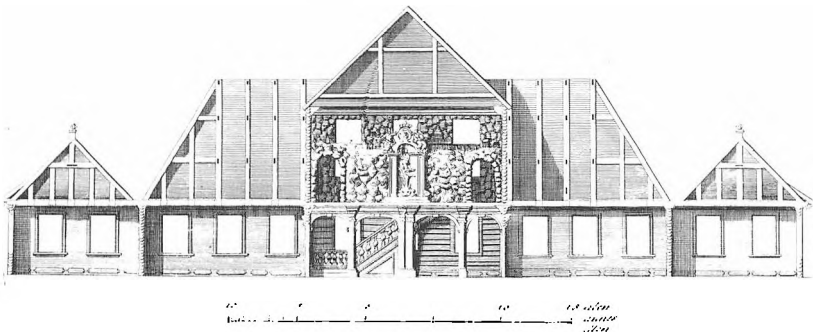
**Nutidigt (1985) kort over området, hvorpå den oprindelige beliggenhed af bygninger og haveanlæg er indtegnet efter planen i »Den danske Vitruvius«. Tegnet af Mogens Weichel, udg. af Hørsholm Boghandel.**



*Grundteyning af det Norske Hus i Hirschholm . . . . .* *Plan de la Maison Norvegeoise . . . . .* *GrundRiss von dem Norwischen Hause . . . . .*



*GjennemRiss af det Norske Hus i Hirschholms Have . . . . .* *Coupe de la Maison Norvegeoise . . . . .* *Durchschnitt von dem Norwischen Hause . . . . .*  
*vers le jardin de Hirschholm . . . . .* *in dem Hirschholms Garten . . . . .*



Det norske Hus, efter »Den danske Vitruvius«, hvor også indervæggene af kampesten kan anes.

Haven var fortsat bygget op over den nord/sydgående akse gennem de to øer, nu forlænget af en dæmning, den nuværende hovedtilkørsel til Hørsholm Kirke. På trods af det symmetriske princip i haveplanen, blev anlægget efterhånden blødt bemærkelsesværdigt op.

Først og fremmest blev et omfattende areal (ialt 7 tdr. land) omkring søernes bredder inddraget i haven, og der blev arbejdet på at understrege niveauforskellene mellem »bjergene« på vest- og sydsiden af »fastlandet« og anlæggene på Slots- og Haveøen.

På højderne tilstræbtes en skovagtig beplantning, men med passende mellemrum var der sørget for åbninger, der gav charmerende udsyn til haveanlægget og slottet.

Disse »sigtelinier« var et vigtigt element, der sikrede stadig nye oplevelser og synsvinkler for den, der færdedes i haven.

Også på Haveøen blev der skabt mulighed for oplevelser, idet busketterne i de seks felter udformedes til en labyrint, til en teaterplads og til forskellige spil og lege.

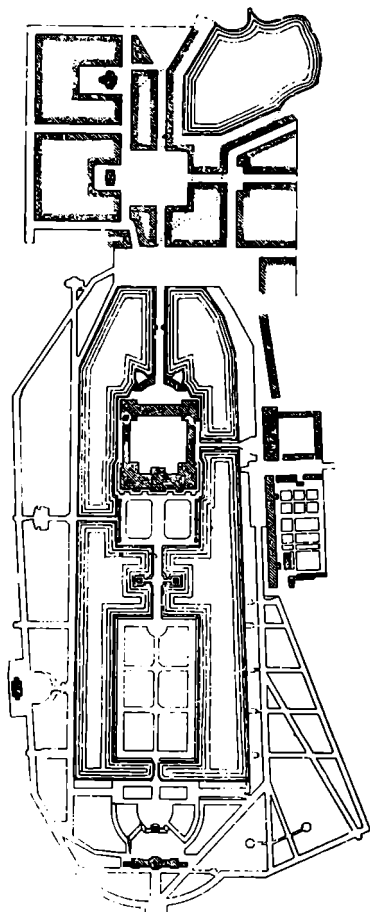
Fantasien fik også lov at sætte sit præg på anden vis:

I 1733 foretog kongeparret en Norgesrejse, hvor både befolkning, natur og arkitektur gjorde et stort indtryk på dem. Som et minde om rejsen lod de »Det norske Hus« opføre på den højeste del af bakken på havens vestbred (10).

Det lille lystslots ydre var tillempet arkitekturen i Hirschholm Slot, men det indre afslørede, at bygningen var opført efter norsk forbillede og af norske materialer, med vældige fyrrebjælker og kampesten som de dominerende.

Omkring huset var der plantet graner, som dengang var en eksotisk vækst i Danmark, hvor nåletræer endnu ikke var almindelige.

Det norske Hus stod færdigt i 1736, og på dette tidspunkt ser det ud til, at Nicolay Eigtved havde overtaget ledelsen af haveanlægget.



*Eigtveds byplan fra 1737, her i rekonstruktion af arkitekten Henning Ortmann, hvor sammenhængen med haveanlægget demonstreres.*

Eigtved så slotshaven i et endnu større perspektiv; i 1737 udarbejdede han en byplan for den by, kongeparret ønskede opført nord for slottet, og som det ses, skulle slot, have og by være i harmoni.

Den kommende residensstad, som fik udstedt bybrev af 27. november 1739, var tænkt som en »forlængelse« af haveplanen.

På trods af de terrænmæssige vanskeligheder omkring Dronningedammen var Eigtveds plan for byen bygget op omkring samme nord/sydgående akse som slottet og haven. Et vigtigt element i planen var anlægget af Ridebanen som byens vigtigste plads nord for slottet.

I selve haven arbejdede Eigtved videre efter Kriegers hovedide, men han tilføjede en række detaljer som »grotter«, svømmende lysthuse, skulpturer og ikke mindst en mængde springvand, så antallet i alt kom op på 48 (11).

Skråningen imod havens sydende bearbejdedes, så den fik form som et amfiteater med bede og en »vandkaskade«.

Over dette parti af haven opførtes i 1745-46 endnu et lystslot, »Havehuset«, udformet af Eigtved i en stil samtiden betegnede »kinesisk«, og som dannede en elegant afslutning af akse.

Tilbage var nu kun at løse nogle problemer omkring vandforsyningen til havens springvand.

I forbindelse med Eigtveds mange nye springvand havde man anlagt en vandmølle ved Ålekistebroen i Isterød, hvorfra vand fra Usserød Å pumpedes op i vandrender som ledte det til Slotshaven. Imidlertid klagede ejeren

af Usserød Mølle og andre, der var afhængige af åen, over at vandmængden svandt kraftigt på grund af det store vandforbrug i Slotshaven.

I 1749 måtte man så finde en anden ordning:

Man opstemmede den sø lige syd for haven, som endnu bærer navnet Springdam, og fik på den måde skabt et vandtryk, der var tilstrækkeligt stort til at forsyne springvandene.

For at sikre vandstanden i Springdam blev den forbundet med de endnu sydligere søer med rør. Nu blev haven betragtet som færdiganlagt, og frestod i den skikkelse, vi kender fra gengivelsen i Thurahs »Den danske Vitrovius« fra 1749.

Haven må have udgjort en charmerende og harmonisk ramme om Hirschholm Slot, »Nordens Versailles« var en værdig sommerresidens for kongehuset.

Imidlertid var Christian VI død allerede i 1746, så på tidspunktet for haveanlæggets færdiggørelse spillede Hirschholm ikke længere den tiltænkte rolle. Slottet var Sophie Magdalenes personlige ejendom og tilfaldt derfor ikke den nye konge, men blev i de næste årtier rammen om enkedronningens stilfærdige sommerophold.

I disse år blev der ikke ændret afgørende på havens udformning. Eneste tilføjelse, vi kender, er en grotte - indvendig beklædt med muslingeskaller - som dronningen lod indrette i havens vestlige side til begravellesplads for sine yndlingshunde (12).

Først i 1770 døde enkedronningen, og Hirschholm faldt tilbage til kronen.

## Slotshaven i Struensee-sommeren 1771

Enkedronningen døde netop på det tidspunkt, hvor hoflægen Struensee havde fået kontrollen over den unge sindssyge Christian VII - og dermed magten over landet.

I sommeren 1770 tog Struensee, kongen og dronning Caroline Mathilde nogle ugers ophold på et lille landsted i Holsten.

Man isolerede sig fra det traditionsbundne store hof og levede ganske uformelt i de landlige omgivelser. Den lille kreds optrådte uden at tage hensyn til den forargelse, deres leveform - og ikke mindre dronning Caroline Mathildes og Struensees åbenlyse kærlighedsforhold - vakte.

I sensommeren 1770 tog hoffet til Hirschholm Slot, hvor man blev nogle uger. Selv om slottet krævede en stor husholdning med mange tjenende ånder, kunne man til en vis grad fortsætte det frie liv fra Holsten i haven og i den omgivende natur. Et langvarigt sommerophold i 1771 blev planlagt, og forberedelserne hertil sat i gang.

Om Hirschholm-sommeren 1771 er berettet mange steder (13); her stod Struensees magt på sit højeste, og her bar hans og dronningens forhold frugt ved fødslen af den lille prinsesse Louise Augusta. I beretningerne om sommerens begivenheder spiller haven en væsentlig rolle:

Ikke at det unge kongepar synes at have beskæftiget sig med nye anlæg og beplantninger, men hoffet bevægede sig på en helt anden måde end i Sophie



*Dronning Caroline Mathilde og kronprins Frederik på Hirshholm Slot sommeren 1771. Dronningens gemak havde direkte udgang til haven. Efter skitse af Peder Als, Den kgl. Kobberstiksamling.*

Magdalenes tid ud i haven og levede i den, efter næsten Rousseausk forbillede »i pagt med naturen«.

Til hest eller til fods foretog man småture rundt i haven, hvis mange anlæg udgjorde charmerende udfugtsmål. Skildringerne giver liv til planerne over haveanlægget.

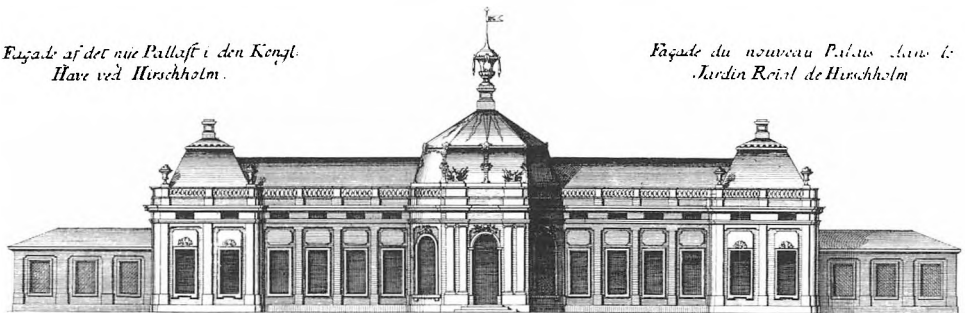
De mere romantiske beretter om dronningens glæde ved haven.

Hendes værelser blev udvidet med en lille havestue, der gav direkte adgang til de løvbevoksede buegange langs parterrehaven. I buegangenes espalierlysthus holdt man aftenfester med

*Façade von dem neuen Pallast in dem Königl.  
Garten zu Hirschholm.*

*Façade af det nye Pallast i den Kongl.  
Have ved Hirschholm.*

*Façade du nouveau Palais dans le  
Jardin Royal de Hirschholm.*



*Havehuset, efter »Den danske Vitruvius«.*

servering og musik, om dagen kunne man drikke the her eller andetsteds i haven, undertiden under åben himmel. At færdes i naturen var også en vigtig del af dronningens og Struensees opdragelse af Kronprins Frederik; han og hans legekammerat, den borgerlige Carl, legede udendørs dagen igennem, og der blev anlagt en køkkenhave, børnene selv skulle passe. Den betydning, haven havde under opholdet, fremgår af de skitser, der blev udført af dronningen og kronprinsen efter Struensees bestilling (14).

Sceneriet er dronningens havestue, hvorfra man ser ud i løvgangen:

Dronningen sidder eller ligger afslappet med en bog ved hånden, men har tilsyneladende afbrudt læsningen til fordel for en hyggestund med den lille søn, der er smuttet ind fra haven. På nogle af skitserne har han sin vandkande i hånden, og trillebøren ses lige udenfor.

De mere groteske skildringer fortæller om kongens »raserier«. Ved en lejlighed smed han havemøblerne i vandet

under et theselskab på den lille holm i Magdalenedammen (den nuværende rododendron-ø), ved en anden lejlighed væltede han nogle af havens statuer og truede med at springe i slotssøen.

## Slotshaven i forfald 1772-1794

Hoffets ophold på Hirschholm blev afsluttet i november 1771, - og ikke længe efter hjemkomsten til København fulgte et statskup, der førte til dronningens landsforvisning og henrettelsen af Struensee.

Aldrig mere blev Hirschholm rammen om et kongeligt sommerophold, tværtimod synes det, som om kongehuset efter »Struensee-sommeren« ligefrem undgik stedet.

Vedligeholdelsen af slottet blev næsten helt indstillet, og i 1810 var det i så ringe stand, at Frederik VI underskrev ordren til dets nedbrydning.

Da slottet blev revet ned, var haven allerede i forfald.



I sommeren 1797 foretog den unge historiker Lauritz Engelstoft en vandring i Nordsjælland, hvorfra han omhyggeligt noterede sine iagttagelser (15). I Hørsholm gjorde det forladte slot stort indtryk på ham, men også slotshaven har han beskrevet i sin dagbog den 5. juni: »Vi gik nu ind i Haven, som er temmelig stor, men overmåde forfalden. Søen, som er næsten tilvoxet, indtager en liden Deel af den. Langt ned i Haven lige for Slottet staar et stort Lysthuus, som i Midten har en meget stor Sal med Vindver til begge Sider, men som nu staar øde og tom. Christ. VI opholdt sig ofte her nede i flere Dage. I 2den Etage ere Værelser for Domes-tiqver. I dette Lysthus er og i Hoffets glimrende Alder Opera bleven opført. Gienlyden er i det gandske fortreffelig, saa det har været vel skikket til Musik. Uden for dette Havehuus er en Lysthave, nu tillukket; mellem de 2 Marmor-Trapper, som føre op til den, er bygget en skøn Marmor-Cascade, hvis Udspring er en Hippopotamus, paa hvilken en dejlig Apollo spillende paa sin Lyre sidder gandske begejstret. At Cascaden er tør, og Bassinet bleven til grøn Eng, behøver jeg vel neppe at sige Læseren. Ogsaa nogle Fontainer staae her, som ligesaa lidet ere i Stand. Lidt fra Lysthuset ligger det saa kaldte Skydehuus, hvor vi ej kunde komme ind. Som en Mærkværdighed i Haven ansees det saa kaldte Norske Huus, som Fred. 5. lod bygge efter sin Hiemkomst fra Norge til Erindring om dette Lands Bygnings-Maade. Det har nu ophørt at være til. Kun i raadne hist og her omslængte Stolper og Lægter sporer man til dets Reliquier.

Paa et Parterre oppe mod Slottet staaer en Samling af moesbegroede Gudestøtter, som engang have været smukke, men nu følge Slottets Skiebne....

Ved den østre Ende af Hoved-Bygningen finder man en Grotte under en Pavilion; den er ret smukt indrettet, kun savner man for meget Naturen og øyner for meget Kunsten. Dog derover skal man ej længe have Aarsag at klage, thi snart vil den falde i Grus og ikke efterlade Spor om, hvad den har været. Iøvrigt har Haven mange skyg-gefulde Alleer, men alt i stiveste Hof-Maneer.«

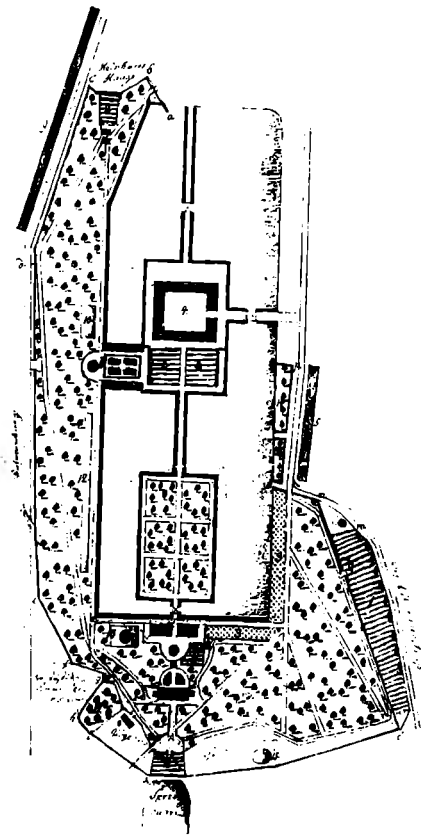
### **Slotshaven under forstvæsenet 1794 - 1866 (16).**

I 1794, tre år før Engelstofts besøg i haven, var det ved kongelig resolution bestemt, at »Hirschholm Slotshauge maa, efter det Os forelagte Forslag, alene anvendes til plantning af Frugt- og andre nyttige Træer, og at Holtzførster Schæffer overdrages Opsynet og Bestyrelsen ved dette Anlæg..«

Med denne beslutning nedlagdes embedet som slotsgartner og haven kom til at sortere under forstvæsenet.

Hørsholm havde siden 1778 været sæde for overforstmesteren, som var den ledende embedsmand i landets forstvæsen, og de nærmeste skove, bl.a. Folehaveskoven, var rammen om de første forsøg med moderne og systematisk skovdrift.

Visse områder blev udlagt til plante-skoledrift, hvor man arbejdede på at udvikle egnede træsorter til landets skove, og forstvæsenet fandt, at dette



*Plan over havens planteskolearealer, udført af M. G. Schæffer i 1815, efter original i Rigsarkivet.*

også ville være en udmærket anvendelse af slotshaven.

Haven indgik herefter i den statsligt ejede Hørsholm Planteskole. I de første årtier efter forstvæsenets overtagelse af haven ser det ud til, at man bestræbte sig på at vedligeholde de gamle anlæg, men som Engelstoft berettede, var forfaldet i fuld gang, og det beskedne budget, M.G. Schæffer havde at arbejde med, strakte ikke langt.

For at lette økonomien fik M.G.Schæffer tilladelse til at sælge en del af havens udsmykning, det gjaldt bl.a. træskulpturerne, nogle kinesiske vandkummer og endog den gyng, der var blevet sat op til den lille kronprins Frederik i »Struensee-sommeren« 1771. Nogle af lysthusene blev revet ned, og materialerne solgt eller genbrugt, bl.a. til reparation af havens porte og låger. Havehuset stod tilbage og blev anvendt til opbevaring af de forskellige frøsorter til planteskolens forsøg.

Årene under Napoleonskrigene blev skæbnesvangre for haven. I 1807 blev en engelsk jægerbataillon indkvarteret nogle uger på Hirschholm, og soldaterne hærgede både slot og slotshave.

Meget bedre opførte de danske soldater på egnen sig ikke i årene efter. I sine indberetninger til Rentekammeret klager Schæffer over, at soldaterne brød huller i hegnene, hvor det passede dem for at kunne skyde genvej til deres vagtposter eller til byens værtshuse. Havehuset måtte han afstå, da det skulle bruges som militærhospital.

Rigtig galt gik det under nedbrydningen af slottet, der blev iværksat i 1810.

Haven kunne ikke lukkes af, og krigsårenes mangel på brændsel fik lokalbefolkningen til at stjæle af stagerne i stakitterne og endog til at fælde havens træer.

Tyverierne gik også ud over bygningsmaterialer fra slottet og alt andet af værdi, f.eks. de blyrør, der havde ført vandet til havens springvand. Blyrørene var ganske vist nedlagt i udhulede



*Det gamle skovløberhus i Slotshaven, fot. ca. 1900.*

træstammer, men det fortælles, at tyvene brugte hestekraft til at løfte dem op og trække blyet ud.

Efter krigens afslutning fik forstvæsenet efterhånden styr på driften af haven, bl.a. blev der ansat en opsynsmand, til hvem der opførtes en bolig i havens vestlige udkant.

Tilbage fra slottets tid var nu kun havehuset, som man en tid overvejede at bevare - et af forslagene var, at bygningen kunne anvendes som kirke. Sognet havde hidtil kunnet anvende slotskapellet som kirke, med dette blev revet ned o.1818 som den sidste del af slottet (17.)

Tanken om Havehuset som kirke blev imidlertid opgivet, også det blev revet ned, og i stedet opførtes i 1822 - 23 den

nuværende kirke, udformet af C.F. Hansen i streng nyklassicistisk stil.

Fra nu af blev haven drevet ud fra rent forstlige og økonomiske synspunkter, træerne, også allé-træerne, blev vurderet efter veddets værdi, og de åbne flader indgik i planteskoledriften. Selv pladsen omkring kirken blev udnyttet; indtil 1854 græssede her kreaturer og får. I nogle år var det en lokal rebslager, der havde sit kvæg gående her, mens han meget bekvemt brugte de lange lige stier som rebslagerbane.

I 1822 blev M.G.Schæffer efterfulgt af sin søn A.G.Schæffer som leder af Hørsholm Planteskole.

I den yngre Schæffers tid blev de vestlige damme udtørret, den nordlige blev især brugt til høslæt (og kaldes



*Hørsholm Kirke, set fra den sydøstlige dam, fot. ca. 1900.*

*Området på kirkeøen, hvor parterrehaven lå på slottets tid, er endnu brugt i Lars Nielsens planteskole drift.*

endnu Græsdam), den sydlige (Plantedammen) blev brugt til planteskole for el og pil.

Forstvæsenets anvendelse af tidligere slotshave kan synes brutal i betragtning af, at der få årtier før havde ligget et enestående barokanlæg, som det havde kostet store summer og mange menneskers arbejdsindsats at fuldføre. Men tiderne var skiftet.

Som kronprins og som konge var det Frederik VI's og hans rådgiveres urokkelige holdning, at alle landets værdier skulle bruges til samfundets bedste. Landets økonomi var ikke til slotsbyggerier eller ødselt hofliv. Nedrivningen

af Hirschholm Slot gav store besparelser samt byggematerialer, der kunne genbruges.

På samme måde slap staten for den kostbare vedligeholdelse af slotshaven - og fik i stedet en samfundsnyttig virksomhed i planteskolen.

Man bør også erindre, at hvis forstvæsenet ikke havde udset haven til brug for planteskolen, ville den være indgået i den almindelige skovdrift, og sandsynligvis mistet endnu mere af sit oprindelige præg, end tilfældet blev. Anvendelsen af haven til græsning og planteskole betød bevarelsen af store åbne pladser, fri for skovbevoksning.

## Slotshaven som privat planteskole 1866 - 1909

I 1866 blev de nordsjællandske skovdistrikter omlagt, og i den forbindelse valgte man at bortforpagte Hørsholm Planteskole, der herefter kom til at fungere som en privat virksomhed.

En række dygtige fagfolk drev planteskolen videre, fra 1867 forstkandidat Søht, fra 1873 gartner Lars Nielsen og fra 1904 - 37 havebrugskandidat Jens P. Bornø. Herefter overtog havebrugskandidat Hilmar Glæsel forpagtningen, efterfulgt af sønnen Ib Glæsel, som blev den sidste, der drev planteskolen efter traditionelt mønster, idet den fra 1987 har levet en omskiftelig tilværelse som »havecenter«.

Hørsholm Planteskole var ikke bare Danmarks første planteskole, men også en af landets bedst renommerede.

Træer og planter fra Hørsholm er anvendt i talrige betydelige have- og parkanlæg, også i udlandet.

## Interessen for slotshaven vågner 1861 - 1913

Planteskolens forpagtning af arealerne i Slotshaven udløb i 1909, og forstvæsenet valgte denne lejlighed til at opsigte forpagtningen. Planteskoledriften i haven blev nedlagt, og Hørsholm Planteskole var herefter samlet i Folehaven. Baggrunden for at nedlægge planteskolen i Slotshaven var den voksende lokale interesse for Hørs-

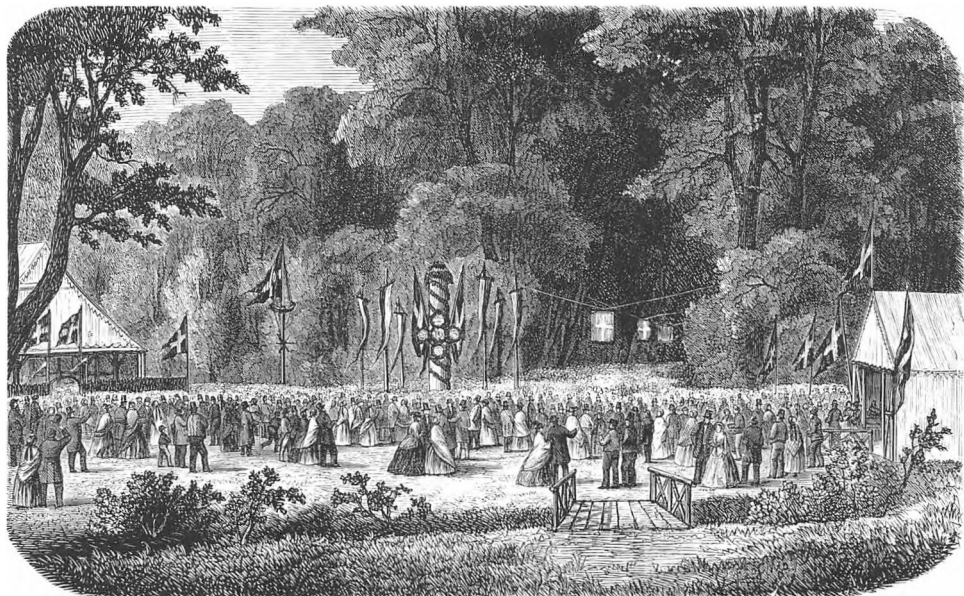
holms historie, for Hirschholm Slot og dermed også for Slotshaven som historisk anlæg.

Der rejste sig en stemning for, at man skulle forlade de rent driftsøkonomiske hensyn og i stedet sigte mod at vedligeholde og understrege de træk ved parken, der kunne føres tilbage til slottets tid.

Tanken var vokset gradvist frem siden midten af 1800-tallet. Inspirationen kom fra flere sider, også fra samtidens litteratur - tænk blot på Henrik Hertz' »Hirschholmdigte«, om sommeren 1832, hvor han var ægteparret Heibergs gæst under en ferie i Hørsholm. Kendtest er følgende vers fra »Posthuset i Hirschholm«:

*»Hist over Slotshavens sjunkne Terrasser  
Hviler Nattens Dug som et grædende Hav.  
Slottet man nedrev i uhyre Masser,  
Vidner Kirken om, lig et Kors paa en Grav.  
Eggen er øde, Mathilde, hvor du  
Flygtig har redet den flygtige Ganger;  
Blot dine Lidelser mindes endnu  
Af den tungsindige Sanger.«*

Hertz' følelser var som bekendt ikke uden sammenhæng med hans forelskelse i Johanne Louise Heiberg, der var hans ledsagerske på vandringerne i haven. Også hun har (i sine erindringer) skrevet om haven, som hun forestillede sig ville være en dejlig ramme om opførelsen af friluftsspil. (18.) At haven var en smuk »kulisse« benyttede man sig af i 1861, hvor den var ramme om en storstilet fest i anledning af 100-året for Hørsholmbøndernes frigørelse fra godset.



*Fra bondefrihedens 100-årsfest i Hørsholm Slotshave 16.9.1861.  
Træsnit fra Illustreret Tidende.*

Frederik VII og grevinde Danner deltog i festen, der siges at have haft 7 - 8.000 deltagere. (19.)

Festen havde et kraftigt lokalhistorisk islæt og var med til at vække interessen for haven. Efterhånden blev Slotshaven ramme om talrige folkemøder og fester, som regel afholdt på »Hjorten«, den nuværende springvandsplads syd i haven.

På det tidspunkt havde man allerede taget fat på at pleje kirkens nærmeste omgivelser. I 1854 besluttede man, at kreaturgræsningen på Kirkeøen skulle ophøre, og A.G. Schæffer plantede de fire rundinger med elmetræer, som endnu eksisterer. Rundingerne er anbragt omtrent der, hvor slottets hjørnepavilloner lå.

## **Grundejerforeningen og »Musæumsudvalget«**

I 1891 stiftedes »Foreningen Hørsholm«, senere kaldet »Hørsholm Grundejer- og Kommunalforening«. Foreningen havde et bredt sigte og arbejdede for mange af tidens store lokalpolitiske spørgsmål som placeringen af den kommende kystbane, de lokale skatter, vejene, kloakeringen, telefon o.s.v. (20.) Imidlertid blev Ridebanen og ikke mindst Slotshaven foreningens hjerte-børn.

Grundejerforeningen påtog sig i 1894 vedligeholdelsen af Ridebanen, da man var utilfreds med den stand, den blev holdt i af Krigsministeriet. I de følgende år blev Ridebanen sat i en



rimelig stand, der blev opsat bænke og anlagt stier, og der blev sat begrænsning på dens anvendelse, f.eks. blev tæppebankning og teltopslagning forbudt, mens man langs »Smedehullet« på banens østside fandt plads til en tennis- og en krocketbane. (21.)

I 1893 tog foreningen et initiativ, der nogle år senere skulle komme til at sætte sit præg på Slotshaven.

Man udsendte en offentlig opfordring med følgende ordlyd:

»Det er en bekjendt Sag, at trods den Mængde Kostbarheder af forskjellig Art, der fandtes på Hirschholm Slot, er der nu saagodt som intet tilbage deraf, og det vilde i hvert Fald neppe være muligt for Private at samle, hvad der endnu maatte findes. Af selve Slottets Bygninger er der jo heller ikke noget tilbage, men man ved, at der hist og her findes Rester af Billedstøtter og enkelte Brudstykker af Sten, som stammer fra Slottet eller fra Pavillonerne i Slotshaven.

Undertegnede tillader os at opfordre Hørsholm og Omegns Beboere til at overlade os, hvad de maatte eje af Minder om Slotstiden i Hørsholm. Dersom det viser sig, at der kan samles noget, er det vor mening et passende Sted i Byen at danne en Gruppe af det indsamlede, der skulde være et synligt, omend fattigt Minde om den svundne Herlighed.

Man søger alle Vegne at samle og bevare, hvad der hører de ældre Tider til, saa vi haabe, at vor Opfordring vil møde Velvilie, og er Resterne end faa og smaa, saa ere de dog for værdifulde til at skulde lægges på Landevejen i Form af Skjærver.

Hørsholm i November 1893«

Der nedsattes et udvalg af gartner Lars Nielsen, birkedommer Holten og købmand Chr. P. Hansen til at arbejde for sagen. Senere trådte også pastor Friis ind i »Udvalget for Indsamling og Opbevaring af Levninger fra Hirschholm Slot«.

I de følgende år lykkedes det for udvalget at opspore ikke »Ganske faa arkitektoniske Prydelser ....fra Slottets Ydre og Indre«, som man en sommer igennem udstillede inden for indhegningen om Stolbergstøtten ud for det nuværende Hørsholm Egns Museum på Sdr. Jagtvej.

Herefter fandt man det mest tilrådeligt at skaffe genstandene indendørs, og man fik lov at anvende et lokale i den nordlige del af Kavalerboligen, hvor man dog måtte dele pladsen med de kul, der anvendtes til kirkens opvarmning.

I 1896 satte udvalget sig i forbindelse med direktøren for Nationalmuseets 2.afd., dr.phil. Henry Petersen for at få råd om, hvordan man skulle gå videre med sagen, men Henry Petersen døde kort tid herefter, og sagen blev først taget op igen i 1900. Udvalget kontaktede dette år Henry Petersens efterfølger, dr. phil. Møllerup, der drog til Hørsholm og besøgte genstandene og drøftede deres fremtidige opbevaring.

Resultatet blev, at udvalget - der nu meget sigende betegnedes »Musæumsudvalget« - i 1901 fremlagde et forslag til en offentlig udstilling af de indsamlede genstande, suppleret med planer og billeder af slottet. Man håbede på også at kunne finde frem til inventar-genstande fra slottet, således at

resultatet kunne blive et egentligt »slotsmuseum«.

På udvalgets opfordring havde arkitekt Aage Mathiesen udfærdiget en fortegnelse over »levningerne« og udarbejdet et forslag til lokalets omdannelse til museum.

Man ventede, at lokalets indretning til formålet ville koste den betydelige sum af kr. 1.700, og da Grundejerforeningen ikke forventede selv at kunne indsamle dette beløb, blev »Museumsudvalget« bemyndiget til at ansøge Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet om en bevilling. Ligeledes skulle Landbrugsministeriet, hvorunder Kavalerbygningen hørte, søges om permanent rådighed over lokalet.

Tanken om at oprette et »slotsmuseum« løb i første omgang ud i sandet - den blev først virkeliggjort mange år senere med stiftelsen af Museumsforeningen for Hørsholm og Omegn i 1942 og oprettelsen af Hørsholm Egns Museum i 1944.

Imidlertid førte et samarbejde mellem sogneråd, grundejerforening og Hørsholm Distrikts Økonomiske Selskab (H.D.Ø.S.) til, at der gradvist blev skabt både midler til og lokal interesse for at bevare minderne om slotstiden i selve haven. Ikke mindst var det af afgørende betydning, at man fik forstuvæsenet, hvorunder parken hørte, ind i samarbejdet.

Hørsholm var dengang et lille samfund og det var en fast kreds af »samfundets støtter« med gode indbyrdes forbindelser, der førte arbejdet videre. Særligt må nævnes apoteker Paul Scheel, der i 1908 overtog Hørsholm Apotek, der var nabo til Slotshaven

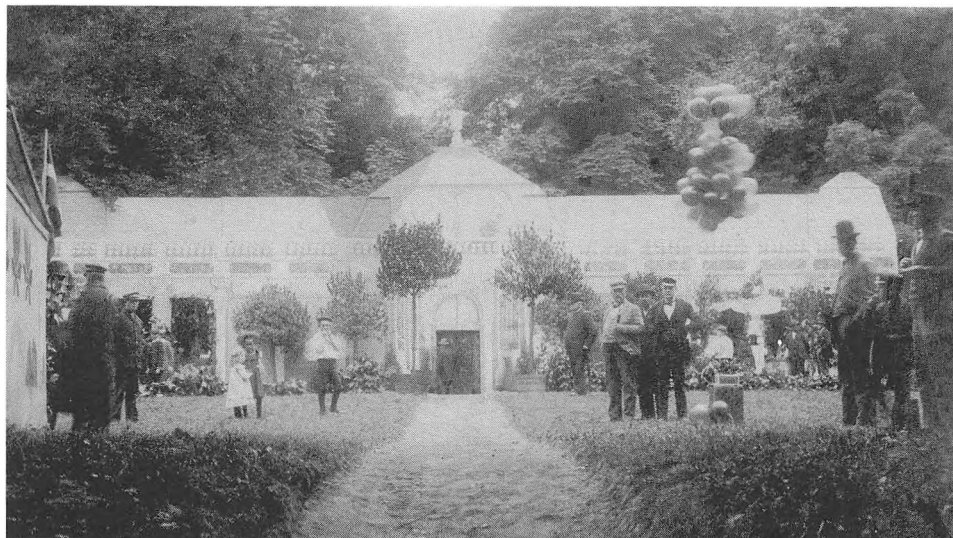
med sin beliggenhed i den nuværende Gl. Hovedgade. Scheel engagerede sig dybt i restaureringen og bevarelsen af Slotshaven, og da han samtidig var aktiv i lokalpolitik (bl.a. som formand for sognerådet 1914 - 21), havde hans synspunkter stor vægt. Scheel drev apoteket til sin død i 1961 og havde gennem alle årene et vågent øje på havens tilstand.

Den unge lærer (senere viceskoleinspektør ved Hørsholm Skole), H.C. Rosted, kom i 1913 til Hørsholm. Han udviklede sig til en fremragende lokalhistoriker, et arbejdsfelt han kom til at dyrke intenst gennem sit forfatterskab og ledelsen af Hørsholm Egns Museum (fra oprettelsen i 1944 til Rosteds død i 1968).

Rosted sad ligeledes i en årrække i sognerådet, men det var først og fremmest gennem sit lokalhistoriske engagement, at han kom til at påvirke arbejdet med Slotshaven.

## Rokokofesten 1903

I 1895 foreslog Grundejerforeningen, at der blev opført en pavillon i haven, hvor man kunne afholde sommerkoncerter og andre arrangementer, som skulle være til glæde for både de fastboende og det voksende antal landligere i Rungsted. Tanken lykkedes i den forstand, at der i de følgende år blev afholdt en række fester i haven, men en fast bygning fik man ikke. (22.) 16. august 1903 arrangerede en komité, bestående af »23 Damer og 3 Herrer« under ledelse af apoteker Petersen en stor »rokokofest« i havens sydlige del.



*Til »Rokoko-festen« i 1903 opførtes en kulisser, der forestillede det længst nedrevne Havehus.*



*Blandt indslagene i »Rokoko-festen« var sang, dans og anden optræden. Her et antal lokale sigøjnere foran deres telt.*

HØRSHOLMS  
SKYTSPATRON ABSALON  
APOTHEKEREN



HØRSHOLM PANOPTIKON  
TRUNGSTED

*Tegneren Alfred Schmidt bidrog til «Rokoko-festen» ved at tegne nogle humoristiske postkort, der blev solgt til fordel for Slotshavens istandsættelse.*

*Her er det festens hovedmand, apoteker Petersen, ridende som Hørsholms Absalon på en sifon-flaske; en hentydning til apotekets sodavandsfabrikation.*

Festen var »til Fordel for Vedligeholdelse og delvis Restaurering af Slotsparken« og havde et stærkt lokalhistorisk islæt. Man opførte »en kunstnerisk Gengivelse af en af det gamle Hørsholm Slots Pavilloner«, efter billederne at dømme en temmelig nøjagtig udført kulisser forestillende Havehuset. Arrangementet var særdeles alsidigt og omfattende, og festen blev da også så stor en succes, at man kunne oprette et »Slotshavefond«, der i 1910 overgik til Grundejerforeningen. (Også i 1905 holdt man en rokokofest, denne gang dog uden at der kunne afsættes et overskud til havens vedligeholdelse.)

Af de mere beskedne initiativer omkring århundredeskiftet kan nævnes, at det var Grundejerforeningen, der skabte et af Hørsholms mest elskede syn, idet man i 1897 købte og udsatte et svanepar i Slotssøen - måske forfædre til de svaner, der hvert år under stor opmærksomhed yngler i søerne. (23.) (Ganske vist måtte en af svanerne på grund af et brækket ben aflives i 1909, hvorefter bestyrelsen besluttede, at formanden med familie kunne få svanesteg til middag - men da havde det første svanepar allerede en talrig efterslægt.)



*I 1897 udsatte Grundejerforeningen et svanepar i søen ved kirken. Måske er det en af parrets efterkommere, der her er fotograferet af Sv. Türck i 1932.*

## »Museumsparken i Slotshaven«

Efter at planteskoledriften i Slotshaven var blevet nedlagt i 1909, stod man langt friere i arbejdet for en restaurering af Slotshaven.

Allerede i 1899 havde den anerkendte landskabsarkitekt Edvard Glæsel (fætter til den senere planteskoledrifter) udarbejdet en plan til genskabelse af den oprindelige slotshave »i fransk stil«. Formålet med planen var at rydde op i den tætte bevoksning, først og fremmest skulle de oprindelige sigtelinier og pladser ligge frit. Desuden foreslog Glæsel, at man genskabte parterre-

haven og opførte en pavillon på det sted, hvor Havehuset i sin tid havde været placeret. (24.)

Så vidt strakte hverken sognerådets eller Grundejerforeningens midler, men man fik dog ryddet og gruset nogle af stierne, så de blev anvendelige til spadsereture, og til de elskede svaner blev der opført et svanehus.

Et stort spørgsmål var imidlertid placeringen af de mange »levninger« fra Hirschholm Slot, der var indsamlet omkring århundredskiftet.

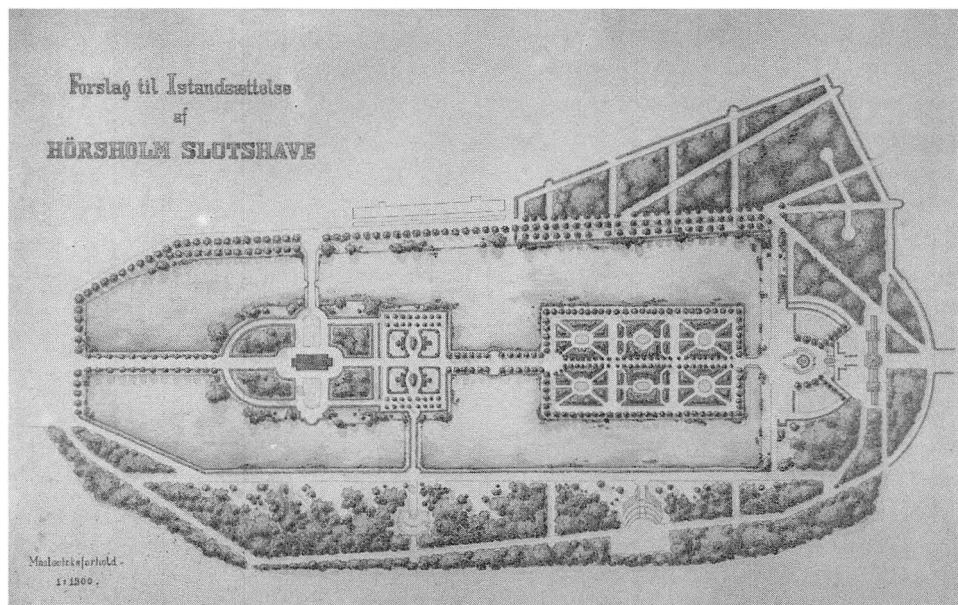
Man så i øjnene, at et Slotsmuseum ikke kunne realiseres foreløbigt, og man overvejede tanken om at opstille genstandene i selve haven. En naturlig

placering var »Hjorten« i havens sydende.

Omkring denne plads opstod endnu en plan: Under arbejdet med stierne blev det klart, at der stadig var vandtryk nok fra den opstemmede Springdam til, at man på »Hjorten« kunne opstille et springvand som et minde om de utallige, der havde sprudlet i den gamle slotshave. De gamle træender skulle udskiftes, men ellers ville indretningen af et springvand på pladsen ikke volde de store problemer.

Fra alle sider var interessen for »Springvandssagen« stor. Grundejerforeningen besluttede at anvende de forrentede midler fra rokokofesten, og sognerådet gav et betydeligt bidrag. Til udformningen stillede den lokale arkitekt B. Ingemann sig - uden beregning - til rådighed. (25.)

Muligvis var det ved denne lejlighed, Ingemann skabte så gode kontakter til sognerådet, at man senere henvendte sig til ham, da Hørsholm skulle have opført sit første rådhus, den karakteristiske lyserøde bygning på hjørnet af den nuværende gågade og Rungstedvej. Ingemann valgte til Slotshaven en ganske enkel udformning af springvandet; midt i det slyngede bassin stod en enkelt vandstråle højt i vejret uden nogen form for skulptur eller udsmykning. Anderledes bombastisk tog han fat på anbringelsen af »levningerne«, fragmenterne fra det nedrevne slots udsmykning. Enkelte større stykker, der kunne stå alene, blev anbragt langs stierne, men størstedelen blev indstøbt i seks store cementstøtter, der blev rejst i yderkanten af pladsen omkring springvandet.



*Edvard Glæsel's forslag fra 1899 til istandsættelse af Slotshaven.*





*B. Ingemanns anlæg fra 1913 med springvandet og »Apotekerpillerne«. Fot. 1914.*

Sognerådet påtog sig den fremtidige vedligeholdelse af anlægget, selv om pladsen i princippet lå på Forstværkets grund.

Endnu i dag vækker pladsen - og ikke mindst cementstøtterne - både forundring og debat. Nogle af de besøgende i Sloskoven efterlades med det indtryk, at man virkelig står overfor en rest af Hirschholm Slot, mens andre undrer sig over den respektløse behandling af de gamle bygningsrester.

Interessen for tidligere tiders stilarter - og anvendelsen af disse i en ofte ukritisk blanding - var ikke ualmindelig omkring århundredskiftet. Alligevel vakte anlægget omkring springvandet ikke udelt begejstring i samtiden.

Da arkitekten Johs. Zehngraff i Dansk Arkitektforenings Tidsskrift 24.2. 1917 anmeldte B. Ingemanns plan til det kommende rådhus i Hørsholm, indledte han med nogle bemærkninger om samme arkitekts indsats i Slotskoven:

»For nogle Aar siden var jeg i Hørsholm for første Gang. Der var arrangeret en Havefest med Bazar til Fordel for Slotskovens Oppudsning og et Springvands Anlæg. Jeg syntes den Dag, at det Formaal var overmaade smukt, thi baade Parken, Kirken og de gamle Staldbygninger var nok værd, at man fredede det. Selve Byen var det ogsaa værd, ihvorvel Nybygningerne havde slaet den gamle Flækkes Bygnings-

rækkers naive Ynde halvvejs ihjel. - Nu begyndte en ny Tid. -

Nogle Aar efter saa jeg Parken for anden Gang, og nu skulde altsaa Forandringen til det bedre være sket, Parkens Gange skulde være afstukne, Udsigter bevarede og mellem de høje Linde skulde Springvandet plaske, Bækken, som havde gemt sig under Bladhang, skulde glimte i Sollyset og klukke.

Aldrig er jeg blevet så skuffet som ved dette mit andet Besøg. Springvandet var en fattig enlig Straale og Kummen tynd og stakkels i sin Form. Men dette var ikke det værste: Det frygteligste var 6 firkantede Cementpiller, der støttede Springvandet og i hvilke var anbragt Fragtmenter af Slottets Sandstensornamenter, her en Barm, der et Øje og hist en Barm. Jeg husker, at jeg talte højt om Vandaler og andet Troldtøj, og at jeg udbrød harmfuldt, at det var en Skam, at man ikke havde søgt en Arkitekts Bistand.

Fra Parken gik jeg hen hos en Ven af mig, en Byens Borger, og her fik jeg at vide, at der havde været en Arkitekt som raadgivende og vejledende ved Springvandet, endda en akademisk. Det vil herefter ikke undre nogen, at jeg siden har fulgt denne Mand gennem hans videre Optræden som Kunstner.«

Var kollegernes kritik skarp, var den lokale befolkning mildere stemt. Man var glad for at have fået en historisk plads i Slotshaven, og hvad cementstøtterne angik, nøjedes man med mild ironi at kalde dem »apotekerpillerne«, et navn de endnu bærer.

## Krigsårene og tiden derefter

I 1897 var Kystbanen åbnet, og dermed var en ny epoke for Hørsholmegnen indledt.

De gode transportmuligheder tiltrak nye borgere med arbejdsplads i hovedstaden - de naturskønne omgivelser var allerede kendt af det velstående landliggerfolk, der som tilflyttere udgjorde et solidt skatteunderlag og skabte øget omsætning hos handlende og håndværkere.

De kommunale indtægter steg og muliggjorde anlæg af veje, kloaker, skoler o.s.v.

Sognerådet lagde ikke bare vægt på at stimulere udviklingen, men også på at styre den, så væksten kom til at foregå i et roligt tempo og så egnens særpræg blev bevaret.

I forbindelse med indretningen af Springvandspladsen opstod i disse gunstige tider tanken om, at kommunen burde overtage hele Slotshaven med de omliggende arealer samt komplekset af de gamle gule bygninger med tilknytning til det nedrevne slot. Man var villig til at anvende kommunale midler til overtagelse og vedligeholdelse af dette historiske område, så det blev sikret for eftertiden. (26.)

Om sine bevæggrunde skrev sognerådet den 9. oktober 1914 til Landbrugsministeriet:

»Hørsholm By har snævre Grænser, og den private Spekulation har tidt haft Blikket rettet imod Statens Grunde for at udnytte disse til Bebyggelse. En saadan Spekulationsbebyggelse vilde imidlertid betyde en for Hørsholm højst uheldig Udvikling. De gamle

Bygninger og Ridebanen har en historisk Kolorit og rummer tillige en Skønhedsværdi, der i sig indeslutter noget ejendommeligt, som giver Byen sit Præg, sin Tiltrækning«. Kommunen har efterhaanden oparbejdet sig en god Situation, der gør et Køb til en rimelig Pris overkommeligt for dens Midler, og kan se saa meget bort fra Vinding, at den kan belægge den historiske Del af Værdierne med saadanne Servitutter, at det smukke og ejendommelige kan bevares for Efterslægten.«

Om selve slotshaven lød det:

»Den Sum, som Statsskovvæsenet aarlig anvender til Vedligeholdelse er saaringe, at det ikke kan undgaaes, at denne smukke historiske Plet gror vildsomt til, og Søerne omdannes til Sumpe. Det har gentagne Gange været forsøgt at faa Parken under de offentlige Lysthaver, men med negativt Resultat. Af de 4 Damme er kun den ene holdt fri for Vegetation, to er efterhaanden tilgroede, og den 4.de henligger udtørret. Saafremt Parken overgaar til Kommunens Besiddelse, er det Hensigten efterhaanden at udbedre det forsømte og vedligeholde den i Smag med Frederiksberg Have.«

Man slutter: »Hørsholm Kommune har Evnen og Viljen til at udbedre og vedligeholde disse Bygninger, Pladsen og Parken paa en saadan Maade, at disse Rester fra Hørsholms Storhedstid kan staa til sene Tider som Minder om Stedets ejendommelige Historie«. Sognerådet var sig altså ganske bevidst, at en skånsom behandling af Hørsholms gamle slotskvarter var (og er) af helt afgørende betydning for

bevarelsen af byens særpræg, og var indstillet på at investere det fornødne for at sikre dette.

Som et foreløbigt tilbud regnede kommunen med en overtagelsessum på op til 75.000 kr. - et beløb, kommunen havde sat lavt med den begrundelse, at en erhvervelse ville medføre betragtelige vedligeholdelsesudgifter.

Udbruddet af 1. Verdenskrig kom imidlertid til at betyde, at militæret havde brug for at indkvartere en halv eskadron husarer i Hørsholm, og staten udsatte herefter alle overvejelser om salg af sine ejendomme.

Sognerådet måtte altså indtil videre opgive tankerne om en overtagelse og en restaurering af Slotshaven, og dermed faldt tilsyneladende også planerne om en udvidelse af »museums-haven« til jorden: Billedhuggeren Rikard Magnussen, som vi senere skal vende tilbage til, var nemlig i de første krigsår i forbindelse med H. C. Rosted og andre medlemmer af sognerådet, der overvejede at rejse et monument til minde om dronning Sophie Magdalene og hendes indsats som bygherre til Hirschholm Slot, men planerne måtte nu skrinlægges.

Det var et tilbageslag for arbejdet med en tilbundsående istandsættelse af Slotshaven, at planerne om en kommunal overtagelse ikke blev ført ud i livet i de gunstige tider omkring 1. Verdenskrigs udbrud.

Selv om man fra lokalpolitisk side jævnlige senere er vendt tilbage til tanken - og også gennem årene har anvendt en del midler til arbejdet - har stemningen for sagen vel ikke siden været så brændende, og tiderne næppe

så gunstige som dengang. Henimod krigens slutning - 21. jan. 1918 - rejste Sognerådet igen sagen over for Landbrugsministeriet, men projektet var unægteligt blevet beskedent i løbet af krigsårene.

Kommunen ønskede nu kun ejendomsretten til Ridebanen, Slotshaven samt Ubberød- og Springdammene. (I forvejen havde kommunen vedligeholdelsen af Ridebanen samt af Ubberød- og Springdammene, der var forbundet med kloaknettet.) En overtagelsessum mente man ikke, det ville være rimeligt at give, ud fra den betragtning, at kommunen ville få

udgifterne til vedligeholdelsen. Det man kunne yde, var en garanti om rimelig vedligeholdelse samt at lade kommunen underlægge sig »Servitutter i videst muligt Omfang, saaledes at intet af Interesse for det offentlige kan forrykkes« I begrundelsen for projektet spillede det lokalhistoriske aspekt en tilbagetrukket rolle. Om planerne for Slotshaven hedder det således bl.a.: »Saafremt Parken kunde overgaa til Kommunens Besiddelse, er det vor Tanke at udbedre det forsømte, og vedligeholde den i Smag med Frederiksberg Have, samt at indrette Sportspladser paa de aabne Pladser øst og



*Parti fra Slotshaven inden oprensningen 1920.*

vest for Hovedalleen. Vi skal her pege paa, at det vilde være af stor Betydning at vi, saafremt Arbejdsløsheden skulde tiltage, kunde have et saa betydeligt Arbejde, som her vil kunde udføres, i Reserve, og Kommunen vil sikkert være villig til at bringe meget betydelige Ofre for at gennemføre dette Arbejde.«

De beskæftigelsesmæssige og samfundsøkonomiske aspekter spillede nu den afgørende rolle:

»Om det kunde lykkes os at faa denne Overdragelse hurtigt i Stand, vilde vi kunde skaffe Arbejde til mange Hænder.

Alene Oprensningen af Dammene vil være et meget betydeligt Arbejde, og vi skal her anføre, at disse Damme, der selv i meget gamle Mænds Minde ikke har været oprensede, utvivlsomt gemmer værdifuldt Gødningstof paa Bunden, et Forhold som det for Tiden kan have sin Betydning at tænke paa.«

## 1920'erne

Heller ikke denne henvendelse bar frugt, haven hørte fortsat - som det endnu i skrivende stund er sagen - under staten, og den vedligeholdtes af Forstvæsenet i et ikke helt klart defineret samarbejde med Hørsholm kommune.

Det betød dog ikke, at Hørsholm Kommune opgav sine initiativer i Slotshaven.

P.Chr. Nielsen har gjort rede for, hvorledes kommunen i 1920'erne gennem beskæftigelsesprojekter kom et godt stykke videre med omdannelsen af det

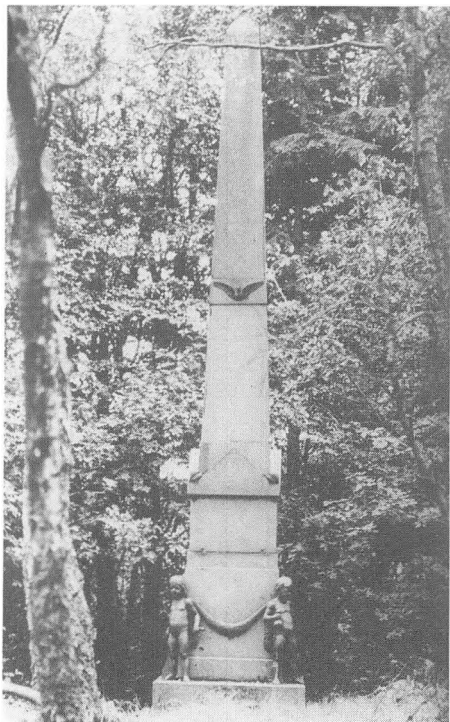
tilgroede, skovprægede område til det parkanlæg, vi kender i dag. (27.)

I 1920/21 fik man oprenset slotssøerne og genskabt de udtørrede damme som egentlige søer. Der blev ryddet op i underskoven, og allétræerne blev beskåret.

Det lykkedes sognerådet at få tilknyttet inspektør Clemen Jensen fra de offentlige Lysthaver til projektet: Dette var i tråd med apoteker Scheels og andres mangeårige ønske om at få flyttet administrationen af haven fra Forstvæsenet til denne forvaltning, som han mente var mere indstillet på at bevare parken som et historisk anlæg.

Der synes i det hele taget gennem 1920'erne at have hersket et meget anspændt forhold mellem Hørsholm Kommune og Statsskovvæsenet, til skade for samarbejde om havens vedligeholdelse (28.)

Kommunen sølte, at man investerede betydelige beløb til havens genopretning, men at resultaterne blev af kort varighed, fordi Skovvæsenet ikke afså de nødvendige midler til vedligeholdelsen. Måske var dette problemfyldte samarbejde årsagen til, at der i slutningen af 1920'erne rejste sig en offentlig debat om »vanrøgt« af Slotshaven. Danmarks Naturfredningsforening kritiserede Staten for den manglende indsats, og et foreløbigt resultat blev iværksættelsen af endnu en række beskæftigelsesarbejder: Man oprensede nu nogle af de mindre damme, Karusseldammen vest for de sydlige slotssøer samt Magdalenedammen, hvis lille ø blev tilplantet med Rhododendron, der siden er vokset til en imponerende størrelse.



*Obeliskens inden flytningen til slotshaven fra »Bel Colle« i Rungsted. Den bærer endnu en del af den oprindelige udsmykning.*

*Bronzeduerne dukkede op igen i 1986 og opbevares nu på Hørsholm Egnsmuseum.*

## Obeliskens i slotshaven 1932

I 1931 kom et gennembrud i arbejdet med Slotshaven.

Aa. Isebrand Holten tiltrådte som ny skovrider i distriktet, og det ser ud til, at der hurtigt blev etableret et frugtbart samarbejde mellem ham og Hørsholm Kommune. Ikke mindst kom Holten på god fod med apoteker Scheel, der ganske vist var fratrådt som sogneråds-

formand, men som stadig var særdeles indflydelsesrig i det lokale samfund, og som fortsat brændte for Slotshaven.

En storm dette år væltede mange af havens gamle træer, og henledte offentlighedens opmærksomhed på, at en konstant indsats var en forudsætning for havens bevarelse.

Naturfredningsforeningens lokalkomité fik gennemført en fredning af de gamle alléer, og »Festpladsen« på plateauet over sydsiden af Springvandspladsen blev frilagt.

Omkring denne plads realiseredes nu tanken om at udvide »Museumshaven« med et monument for Dronning Sophie Magdalene (29).

Resultatet blev den obelisk, der kroner Slotshaven på det sted, hvor slottets havehus engang var rammen om koncerter og skuespil for hoffets inderkreds.

Det var endnu en gang apoteker Scheel, der tog initiativet og gennemførte planen med handlekraft og overtalelsesevne.

Som det var tilfældet med »apotekerpillerne«, kom obeliskens til verden på en utraditionel måde og fik en udformning, der endnu vækker debat.

Faktisk er der tale om et »genbrugsmonument«, idet selve grundlaget - den obeliskformede søjle i svensk granit - overhovedet ikke var skabt med henblik på Hørsholm Slotshave, men oprindelig var udformet som udsmykning til en privat have i »gullasch-tidens« Rungsted.

Obeliskens var udformet til haven omkring den store villa Bel Colle, der i tiden omkring 1. Verdenskrig tilhørte

generalkonsul Valdemar Glückstadt, søn af Landmandsbankens stifter, Isach Glückstadt og bror til dens direktør Emil Glückstadt. Villaen - og dens have - var udstyret med en i dag næsten ufattelig luksus, og obeliskens var blot en af mange manifestationer af familiens rigdom og slægtsstolthed.

Således lod Valdemar Glückstadt uden betænkning den 15 tons tunge obelisk flytte til et mere afsides sted i haven. Det skete, fordi han på stedet ønskede at placere et stort bjælkehus, »Det norske Hus« og dets righoldige samling af norsk kunsthåndværk - altsammen bragt til haven i Rungsted fra »Karlsminde«, faderens ejendom i Søllerød. Glückstadternes storhedstid fik en brat ende med Landmandsbankens krak i 1922, og Valdemar Glückstadt, der havde en gæld til banken på omkring 7 mill. kr., måtte overlade den »Bel Colle«. Med i »købet« fulgte obeliskens, og allerede i 1929 havde apoteker Scheel en føler ude for at undersøge, om Landmandsbanken kunne tænke sig at skænke monumentet til Slots- haven.

Svaret var positivt, og det lykkedes desuden apotekeren at vinde H.D.Ø.S. (det endnu eksisterende Hørsholm Distrikts Økonomiske Selskab) samt Grundejerforeningen for tanken.

For at komme videre stiftedes »Komiteen af 1931 vedr. Obelisk-opstilling i Hørsholm«. Komiteen sikrede sig hurtigt tilsagn fra H.D.Ø.S. og Grundejerforeningen om økonomisk støtte til flytning og genopstilling af obeliskens, mens sognerådet påtog sig den fremtidige vedligeholdelse af både monument og omgivelser.

Endelig havde apoteker Scheel den store tilfredsstillelse, at skovrider Holten varmt støttede komiteen i dens bestræbelser, bl.a. gennem rydningen af Festpladsen.

Komiteen henvendte sig til billedhuggeren Rikard Magnussen om udformningen. Magnussen havde jo som nævnt været inde i billedet mange år tidligere, og tog med begejstring mod opfordringen. Hans begejstring kølendes dog noget, efterhånden som han forstod opgavens karakter.

I 1942 nedskrev han sin beretning om monumentets ejendommelige historie, og det er med hans egne ord, at vi skal følge den (30.)

## Rikard Magnussens beretning

Magnussen indleder med sine første erindringer om Hørsholm: »Min Forbindelse med Hørsholm - og min Betagelse af Stedet - gaar langt tilbage og begynder i mine første Studenteraar (eller før), da jeg som Herman Bang-begejstret Exgymnasiast sammen med en ligesindet Kammerat tog derud for at faa et Glimt af min Beundrings Genstand, naar han som Rekonvalescent vandrede og vandrede rundt og rundt i de sommerligt susende Alléer. Han »opdagede« os da ogsaa og indlod sig i Passiar med os og *indbød os en Søndag senere til at besøge sig på Hotellet*, altsammen store Oplevelser! Det har været i 1902-03, tror jeg. Jeg husker, hvordan hans Stemme brast, da jeg pegede paa et Fotografi, der stod paa hans Bord, og sagde: »Det er min Mo'er«. Jeg husker ogsaa, han spurgte





*Forfatteren Herman Bang tilbragte et par somre i begyndelsen af århundredet på Hørsholm Hotel. Her er han i Alfred Schmidts streg på et af postkortene fra «Rokoko-festen» 1903. Bang fik, som inspirator for billedhuggeren Rikard Magnussen, betydning for dennes indsats i Hørsholm.*

os, hvem der var de unges foretrukne Digter, og vi svarede: J. P. Jacobsen! Det gjaldt i hvert Fald for vort eget Vedkommende. Han undrede sig derover og mente ikke, at det var godt, fordi J. P. Jacobsen var saa fordrømt og verdensfjern. Desuden »havde han lært de yngre Digtere at skabe sig«. Hvad der skulde være naturligt i Klang og Udtrykket »havde han sat ud for Orgel«. Maaske var det i Relation til dette, han skrev i et Eksemplar af

»Haabløse Slægter«, som jeg havde bedt ham skrive sit Navn i, et Citat fra Bogen (hans egne Ord om Napoleon): »Hele Hemmeligheden var, at han vilde« - han havde hørt, at jeg ville være Billedhugger.

Naa, det var nu ikke det, vi skulde tale om, men jeg var altsaa stærkt interesseret i Hørsholm, saa da jeg en Del Aar senere saa i en Avis - det var i Gullaschtiden, tror jeg, at man i Hørsholm havde Planer om et stort Monument for Dronning Sophia Magdalena, røg jeg paa, og kom i Forbindelse med Lærer Rosted, som havde med Sagen at gøre, og som bad mig om muligt at have et Udkast færdigt til et Møde, som skulde være tre Dage senere. Jeg fantaserede tre Døgn igennem over Rokomotiver og fik stablet et par store Projekter på Benene til Dagen. Hvad det blev til, ved jeg ikke, for der kom foreløbig ikke noget ud af Planen, men Interessen var vakt for min eventuelle Medvirkning. Saa kom imidlertid Nedgangstiderne og Sagen laa hen.

Endelig en Dag, adskillige Aar senere, fik jeg et Brev om at komme derud for at give Udkast til Monumentet. Jeg jublede jo i Takkebrevet over, at Planen om Sophia Magdalene-Monumentet nu skulde realiseres, men fik et Par Ord tilbage om, at Monumentet, der skulde rejses af Hørsholm økonomiske Selskab ikke var for Dronningen, men for Kammerraad Christen Christensen. Naa, det kunde jo ogsaa være godt, da jeg fik set nærmere paa det: »Kongen paa Hørsholm«, Hørsholmhistorikeren, og saa lavede jeg det lille Monument, der staar ved Slotsgraven lige ved Hotellet ...«



*Rikard Magnussens første arbejde i Hørsholm: Mindestenen for Kammerråd Christensen, rejst i 100-året for dennes fødsel.*

»Saa gik der igen nogle Aar. Jeg var naaet til Randen af Slotsparken, men ikke *ind* i den, hvilket dog altsaa skulde komme. Det var gaaet tilbage for Familien Glückstadt og Eventyret paa Bel Colle var forbi«.

»Inde paa Grunden, som nu var overtaget af Landmandsbanken, stod et Familiemonument, tegnet og modeleret af Billedhuggeren Aksel Hansen, et ret fantastisk Stykke Arkitektur, men kostbart, jeg tror, det har kostet det meste af et Hundred-Tusind. Der var diverse Glückstadtmedallioner i Siderne af Obeliskens, og for neden havde fire Genier for Handel, Industri, Ager-

brug og Søfart (formodentlig) slaet Kreds i Taknemlighed mod Slægten. Oppe midtvejs på Søjlen (hvor det nu ses, at et nyt Stykke er sat ind) var der fire smaa Nicher, hvori der i hver sad Forparten af en Due - om det havde Relation til Stedets eller til Familiens Frodighed, ved jeg ikke. Aksel Hansen - hvis Kunstnernavn jeg nævner med al mulig Højagtelse (omend dog mindst i Henseende til hans behandling af det arkitektoniske) var død eller alt for gammel til at tage sig af Sagen, og da saa Landmandsbanken bevægedes til at forære Monumentet til Hørsholm som Grundlag for et Mindesmærke i

Parken dels om Sophia Magdalena, dels om de forsvundne Slotsbygninger, blev jeg tilkaldt for paa dette Grundlag - i en mere beskeden Form - at gennemføre den oprindelige Plan.

De forstaar, at jeg ikke har noget egentligt Ansvar for det arkitektoniske, som jeg kun delvis kunde forbedre. Jeg foretog mig først dette, at faa de Duer til at forsvinde. Naar deres Felt gik i eet med Søjleskafte, fik det renere Linier, og kunde minde lidt om Slotstaarnet i gamle Dage, der var formet som en Obelisk, baaret af Løver, og kronet foroven. Jeg lagde saa et tilsyneladende Mellemlid ind forneden af Bronze med fire Løvehoveder i Hjørnerne og satte Kronen øverst paa Obelirken (der skulde have været en synlig Afstivning, saa den ikke saa meget red direkte paa Stenen. Jeg haaber at faa Lov til en Gang at slaa fire egentlige Hager i til Støtte). Saaledes fik Monumentet en vis Ide i det arkitektoniske gennem Relationen til Slotstaarnet. Feltet derunder, hvor Familieportrætterne havde været indsat, var meget ødelagt, og jeg dækkede det helt med Bronzeplader, hvis Forsiderelief var udført over en skøn Medaille fra Datiden med Sophia Magdalenas Portræt. De tre andre Sider skulde efter Komiteens Ønske vise Slotsbygningerne paa forskellige Tider. Jeg har ikke Aarstallene her, men de staar jo paa Monumentet. Reliefferne blev lavet, det ældste efter et Billede og iøvrigt ret fint komponeret, de to andre strengt efter samtidige Medailler. Det var forøvrigt et løjerligt Stykke Arbejde for en Billedhugger, for det blev nærmest gjort som en Slags Papsløjde, men Resultatet blev jo dog

nogenlunde antageligt. I hvert Fald var Hørsholm Økonomiske Selskab glad for det, og da de vilde have en Plade paa Gitteret (eller er det i Stenen?) med Monumentets Historie, forlangte Komiteen (ikke Jeg) at ogsaa mit Navn skulde med.

Mit Navn er saaledes blevet stærkest knyttet til noget, jeg kun delvis selv har udført - med hvad! Det er maaske en Fordel!

Forøvrigt var jeg *lykkelig* over at faa noget, jeg havde haft at gøre med, anbragt paa den vidunderlige Plads. Det staar for mig Aaret rundt med dets særlige Stemning, dette Monument for det svundne, foran hvilket Aaret rundt den høje Springvandsstraale lever og sitrer, Sommer og Vinter, Dag og Nat, og giver den stemningsbærende Mod-sætning til det udslukte.

Jeg har sjældent følt mig mere stemningsbetaget af mit Arbejdes særlige Karakter, end dengang, da jeg første Gang skulde tilse Opførelsen og Reparationsarbejdet. Jeg kom gaaende den Sommerdag ad Dæmningen og videre gennem Alleen, saa Monumentet staa deroppe og hørte Stenhuggerens Mejselslag, hvor han var ved at sætte »Fyringen« ind af ny Sten. Det var *mit* Monument, i nogen Grad da ogsaa *mit* Minde, de rejste deroppe paa det skønneste Sted i Slotsparken, hvor jeg i sin Tid let rødmede i Kinderne betroede Herman Bang, at jeg vilde være Billedhugger.

Venlig Hilsen!

Deres hengivne  
Rikard Magnussen«



*Obeliskens afsløres den 4. oktober 1932.*

Den 4. oktober 1932 stod obeliskens færdig på Ffestpladsen. Ved afsløringen berettede apoteker Scheel om obeliskens historie og takkede alle, der havde ydet bistand. Han benyttede dog lejligheden til at påpege, at offervilligheden fra privat side stod i grelt forhold til, hvad der fra statens side var ydet for at bevare den gamle historiske slotshave i rimelig stand. Var det blevet ved med at gå som hidtil, var slotshaven blevet helt ødelagt, men nu kunne man dog glæde sig over en ny skovrider med interesse for sagen.

Endelig overdrog han på komiteens vegne obeliskens til Hørsholm Kom-

mune, hvis formand, planteskoleejer Bornø takkede og lovede, at kommunen stod inde for den fremtidige vedligeholdelse.

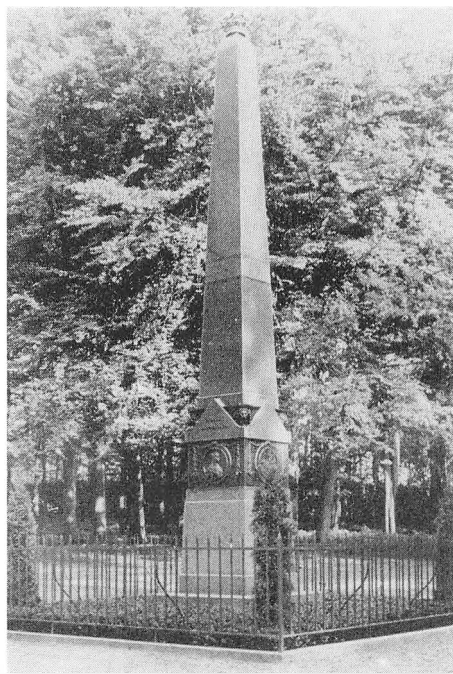
Dernæst blev der på Hørsholm Hotel serveret, hvad Frederiksborg Amts Avis dagen efter beskrev som »en beskeden Spisning«. Når journalisten brugte dette udtryk, skyldes det måske, at pressen kun blev beværtet for 3 kr., mens resten af selskabet indtog 35 kuverter koldt bord med øl, snaps, kaffe, likører og cigarer; herefter serveredes desuden whisky, cognac, sodavand og kaffe - ialt kunne værten udskrive en regning på 400 kr.

## Hørsholms »Frilandsmuseum« i dag

Med rejsningen af obeliskens havde Hørsholms »frilandsmuseum« i Slotshaven i store træk fået den skikkelse, vi kender i dag.

Mange af havens besøgende giver sig tid til at kikke nærmere på »apoteker-pillerne« og obeliskens - og ikke mindst til at nyde den særlige stemning, der hersker her i den mest stille og fredfyldte del af den gamle slotshave.

Men det er nok tvivlsomt, om de af havens gæster, der ikke har særligt lokalkendskab, forstår monumenternes



*Rikard Magnussens obelisk blev ved afsløringen overdraget Hørsholm Kommune der påtog sig den fremtidige vedligeholdelse af monumentet og dets omgivelser.*



*I 1932 stod Hørsholms »Frilandsmuseum« i store træk, som det gør i dag. Dog fik det gamle springvand med den enkle vandstråle i 1965 en udsmykning, nemlig skulpturen »Thors Fiskeri« af Anne Marie Carl Nielsen. Det var en gave til Hørsholm Kommune, som imidlertid ikke blev modtaget med lige stor glæde af alle. Kritiske røster fremførte, at skulpturen ikke passede ind i den gamle slotshave med dens rette linier.*

karakter; at de er rejst i vort eget århundrede til minde om de forsvundne slotte. Dels mangler tydelig skiltning, dels kan det ikke nægtes, at de 200 år, der er gået siden slottets storhedstid, har sat sit præg.

Hørsholm har i parken et levn eller minde om et enestående barokanlæg, hvis grundlæggende træk det imidlertid kan være svært at erkende i den tætte skovagtige bevoksning.

I Hørsholms kommuneplan for det næste 10-år er det indføjet, at kommunen ønsker en istandsættelse af haven.

Det skal blive spændende at følge bestræbelserne for at genskabe og bevare den kulturhistoriske perle, Hørsholm

holm har i sin gamle slotshave - og det vil være interessant at se, hvordan vor egen tid vil forholde sig til de monumenter, der er forrige generations bidrag til haven.

Lisbet Hein

## Noter

1. Udgravningsberetning v. C. L. Vejbæk, Nationalmuseet. Kopi af beretning, div. fotos m.v., Hørsholm Egnsmuseum.
2. Skitse fra Moritz stambog 1679 (Kgl. Bibl.) samt maleri ca. 1700 (Frederiksborg Slot). Begge gengivet i H. C. Rosted: »Fra Adelsborg til Kongeslot«, Kbh.1957. s. 128-29.
3. H. C. Rosted, 1957, anf.værk s. 92.
4. R.A.Pk.vedr. Dronning Louise. sager vedr. Hørsholm. Doses Brevbog.  
Her efter H. C. Rosted: »Hirschholm Slot«, Kbh.1963, s. 167 f.
5. Her efter C. Christensen: »Hørsholms Historie« 1879, s. 21.
6. H. C. Rosted anf.værk 1963, s. 167
7. H. C. Rosted anf.værk 1963, s. 169ff.
8. Hakon Lund »De kongelige Lysthaver«, Kbh. 1977.  
Afsnittet »Hirschholm« s. 207ff.
9. Hakon Lund: »De kongelige Lysthaver«, Kbh. 1977.
10. H. C. Rosted, anf.værk 1963, s. 173ff.  
Ellen B. Danstrup: »Christian 6., Sophie Magdalene og Norgesrejsen 1733«, Lyngby 1989.
11. Om fuldendelsen af haven, se Hakon Lund, anf.v.1977.
12. H. C. Rosted, anf.værk 1963, s. 177ff. samt Lauritz Engelstoft: »Mine Vandringer i Sjælland i Juni 1797«, udgivet som årbog 1961 for Frederiksborg Amts historiske Samfund, v. Povl Eller, Hillerød 1961, s. 54ff.

13. F.eks. Cedergreen Bech: »Struensee og hans tid«, Kbh.1989, s. 238ff. og Chr Elling: »Hofkronik«, Kbh. 1945, s. 34 ff.
14. Vestsjællands Kunstmuseum: »Kronprins og menneskebarn. Fdr. VI's barnelege«, Sorø 1988.
15. Lauritz Engelstoft, anf.værk, (1797/1961), s. 54 ff.
16. Om forstvæsen og planteskoledriften i slotshaven, se H.C.Rosted: »Den Gamle Planteskole. Hørsholm Planteskole gennem 175 år.« Hørsholm 1962, s.24 ff.  
Samt: P. Christian Nielsen: »Hørsholm Slotshave«, udgivet som årbog for Museumsforeningen for Hørsholm og Omegn (1977).
17. Claus M. Smidt: »Hørsholmpræsten, der ville have sundudsigt«. Artikel i »Lokalkolorit til Ellen B. Danstrup«, Hørsholm, 1986.
18. P. Chr. Nielsen: anf. værk s. 28f, samt »Heibergsommeren 1832«, årbog 1982 for Museumsforeningen for Hørsholm og Omegn, redigeret af Torben Topsøe Jensen.
19. C. Christensen anf.værk s.241ff, H.C. Rosted: »Fra Fæstebonde til Selvejers«, Hørsholm 1961, s. 113ff. samt Lisbet Hein: »Fra bonde til borger«, artikel i årsskrift for Frederiksborg Amts historiske Samfund, 1988.
20. Grundejerforeningens forhandlingsprotokol 1891 - 1913, Hørsholm Egn Museums arkiv.
21. Af Grundejerforeningens forhandlingsprotokol fremgår, at vedligeholdelsen i 1903 overgik til Hørsholm Kommune.
22. Arkivmateriale af forskellig proveniens, Hørsholm Egn Museum, gr. »Slotshaven«.
23. Grundejerforeningens forhandlingsprotokol, Hørsholm Egn Museum.
24. P. Chr. Nielsen og H.C. Rosted (1962), anf.værker. Planen findes i Hørsholm Egn Museums billedsamling.
25. Johs. Zehngraft: »Rådhuset i Hørsholm«, artikel i Dansk Arkitektforenings Tidsskrift 24.2.1917.
26. Arkivmateriale i Hørsholm Egn Museum, gr. »Slotshaven« samt bl.a. Paul Scheel: »Hørsholm Kommune gennem 50 Aar«, artikel i jubilæumsskrift for Haandværkerforeningen for Hørsholm og Omegn, Hørsholm 1949.
27. I anførte værk, s. 31ff.
28. Paul Scheel, anf.værk (1949) samt arkivmateriale i Hørsholm Egn Museum, bl.a. H. C. Rosteds privatarkiv, gr. »Slotshaven«.
29. I Hørsholm Egn Museums arkiv er bevaret forhandlingsprotokol, regnskaber og div. dokumenter fra den komité, der gennemførte opstillingen af obeliskens.
30. Sammen med det under note 29 nævnte materiale opbevares beretningen, som er tilgået museet fra billedhuggerens bo.



## Litteratur

**Cedergreen Bech:** »Struensee og hans tid«, Kbh. 1989.

**C. Christensen:** »Hørsholms Historie«, Kbh. 1879.

**Ellen B. Danstrup:** »Christian 6., Sophie Magdalene og Norgesrejsen 1733«, Lyngby 1989.

**Chr. Elling:** »Hofkronik«, Kbh. 1945.

**Lauritz Engelstoft:** »Mine Vandringer i Sjælland i Juni 1797«, udgivet som årbog 1961 for Frederiksborg Amts historiske Samfund v. Povl Eller, Hillerød 1961, s.54 ff.

**Lisbet Hein:** »Fra Bonde til Borger«, artikel i årsskrift for Frederiksborg Amts historiske Samfund, 1988.

**Torben Topsøe Jensen (red.):** »Heibergsommeren 1832«, årbog 1982 for Museumsforeningen for Hørsholm og Omegn.

**Hakon Lund:** »De kongelige lysthaver«, Kbh. 1977.

**P. Christian Nielsen:** »Hørsholm Slotshave«, årbog for Museumsforeningen for Hørsholm og Omegn (1977).

**H. C. Rosted:** »Fra Adelsborg til Kongeslot«, Kbh.1957.

**H. C. Rosted:** »Fra Fæstebonde til Selvejer«, Hørsholm 1961.

**H. C. Rosted:** »Den Gamle Planteskole. Hørsholm Planteskole gennem 175 år«, Hørsholm 1962.

**H. C. Rosted:** »Hirschholm Slot«, Kbh. 1963.

**Paul Scheel:** »Hørsholm Kommune gennem 50 Aar«, artikel i jubilæumsskrift for Haandværkerforeningen for Hørsholm og Omegn, Hørsholm 1949.

**Claus M. Smidt:** »Hørsholmpræsten, der ville have sundudsigt«. Artikel i »Lokalkolorit til Ellen B. Danstrup«, Hørsholm 1986.

**Vestsjællands Kunstmuseum:** »Kronprins og menneskebarn. Fdr.VI's barnelege«, Sorø 1988.

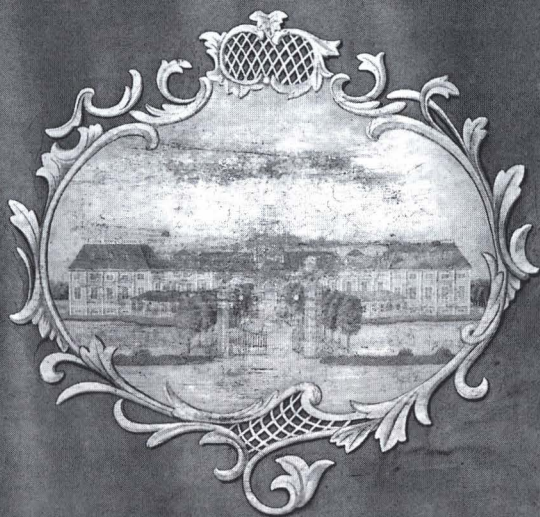
**Johs. Zehngraft:** »Rådhuset i Hørsholm«, artikel i Dansk Arkitektforenings Tidsskrift 24.2.1917.

# »Hørsholm fremtid« - en afholdsloge

Af museumsinspektør Lisbet Hein

Hørsholm Fremtid, Loge No 400

N. I. O. G. T.



Hørsholm

Stiftet d. 7 Octbr. 1900

*»Hørsholm Fremtid«s fane hang til daglig i logens lokale, og blev iøvrigt brugt ved optog, ved begravelser m.v.*

I de sidste årtier af 1800-tallet var det danske samfund i opbrud.

Landbruget blev moderniseret til gavn for gårdejerne, mens husmændene og de jordløse landarbejderfamilier fik vanskeligere kår.

Mange søgte mod byerne, hvor industrialiseringen betød nye muligheder for at tjene til dagen og vejen.

Politisk var man på vej mod demokratiets gennembrud, kvindernes valgret og den fremvoksende arbejderbevægelse.

Det enkelte menneskes rolle i samfundet var ikke længere så fast knyttet til det samfundslag, han eller hun var født i; troen på, at man selv kunne påvirke sin skæbne, voksede frem.

I denne opbrudstid fandt mange et ståsted i de store folkelige bevægelser, der opstod i Danmark, både de åndeligt og de praktisk betonedede.

Mens Indre Mission, Grundtvigianismen med højskolebevægelsen, andelsbevægelsen m. fl. er velbelyste faktorer i samfundsudviklingen, er den danske afholdsbevægelse et næsten uudforsket område.

Det skyldes måske, at den organiserede afholdsbevægelse spiller en tilbagetrukket rolle i dagens Danmark - selv i den livlige alkoholdebat, der i disse år føres i medierne.

Dette på trods af, at afholdsbevægelsen i sin tid var en meget væsentlig faktor i samfundsudviklingen; omkring 1915 var der næsten 200.000 medlemmer i landets afholdsorganisationer, og her til kommer de mange, der ud fra en religiøs overbevisning afstod fra at nyde alkohol.

For den enkelte familie betød til-

knytningen til afholdsbevægelsen social tryghed og et fællesskab af stor værdi. Gennem sin agitation kom bevægelsen ud i de brede lag i befolkningen, og politisk havde den bl.a. gennemslagskraft gennem sin tilknytning til Socialdemokratiet og fagbevægelsen.

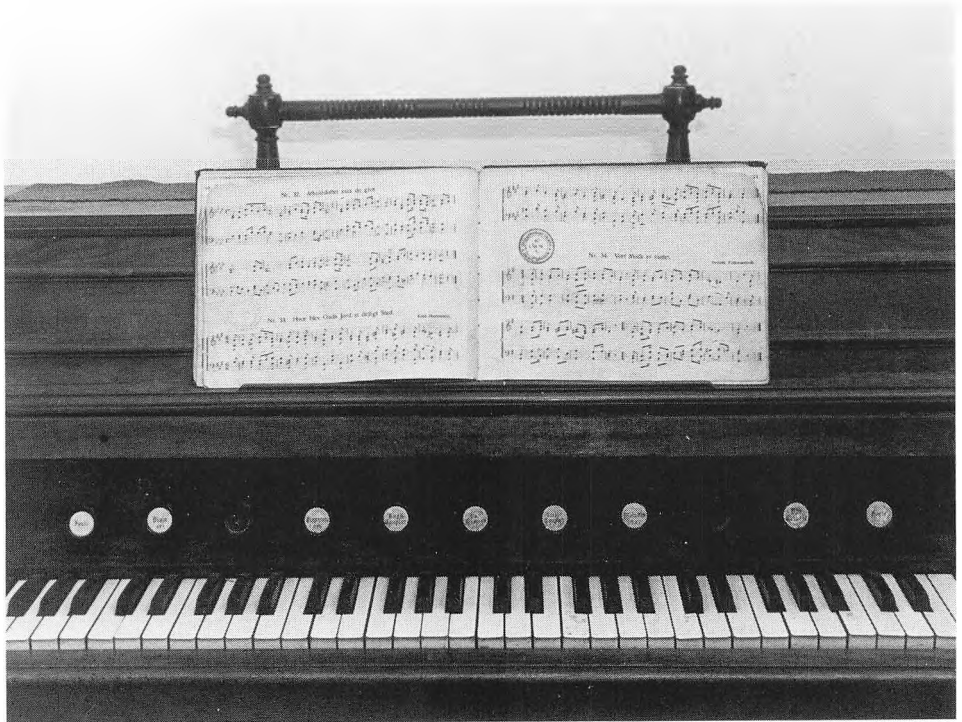
Bevægelsens storhedstid var årene op mod 1. Verdenskrig, hvor det lykkedes at gennemføre en energisk kampagne for indførelsen af effektive spiritus-skatte. Selv om indførelsen af brændevinsskatten i 1917 (der gjorde snaps 10 gange dyrere) vel mest skyldtes kartoffelmangelen under krigen, var den en stor sejr for afholdsbevægelsen. Paradoksalt nok betød sejren, at kampen ikke mere var så brændende, og at medlemstallet faldt.

I mellemkrigsårene gjaldt kampen de enkelte sognes holdning til spiritussalg og -udskænkning. Det var sognerådernes opgave at afgøre, hvorvidt der skulle indføres begrænsninger, og mange steder var debatten glødende.

Det lykkedes imidlertid ikke at vende det faldende medlemstal, og efter 2. Verdenskrig har den organiserede afholdsbevægelse haft beskeden tilslutning.

I 1987 fik Hørsholm Egnens Museum indblik i en del af denne vigtige historie: Museet modtog det komplette inventar fra afholdslogen »Hørsholm Fremtid«, der var aktiv i Hørsholm fra 1900 til engang midt i 1950'erne.

Umiddelbart var det vanskeligt at overskue det store materiale, der var nemlig tale om ting, der indgik i en indbyrdes sammenhæng under hemmelige ritualer i logens lukkede møder. Heldigvis fulgte der forskelligt skriftligt materiale



*Blandt det inventar, fra »Hørsholm Fremtid«, der blev afleveret til Hørsholm Egns Museum, er logens stueorgel og nodehæfte.*

med inventaret, så efterhånden lykkedes det at klarlægge de enkelte genstandes funktion i logens liv. Til undersøgelsen og registreringen af tingene modtog museet værdifuld hjælp fra Afholdsbevægelsens Bibliotek i København, ligesom der har været lejlighed til at tale med enkelte af logens tidligere medlemmer.

Efter en nødvendig, men bekostelig, konservering af afholdslogens faner, blev det i 1993 muligt at arrangere en udstilling, opbygget som en rekonstruktion af et mødelokale for logen. En 93-årig kvinde, der havde været medlem af logen i årene 1915-25,

udbrød i udstillingslokalet: »Det er som at komme hjem igen«.

Udstillingen blev ikke mindre virkelighedstro af, at »Hørsholm Fremtid« i en periode omkring 1940 holdt sine møder i det, der nu er Hørsholm Egns Museums sidebygning, »Vognremisen«, Sdr. Jagtvej 4.

I det følgende skal vi beskæftige os med »Hørsholm Fremtid« og logens placering i den danske afholdsbevægelse. Men det skal understreges, at nærværende artikel på ingen måde giver en udtømmende beskrivelse af afholdsbevægelsens betydning, hverken lokalt eller på landsplan.

Den bygger hovedsageligt på museets eget materiale fra »Hørsholm Fremtid« og på et snævert udvalg af den foreliggende litteratur.

På landets museer og arkiver ligger utvivlsomt meget kildemateriale til belysning af denne store folkelige bevægelse, og forhåbentlig vil der i tide opstå et samarbejde omkring udforskningen af emnet - den generation, der har oplevet afholdsbevægelsens storhedstid, er snart borte.

## Den danske afholdsbevægelse

I U.S.A. opstod den første organiserede bekæmpelse af alkoholmisbrug allerede omkring 1820, hvor den først og fremmest havde præg af en agitation for mådehold og for lovgivningsmagtens regulering af fremstilling og udskænkning af alkohol. Senere inspirede den en irsk og en engelsk bevægelse, der var præget af de såkaldte »teetotalers«, d.v.s. total-afholdsfolk, der organiserede sig i selskaber. Medlemmerne aflagde højtideligt afholdsløfte og gik undertiden til rabiate angreb på deres modstandere.

I Danmark oprettedes den første afholdsforening i 1879 og afholdstanken fik hurtigt herefter sit gennembrud. (1.) At det skete netop da, skal nok forklares ud fra mange faktorer. (2.)

Man ved, at det udbredte voldsomme brændevinsdrikkeri faldt i de kredse, der sluttede sig til Indre Mission eller til de grundtvigiansk inspirerede bevægelser. Den åndelige vækkelse og det stigende uddannelsesniveau modvirkede drikkeriet.

Det har også været fremført, at afholdsbevægelsens gennembrud var en reaktion på, at ølsorter af pilsnertypen på denne tid fortrængte de »gammeldags« svagere øltyper.

Det kraftigt voksende forbrug af det stærkere øl skulle så at sige have fremprovokeret behovet for en bekæmpelse af misbruget. Imidlertid er det ikke med sikkerhed muligt at påvise, om det stigende ølforbrug blev modsvaret af en nedgang i brændevinsdrikkeriet, så det totale spiritusforbrug kan ikke vurderes med sikkerhed.

Interessant er nogle nyere teorier om, at afholdsbevægelsen var i arbejdsgivernes interesse, at den var en »disciplineringsagent« overfor lønarbejderne. Efter denne teori var afholdsbevægelsen med til at gøre arbejderklassen til en egnet arbejdskraft i det kapitalistiske samfund.

I den gamle landbrugs- og håndværkerkultur var drikkeri en almindelig ting i løbet af de lange arbejdsdage; i den moderne industri var der brug for effektive og præcise arbejdere; fuldskab og »blå mandage« kunne ikke tolereres.

For denne teori taler eksempler på, at arbejdsgivere har presset deres ansatte til at melde sig ind i en afholdsforening, eller ligefrem har gjort det til en betingelse for ansættelse.

I »Hørsholm Fremtid« blev i hvert fald et af medlemmerne optaget, fordi hans arbejdsgiver havde stillet ham overfor valget mellem fyring på grund af drikkeri eller indmeldelse i en afholdsforening, hvor man holdt kontrol med hinanden. Der er også et eksempel på en lokal malermester, der foretrak at ansætte svende, der var afholdsfolk.

Men det er nok ikke så enkelt, at afholdsbevægelsens gennembrud skyldtes et pres fra arbejdsgiverne.

Et nærmere studium af kulturen i afholdsbevægelsen (i hvert fald den loge-prægede del af den, som »Hørholm Fremtid« tilhørte) viser en stolt og frigjort selvopfattelse hos medlemmerne (3). I sange, litteratur og i mødernes ritualer fremhæves gang på gang, at afholdsmanden eller -kvinden er et frit menneske, som har vilje og evne til at hævde sig i samfundet. Det er overbevisende fremført, at den disciplinering i forbindelse med afholdsbevægelsen, man kan tale om, snarere er en selvdisciplinering. Den enkelte kunne gennem sit medlemskab af en afholdsforening finde støtte til at undgå den sociale trussel, drikkeriet betød. Den danske afholdsbevægelse var imidlertid ikke en entydig størrelse, den bestod tværtimod af en lang række foreninger og organisationer med hver deres særpræg.

I store træk kan man opdele organisationerne i to grupper: Afholdsforeningerne (hvoraf nogle var kirkelige) samt ordensselskaberne.

Dansk Afholdsforening (DAF) var langt den største i den første gruppe, og iøvrigt den største afholdsorganisation overhovedet. Foreningen var i princippet uafhængig af kirkelige retninger og havde afdelinger over hele Danmark, men den havde helt klart størst tilslutning i landsognene i den vestlige del af landet. De enkelte foreninger optog enhver, der ønskede at være med, og som var villig til at afgive afholdsløfte. Iøvrigt var møderne åbne, og der blev arrangeret foredrag, udflugter og sammenkomster af forskellig art.

En helt anden lukket karakter havde ordensselskaberne, de såkaldte Good-Templarloger, der fandt deres største tilslutning i byerne, især blandt arbejdere og håndværkere.

Velkommen i Nordisk Good-Templar-Ordens Navn,  
velkommen til vort Fristed, til Kærligheds Gavn.

Forlængst var du ventet, velkommen til vor Sag,  
nu skal vi øve godt under hjemlig Tag.

Herinde Good-Templars dig række hjælpsom Haand,  
at Verden ej derude skal sprænge vort Baand.

Ja, bliv os et Medlem saa værdig og saa god,  
saa at vi ret kan raade paa Ulykken Bod.

## Good-templar ordnerne

Good-templar bevægelsen kom til Danmark fra U.S.A. og England omkring 1880 med oprettelsen af de første lokale loger under I.O.G.T., International Order of Good Templars. (I de første år var navnet: Independent Order of Good Templars).

I.O.G.T. findes stadig, og som navnet antyder, er det en international organisation, der arbejder efter et »frimureragtigt« logesystem. I løbet af få år fik I.O.G.T. selskab af andre Good-Templar-logeselskaber, der arbejdede efter lignende retningslinier. Nogle af disse selskaber opstod ved splittelser inden for I.O.G.T., andre blev dannet uafhængigt heraf.

Betegnelsen »Good-Templar« henryder til de middelalderlige tempelridere, og ordensselskaberne opfatter sig som et broderskab, hvor man udover kampen mod alkohol er forpligtet til indbyrdes venskab og hjælpsomhed. Ordensselskabernes logemøder er lukkede for alle andre end medlemmerne, og medlem bliver man først efter anbefaling, afstemning (indballotering) og indvielse efter en højtidelig ceremoni. Den optagne skal afgive livsvarigt afholdsløfte, der også indebærer et løfte om aldrig at skænke for andre eller på anden måde medvirke til andres indtagelse af alkohol. Endvidere skal den nye broder eller søster love at holde logens ritualer og forhandlinger hemmelige.



*Nye medlemmer af logen kunne først optages efter ballotering, d.v.s. en hemmelig afstemning, der foregik ved, at medlemmer lagde sorte eller hvide kugler i denne kasse.*





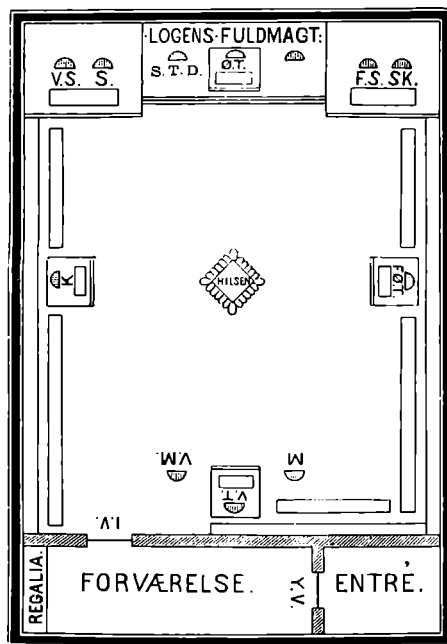
Charter for »Hørsholm Fremtid«, dvs. logens oprettelsesdokument fra den nationale ledelse.

Ritualerne har nogle af sine grundtræk tilfælles med de gamle håndværkerlav, og de fastlægger detaljeret retningslinierne for indholdet i det enkelte møde. Selv om ritualerne i princippet er hemmelige, kan dele af dem dog anvendes i fuld offentlighed og er iøvrigt beskrevet i den foreliggende litteratur om afholdsbevægelsen.

Under møderne har nogle af deltagerne bestemte »roller« i kraft af deres stilling som embedsmænd. Den enkeltes funktion som embedsmand samt grad (ancennitet) inden for logen fremgår af det regalie (det rituelle slag), som skal bæres under mødet. (4.) De vigtigste embedsmænd i grundlojerne er: øverste templar (logens leder), førøverste templar, sekretær, marskal (tager vare på det praktiske i forbindelse med møderne), kapellan (varetager de religiøst prægede dele af møder-

ne, f.eks. bønner), skatmester og sekretær (der har ansvar for hver sin del af logens pengesager) samt endelig vagterne, der under mødet passer indgangen. For hver af disse embedsmænd er udpeget en stedfortræder, der fungerer som hjælper. Embedsmændene er placeret på faste pladser i logelokalet. Hver grundloge tilhører en kredsløge, der er underordnet en landsdækkende storloge, der evt. har et internationalt tilhørsforhold.

Inden for grundlogen er et meget tæt sammenhold, man lægger vægt på at støtte hinanden i overholdelsen af afholdsløftet - bl.a. gennem en nøje indbyrdes kontrol. Forsømmer man de ugentlige møder, kan man vente »besøgelsesudvalget« i sit hjem, og bliver



Plan over et N.I.O.G.T.-logelokale. Rekonstruktion, Hørsholm Egns Museum.

man pågrebet i beruset tilstand, er følgen en øjeblikkelig udstødelse af logen og af fællesskabet.

Selv om straffen er streng, kan man regne med en genoptagelse, såfremt man viser oprigtig anger.

Men i logernes storhedstid var det ikke kun i kampen mod alkoholen, at man stod sammen.

En vigtig del af fællesskabet var rettet mod den indbyrdes hjælp og støtte i vanskelige sociale situationer, under sygdom, ved dødsfald o.s.v.

I de større byer oprettede logerne forsørgelseskasser af forskellig art, mens man i de mindre loger mere uformelt hjalp hinanden i akutte situationer.

Det kunne være værdifuldt at få undersøgt det indbyrdes samspil mellem fagbevægelsen/Socialdemokratiet og afholdslogerne. Med den viden, vi har i

dag, må man nok indskrænke sig til at sige, at der er et sammenfald ide-mæssigt, hvad angik »den sociale høj-nelse« af arbejderstanden og et sammenfald mellem de områder i landet (byerne), hvor tilslutningen var størst.

Det har ligefrem været fremført (5.), at fremtrædende folk inden for fagbevægelsen og Socialdemokratiet ofte blev rekrutteret fra afholdslogerne. Hvor ofte dette har været tilfældet, er ej heller klart, men logerne må have været et udmærket springbræt, her fik medlemmerne en skoling i mødedisciplin, i at føre ordet samt en indsigt i betydningen af et loyalt sammenhold. Flere steder ser man da også fagbevægelse og afholdsloge have lokalefællesskab, f.eks. i Hørsholm, hvor begge parter benyttede Vejlehus på Kohave-allé, dengang afholdshotel.

Afholdsløftet maa du give  
og det altid holde fast:  
du maa ganske løs dig rive  
fra den falske Drikkelast.  
::Underskriv, underskriv  
Afholdsløftet, underskriv!::

Hold dig ej til hiine Skarer,  
som til Drikkehuset gaar:  
de udsætter dig for Farer:  
ved en Afgrund selv de staa.  
::Underskriv, underskriv  
Afholdsløftet, underskriv!::

Tænk paa alle dine kære,  
underskriv og tænk paa dem:  
hvilken Glæde vil det være,  
naar du kommer ædru hjem.  
::Underskriv, underskriv  
Afholdsløftet, underskriv!::

Broderhaand vi vil dig række,  
kære Ven, fat du nu Mod.  
Lad dig aldrig mer forskrække,  
staa kun Lasten kækt imod.  
::Underskriv, underskriv  
Afholdsløftet, underskriv!::

C. F. Eltzholt



*Vejlehus Afholdshotel på Kohaveallé i Hørsholm, hvor »Hørsholm Fremtid« holdt sine møder i første del af århundredet. Efter et postkort, der i 1909 blev sendt fra Hørsholm til en ung dame med adresse hos en vinhandler i København.*

## Nordisk Independent Order of Good Templars,

eller N.I.O.G.T., blev oprettet i 1892 som resultatet af en strid inden for I.O.G.T.

Spørgsmålet var, hvorvidt medlemmerne kunne tillade sig at drikke de gammeldags svage overgærede ølsorter, som f.eks. hvidtøl og maltøl.

Anledningen var indførelsen af den statslige ølskat, der netop gjorde en undtagelse for denne type øl.

Inden for I.O.G.T.'s ledelse var der flertal for »det rene vand-standpunkt«, mens mindretallet gik ind for den nævnte lempelse, og herefter valgte at

bryde ud og stifte den nye organisation.

Selv om striden med nutidens øjne kan synes uvæsentlig, blev den udkæmpet med stor alvor, og i mange år var forholdet mellem I.O.G.T. og N.I.O.G.T. meget anspændt.

N.I.O.G.T. voksede hurtigt og blev langt det største ordensselskab i Danmark. Ved stiftelsen tilsluttede knap 7.000 medlemmer sig de første N.I.O.G.T.-loger, omkring 1915 var tallet 34.000. Som det var tilfældet for de øvrige ordensselskaber, blev næsten alle N.I.O.G.T.'s grundloger oprettet i byerne - som det fremgår af det gengivne kort fra 1897, lå de næsten som perler på en snor i

Tempel, du høje, stolt nu du staar.  
Billed paa Sagen; som sejrrig gaar  
frem gennem Livet  
med Fryd i Følge givet -  
Lys over Folkets de mørkeste Kaar.

Fæstning, du stærke, vær os et Ly,  
hvor vi kan Kræfterne øge paa ny.  
Fylk os en Kæde,  
Der Kampens Dyst tør træde  
selv i dens haardeste, buldrende Gny.

Hus, du skal stande, grundmuret fast.  
Værn for vort Virke - Værge mod Last.  
Troskab skal binde  
ubrydeligt herinde  
Broderskabskæden, saa aldrig den brast.

Stolt skal du knejse, Good-Templar-Hal,  
Tiden ej smuldre Murene skal.  
Farer vi fjerne.  
I Troskab vi dig værne.  
indtil vor Fjende vi bringer til Fald.

C. Jacobsen

*Sang til anvendelse ved indvielse af et logelokale. N.I.O.G.T.'s sangbog 1925.*

stationsbyerne langs med landets voksende jernbanenet.

Det gjaldt i særlig grad for N.I.O.G.T., at det var arbejderstanden, der tilsluttede sig.

Sidst i 30'erne beskrev selskabet sig selv således (6.): »I Modsætning til Morderselskabet I.O.G.T. har noget udpræget folkeligt altid været det bærende Element for Nordisk Good-Templar Orden. Man kan ikke overvurdere N.I.O.G.T.'s opdragende Indsats her. Den lille Mand i Samfundet er i første Række løftet opad, socialt set. Men ikke alene er han reddet fra Alkoholens Besmittelser; det indre Ordens Arbejde har givet hans Liv en dybere Mening. Han er blevet et lille Led i en stor Mekanisme som virker for Samfundets Udbedring....«

At N.I.O.G.T. betragtede sig som »udpræget folkelig« går ikke bare på sammensætningen af medlemsskaren, men også på det livssyn, selskabet stod for.

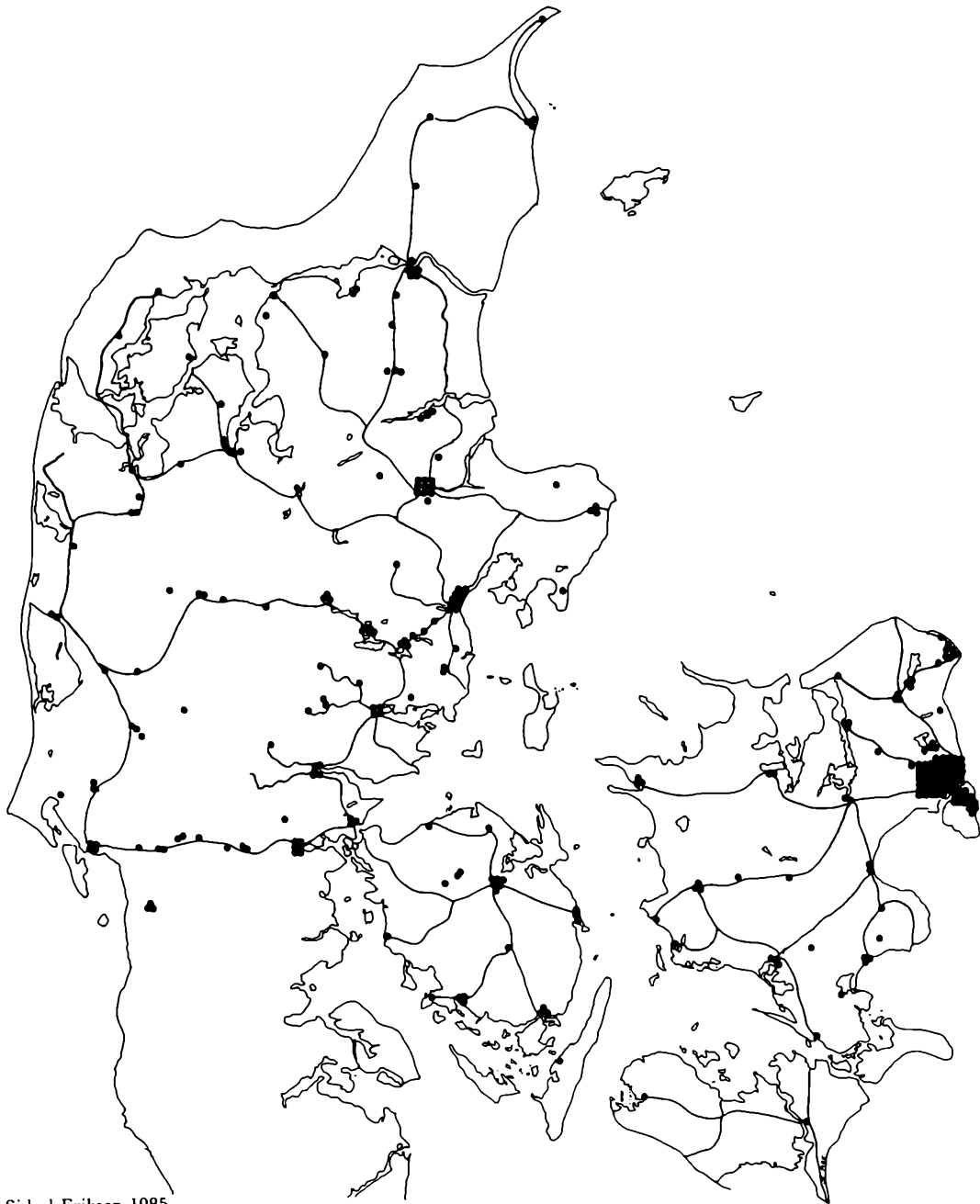
Som vi skal se i tilfældet »Hørsholm

Fremtid«, lagde man vægt på livets lyse sider, på hyggeligt og festligt samvær. De enkelte loger holdt fester alene eller sammen med nærliggende loger, og på landsplan var der tilbud om ferieophold, sommerlejre for børn m.m.

### »Hørsholm Fremtid«

Hørsholm Egns Museums viden om logen »Hørsholm Fremtid« indskrænker sig til, hvad der kan udledes af de genstande og det arkivmateriale, museet modtog i 1987 - samt til de samtaler, vi har haft med de få tidligere medlemmer, det har været muligt at opspore. (Museet har desuden talt med et par medlemmer af »Hjemmets Lykke«, en DTO (Dansk Templar Organisation)-loge i Hørsholm.

De oplysninger, vi har samlet, dækker hovedsageligt 1930'erne og 40'erne, dog har museet været heldig at få kontakt med et medlem, der stod i logen i årene 1915-25.



Sidsel Eriksen 1985.

*N.I.O.G.T.'s grund- og kredslojer i Danmark 1897.  
Efter »Fortid og Nutid«, XXXIII, hefte 1, 1986.*



*På regalierne anvendte Good-Templarbevægelsen sin egen symbolik, mens logernes faner ofte bar nationale symboler.*

*Her »Mor Danmark« på »Kronen«'s logefane fra 1903.*

Det har i forbindelse med denne undersøgelse ikke været muligt at få adgang til den del af Afholdsbevægelsens Arkiv, hvor N.I.O.G.T.'s arkiv beror. Når dette bliver muligt - og hvis der er bevaret materiale fra Hørsholm - vil vor viden blive mere fyldestgørende, særligt om logens første år.

Det ser ud til, at N.I.O.G.T. tidligt vandt stor tilslutning i Hørsholm, så stor, at der kunne oprettes hele fire loger, måske også et par stykker, der ikke har sat sig spor.

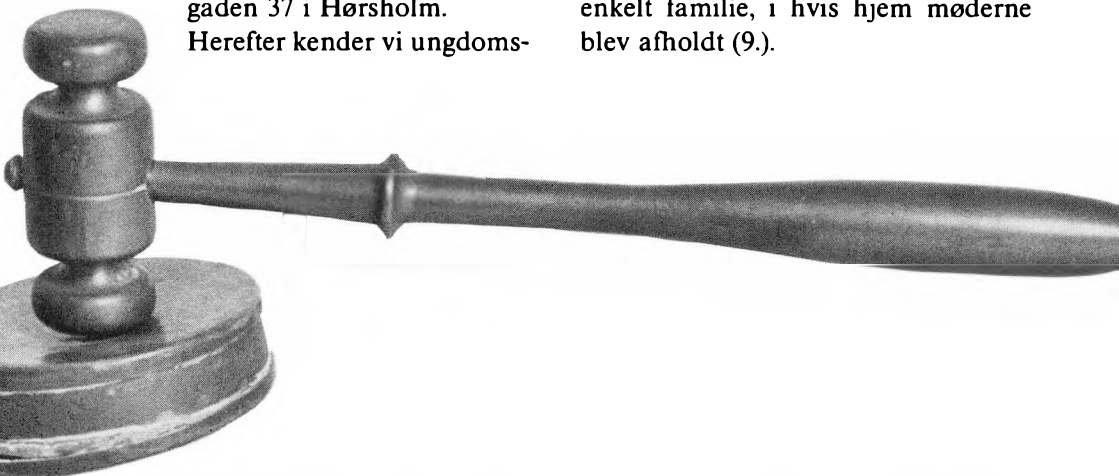
Den første loge vi kender, er mærkværdigvis børnelogen »Daniels Haab, loge nr.6«, som blev stiftet 18.12.1892. Børneloger blev normalt stiftet som »aflæggere« af voksenloger, men vi kender ikke noget til en voksenloge på det tidspunkt. Vi ved, at »Daniels Haab« i 1906 talte omkring 40 børn (7.), men ellers kender vi kun til dens eksistens fra logens fane, der i 1989 dukkede op i et skunkrum under nedrivningen af det tidligere værtshus, »Gyngen«, nuværende adresse Hovedgaden 37 i Hørsholm.

Herefter kender vi ungdoms-

logen »Evalds Minde, Loge nr. 34«, der blev stiftet 29.1.1899. I 1913 besluttede N.I.O.G.T.'s ledelse, at de unge (14 - ca. 18 år) kunne optages i voksenlogerne i de mindre byer, hvor det var svært at skaffe medlemmer nok til selvstændige ungdomsloger - og det ser ud til, at »Ewalds Minde« herefter blev nedlagt. Dernæst oprettedes så den første voksenloge, »Hørsholm Fremtid«, loge nr. 400, stiftet 7.10.1900. Den sidste N.I.O.G.T.-loge i Hørsholm er »Kronen, Loge nr. 504«, stiftet 3.5.1903.

»Kronen« mistede sidst i 20'erne en del af sine medlemmer, nogle til »Hørsholm Fremtid«, nogle til andre Good-Templar-ordener på egnen (8.). Det ser ud til, at »Kronen« ophørte omkring 1935.

»Hørsholm Fremtid« fortsatte som den eneste N.I.O.G.T.-loge i Hørsholm, men med meget tæt kontakt til »Birkerød Haab«, der fungerede som en slags »broder-loge«. Logen ophørte sin virksomhed senest 1957, hvor dens eksistens efterhånden kun skyldtes en enkelt familie, i hvis hjem møderne blev afholdt (9.).



*Logemøderne blev ledet af »øverste-templar« eller dennes stedfortræder ved hjælp af en hammer som denne fra »Hørsholm Fremtid«.*





*Mary Bess Westenholz boede på Folehavegård ved Hørsholm fra 1883 til sin død i 1957. I den brede offentlighed er hun bedst kendt som Karen Blixens elskede moster - og som den modige kvinde, der i 1909 trængte ind i Rigsdagen og demonstrerede mod de mandlige politikere. Men også i lokalsamfundet tog hun stilling, bl.a. gennem sin støtte til »Hørsholm Fremtid«.*

I 1968 ophørte N.I.O.G.T. at eksistere som selvstændigt selskab i Danmark, hvorefter medlemmerne opfordredes til at indtræde i I.O.G.T., hvor man her efter stillede den enkelte frit med hensyn til indtagelsen af svagt øl.

#### *Medlemsskaren*

I 30'erne og 40'erne var medlemstallet i »Hørsholm Fremtid« mellem 15 og 20, hvoraf omkring 12 mødte til stort set alle møder og var aktive som embedsmænd og i andre tillidshverv. Det var ikke kun arbejdere i snæver forstand, der sluttede sig til »Hørsholm Fremtid«. Byens største arbejdspladser, de to klædefabrikker, er kun repræsenteret med et par medlemmer, jernstøberiet ligeledes. Ellers er erhvervene, nævnt i flæng: Skomagersvend, skræddersvend, postbud, bankassistent og ikke mindst pensionister og husmødre.

Et enkelt medlem skiller sig ud: Karen Blixens moster, Mary Bess Westenholz på Folehavegård var medlem til sin død i 1947; hun kom ganske vist aldrig til møderne, men betalte trofast sit kontingent og har nok været betragtet som et æresmedlem. Frk. Westenholtz blev i begyndelsen af århundredet begejstret af en kvindelig afholdssagittator, og stiftede straks en afholdsforening blandt Folehavegårds ansatte - en forening, hvis historie det ikke har været muligt at følge.

Fordelingen mellem kvinder og mænd i medlemsskaren er nogenlunde ligelig - dette gælder iøvrigt også i valget af embedsmænd m.v. Der synes at have hersket ligestilling mellem kønnene i logens daglige liv, mens landsledelsen var domineret af mænd - de navnkundige kvindelige agitatorer til trods.

I de senere år var aldersgennemsnittet stigende - naturligt nok, da logens tilbagegang skyldes manglende tilgang af yngre kræfter.

#### *Den enkeltes baggrund for at indtræde i logen*

er ifølge museets oplysninger typisk, at man kom fra et afholdshjem, eller i hvert fald et hjem med et strengt syn på »at skeje ud«. I nogle tilfælde »giftede man sig ind i logen«.

Et par af medlemmerne var som unge flyttet fra provinsen til Hørsholm (via et ophold i København) og havde her opsøgt et miljø, de kendte hjemmefra og hvor de følte sig trygge. Kontakten er i et af tilfældene skabt »hjemmefra«. I to tilfælde støder vi på, at en mester har opfordret en svend til at gå ind i logen, i et af tilfældene som en betingelse for at kunne blive i ansættelsen. N.I.O.G.T. lagde vægt på at omverdenen forstod, at logemedlemmerne ikke kun var »reddede drankere«. Man må dog formode, at en del af medlemmerne var folk, der havde haft et alkoholproblem, men som havde fundet hjælp i logen - men om dette ømtålelige emne har ingen af de interviewede ønsket at udtale sig.

Der foreligger dog et par beretninger om udstødelser efter brud på afholdsløftet. I et tilfælde kom et medlem til julefest i logen på Vejlehus »direkte fra Amsterdam Kro« - i en sådan tilstand, at han blev udstødt ved det følgende møde.

#### *Livet i logen*

selv om ingen af de interviewede lænere er organiserede afholdsfolk, og selv om ingen af dem føler, at de husker

så meget om det daglige liv i logen, taler de dog med en sjælden varme om møderne og fællesskabet.

Sang og musik var en vigtig ingrediens i selve mødet, og efter den ceremonielle del blev man ofte sammen en tid for at snakke og drikke kaffe. I »Hørsholm Fremtid« var flere af mændene skakspillere, og ofte kom bræt og brikker frem, mens konerne hyggede sig over strikketøjet. Der var undertiden børn med til møderne (barnevognen kunne stå i forrummet under den ceremonielle del) og man havde skovture, julefester og samkvem med nabologerne.

Der er fortalt om ballerne, at ingen steder var et bal mere livligt end her; ingen var bænkevarmere, alle svang sig til harmonikamusikken, som to N.I.O.G.T. -folk fra Helsingør stod for. De tidligere medlemmer taler ofte med humor om tildragelserne i logens liv: Et gammelt kvindeligt medlem (af D.T.O. -logen, »Hjemmets Lykke«) havde vrøvl med kredsløbet, og lægen tilrådede en snaps hver morgen. Hun nægtede at bryde sit afholdsløfte, men man fandt i fællesskab ud af, at hvis lægen skrev recept på snapsen - og hvis den blev indtaget med ske - så var det medicin, og ikke spiritus. Det lyse syn på livet betød dog ikke, at man tog let på sine forpligtelser som afholdsmand eller -kvinde.

Den skoling, man fik i logen, og det tilhørsforhold, man følte til fællesskabet, gjorde det til en dybt alvorlig sag, hvis et medlem brød afholdsløftet.

Et kvindeligt medlem indtrådte som ganske ung i logen, hvor hendes mor længe havde været medlem. Da hun blev gift i 20-årsalderen, lykkedes det hende at få sin mand til at gå med i logen. Efter nogle

år blev manden imidlertid ledt på gale veje af en kollega, og hustruen - der var embedsmand i logen - måtte deltage i afstemningen om hans udstødelse samt i selve udstødelsscemonien, der var udformet som en slags »omvendt« optagelse og med et meget strengt ordvalg.

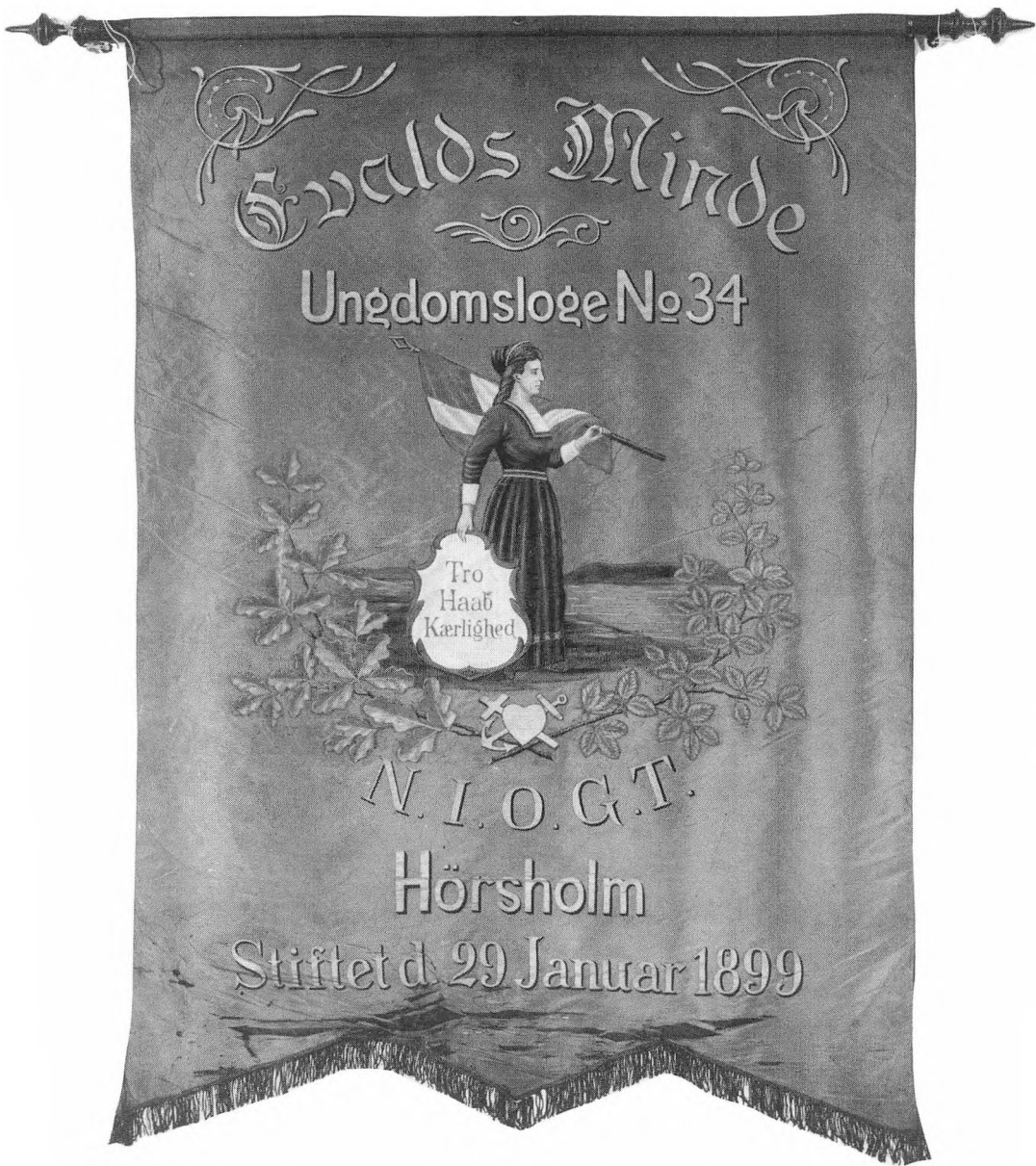
Oplevelsen var rystende for kvinden, der følte sig i en frygtelig konflikt mellem sin mand og sit forhold til logen. I de større byer drev logerne egentlig agitation på værtshuse og lignende steder, men »Hørsholm Fremtid« synes først og fremmest at have virket i sin egen kreds og blandt medlemmernes familiekreds og arbejdskolleger.

#### *»Hørsholm Fremtid« og den enkelte*

Hvis man - på det spinkle grundlag, der foreligger - skal vurdere logens betydning for den enkelte, springer det først og fremmest i øjnene, at man i logen fandt et varmt og trygt fællesskab, og at et medlemskab var en uvurderlig støtte i at opbygge en socialt tryk tilværelse for familien.

»Hørsholm Fremtid« var et lille led i en stor kæde af Good-Templar-loger, der igen var en del af den samlede afholdsbevægelse i Danmark.

Med nutidens øjne kan historien om logen synes ubetydelig eller kurios, men den undersøgelse, Hørsholm Egns Museum indtil nu har kunnet gennemføre, tyder på, at afholdsbevægelsens historie har spillet en ikke ubetydelig rolle i udformningen af det danske samfund. Det er en historie, der fortjener at blive bevaret i tide, inden mindet om den forsvinder med afholdsbevægelsens sidste stridsmænd.



*Good-Templarbevægelsen lagde stor vægt på det forebyggende arbejde blandt børn og unge.*

*Logen »Evalds Minde« blev stiftet i Hørsholm i 1899, men ophørte omkring 1913.*

## Noter:

1. »Afholdsbevægelsen i Danmark« (red. Frode Markersen) I-III, Kbh. 1939. Om bevægelsens historie, bd.I, s. 25ff.
2. Poul E. Porskær Poulsens artikel: »Afholdsbevægelsen som disciplineringsagent« i »Fortid og Nutid«, bd.XXXII 1985, p.165ff. og Inge Bundsgaards og Sidsel Eriksens artikel: »Hvem disciplinerede hvem« i »Fortid og Nutid«, bd.XXXIII 1986, s.55ff.
3. »Alkohol og Digtning« samt »Afholdsbevægelsens Aand og Poesi«, afsnit i »Afholdsbevægelsen i Danmark«, bd. I samt Sangbog for Nordisk Independent Order of Good Templars 1893 og fgl. udgaver. Desuden »Ritual« for N.I.O.G.T.
4. Genstandsmateriale samt oplysninger v. Hørsholm Egns Museum samt afsnittet »Symbolik og Cereemonier« i Afholdssagens Tjeneste« i »Afholdsbevægelsen i Danmark«, bd.I.
5. I. Bundsgaard og S. Eriksen, anf. artikel samt mundtlige oplysninger til Hørsholm Egns Museum.
6. »Afholdsbevægelsen i Danmark«, bd.III, s.273f.
7. Årsberetning 1906 for N.I.O.G.T., Afholdsbevægelsens Bibliotek og Arkiv, København.
8. Medlemsbiografier i »Afholdsbevægelsen i Danmark«, bd.III.
9. Mødeprotokollen ophørte med at blive ført i 1955, men indtil 1957 betalt kontingent til storlogen. Hørsholm Egns Museum.

## Forfatterliste

Advokat Steen Poulsen

formand for bestyrelsen for Hørsholm Egns Museum

Bibliotekar Mette Kirk

arkivar ved Hørsholm Egns Museums lokalhistoriske arkiv

Cand.mag. (historie/dansk) Lisbet Hein

ledende museumsinspektør ved Hørsholm Egns Museum

## Museumsforeningen for Hørsholm og Omegn

er en lokalhistorisk forening, der arbejder for at udbrede kendskabet til egnens fortid - både den nære og den fjerne. Som navnet siger, er foreningen knyttet til Hørsholm Egnens Museum, bl.a. vælger den repræsentanter til museets bestyrelse.

Medlemmerne modtager museets årbog og har gratis adgang til museet. Desuden arrangerer foreningen 3-4 foredragsaftener og udflugter i årets løb.

Indmeldelse sker ved henvendelse til:

### Hørsholm Egnens Museum

Sdr. Jagtvej 2

2970 Hørsholm

Tlf. 42 86 07 11

bedst i kontortiden, som er tirsdag-fredag kl. 10-14.

### Museets åbningstider m.v.:

I sommerhalvåret (maj-oktober) er udstillingerne åbne kl. 13-16 alle dage, undtagen mandag, hvor der holdes lukket.

I vinterhalvåret (november-april) er udstillingerne åbne onsdag og søndag kl. 14-16, samt efter aftale.

Museets lokalarkiv er åbent tirsdag kl. 10-12, onsdag kl. 13-17, samt efter aftale.



## Museumsforeningen har tidligere udgivet:

1963. H. C. Rosted: Træk af bondens historie på Hørsholm Gods.
1964. H. C. Rosted: Ebberødgård 1346-1980.
1965. T. Topsøe-Jensen: Kongevejen fra Usserød til Helsingør.
1969. »H. C. Rosted 1891-1968«, der hovedsageligt indeholder afhandlinger af H. C. Rosted. Årsskrift 1968-69, red. P. Chr. Nielsen
1969. P. Chr. Nielsen: Vejledning for besøgende på Hørsholm Egns Museum.
1970. A. H. Brandt: Træk af Karlebo Kommunes historie.
1971. E. O. Errebo-Knudsen: Mathildevejen
1972. Povl Eller: Hvad blev der af portrætterne på Hirschholm Slot.
1973. Inger og Ove Rasmussen: Fortiden i Bloustrød.
1974. Svend Jensen: Hørsholm Minder.
1975. T. Topsøe-Jensen: Fredensborgvejen.
1976. T. Topsøe-Jensen: Rungsted Fiskerleje.
1977. P. Chr. Nielsen: Hørsholm Slotshave.
1978. Johannes Jegstrup: Barndoms-erindringer fra Kokkedal.
1979. Ellen B. Danstrup og P. Chr. Nielsen: Hørsholmbogen.
1980. P. Chr. Nielsen: Slotsgartnerens Hus i Hørsholm.
1981. Sjælsmark, en landsby på Hørsholmegnen, red. T. Topsøe-Jensen
1982. Heibergsommeren 1832, red. T. Topsøe-Jensen
1983. F. v. Tryde: Erindringer fra Hørsholm 1899-1940, red. af Inger Nielsen
1984. Hørsholm Egns Museum 1944-1984.
1985. Inger Nielsen: Fra det nu forsvundne Hørsholm.
1986. Bodil Leth-Larsen: Oldtidsminderne i Hørsholm.
1986. Lokalkolorit til Ellen B. Danstrup.

1987. Ellen B. Danstrup: Den militære Klædefabrik i Usserød.
1988. Bente M. Thomsen: Disputeren paa Kroemandens Auditorium.
1989. Hørsholm i 250 år.
1990. B. Møller og T. Hessel: Ture i Hørsholm.
1991. Ellen B. Danstrup: Hørsholm Kirkegård.
1992. Årbog
- Følgende årgange er udsolgt: 1963, 1964, 1965, 1969, 1970, 1971, 1973, 1974, 1975, 1982, 1983 og 1987.

**Medlemmerne har desuden fået tilsendt:**

1964. H. C. Rosted: Usserød Skole 1864-1964, udg. af Hørsholm kommune.
1966. H. C. Rosted: Den gamle skole på Folehavevej i Hørsholm, privattryk, udg. af Finn Rosetzsky.
1967. H. C. Rosted: Slotsgartnerens Hus, en historisk gård i Hørsholm, udg. af Grundejer- og Kommunalforeningen i Hørsholm.
1974. T. Topsøe-Jensen: Struensee-Samlingen på Hørsholm Egns Museum. Særtryk af Frederiksborg Amts historiske årbog 1970.
1977. Arne Madsen: Karlebo Kirke, udg. af Karlebo Menighedsråd.
1977. Ellen B. Danstrup: Rungstedgaard, udg. af Forsikringshøjskolen.
1978. T. Topsøe-Jensen: Hørsholm Egns Museum. Vejledning. K. Howald Petersen: Bloustrød Kirke, udg. af Bloustrød Menighedsråd.
1982. Ellen B. Danstrup: Rungsted Kirke 1907-1982, Rungsted Sogneblad.
1982. P. Chr. Nielsen: Slotsgartnerens Hus - Fuglsangshus.



